מגזין של נשים

נגה

זוגות זוגות כמו גרביים

סתיו 1988 • גיליון 16 • 8 ש״ח

רשומון

1

גיליון 15 האחרון מביא אותי בצער רב לבקש מכן לבטל את המינוי שלי ל**נגה**.

הסיבה: אינני מזדהה, יחד אִתכן, "עם הזעם ועם המרי הפלסטיני"; נהפוך הוא, אני מזדהה עם אלה הנלחמים בזעם ובמרי זה.

לא כאן המקום להיכנס לוויכוח פוליטי. אני רק תוהה מדוע אתן מרגישות צורך לחלק את העולם לשני מחנות: פמיניסטים פרו־פלסטינים ושוביניסטים המתנגדים למאבק הפלסטיני. תודו, לא כן, שהרבה מהפלסטינים מיידי האבנים הם במקרה גם שוביניסטים צרופים. אז גם אני שומר לעצמי את הזכות להיות פמיניסט אנטי־אינתיפדה.

כאשר אתן קושרות בין מאבק האשה נגד דיכוּיָה לבין אינטרפרטציה אחת מנִי רבות לסכסוך הישראלי–ערבי (ערבי, לא פלסטיני...), אתן מחלישות את טיעוניכן ופוסלות על הסף תמיכה פוטנציאלית רחבה למאבק האשה, מקרב כל מי שחולק על ראייתכן את הסכסוך הישראלי–ערבי.

את הגיליונות הבאים של **נגה** ששילמתי בעבורם תתרמו, בבקשה, למעון לנשים מוכות.

דוד גיל
חופית

2

זה שנים אחדות שאני נמנית עם קוראות **נגה**, ולמרות שלא הייתי מרוצה מכל מאמר או נושא שראו אור במגזין, מעולם לא נחלתי אכזבה כה גדולה כמו מהגיליון האחרון, חורף/אביב 1988.

בגיליון המתפרסם בחודש הרביעי להתקוממות בשטחים הכבושים אין אִזכור קל שבקלים לעשרות הנשים, במיוחד מרצועת עזה, שהפילו וְלדות כתוצאה מחשיפה לגז רעיל שצה"ל משתמש בו לדיכוי הפגנות ומחאות. יותר ממאה נשים פלסטיניות אשר שכלו בנים ובנות במהלך ההתקוממות והדיכוי, עשרות נשים הנמצאות במאסר או מעצר מִנהלי ובלי שהואשמו או הועמדו למשפט, אלפי נשים הנמצאות תחת סגר או עוצר והסובלות עקב כך ממחסור במזון, מים וחומרי הסקה, אלפי נשים שבניהן ובנותיהן נלקחו מהן על־ידי הצבא או המתנחלים ואינן יודעות דבר על גורלם, עשרות נשים שבני־זוגן גורשו או עומדים להיות מגורשים בפעולה נקמנית ובלתי חוקית של שלטונות הכיבוש, ביניהן נאילה עייש, שעינוּיָה במהלך חקירתה גרם לה להפיל את וְלדהּ וכעת היא אֵם לתינוק שאביו תרם ריאה עקב מעצרו, כל אלה לא זכו אף לשורה אחת בגיליון המוקדש לנושא "פוליטיקה וכוח"!!!

האשה הפלסטינית היחידה שזוכה בגיליון זה לאִזכור שאינו מודעת אבל, היא נבילה אספניולי, תחת הכותרת "פלסטינית ואשה" (?) הדומה לכותרות הסקסיסטיות "גם עקרת־בית וגם סופרת ילדים" או "אֵם לשישה שהיא גם מנהלת סוכנות שידוכים". פעילותה הפוליטית של אספניולי מוצנעת, ולעומתה מובלטת העובדה שהיא מעבירה קורס לריקודי בטן לנשים בחיפה.

ובאשר להתייחסות המגזין לנושא הפוליטיקה, נראה גיליון זה כביטאון תנועת ר"צ ולא כעיתון המתמודד עם כלל ההתנסות של נשים בפוליטיקה מפלגתית בארץ.

הכותרת "השמרנות חוגגת" היא המשפט היחיד שיכולתי להזדהות אִתו בכל הגיליון הזה. נראה לי ש**נגה** נעשה צל חיוור של עיתון MS האמריקני, שבו אפשר למצוא שפע מאמרים ארוכים על נשות עסקים מצליחות, מסעדות פאר שבהן יש יחס אוהד לנשים שיכולות להרשות לעצמן לסעוד בהן, מועדוני לילה לנשים שבהם מופיעים גברים בסטריפטיז נועז, והפמיניזם שמאחורי מרלין מונרו. כל זאת בזמן שבארה"ב יש מיליוני בני־אדם הסובלים חרפת רעב ומצבן הכלכלי והחברתי של נשים בשפל. כאן בישראל השטחים בוערים, נשים נהרגות בגלל מאבקן להשתחרר מהכיבוש הישראלי. בנינו, אבותינו ואחינו משתמשים באלימות חסרת רחמנות נגדן, ועוד ישובו הביתה אלינו, עם המטען הזה. האם זהו נושא פחות קריטי לנשים ישראליות מאשר כדורסל או מפלגת נשים ששבקה חיים לפני שנים?

ההתעלמות של **נגה** מהעניין הפלסטיני היא גם התעלמות מאלפי נשים ישראליות הרואות במאבקן נגד הכיבוש, המלחמות, האלימות הרצחנית והגזענות, ומאבקנו להישמע ולהכריע בתוך התנועות והמפלגות שבהן אנו פועלות, חלק בלתי נפרד מהמאבק הפמיניסטי.

רינה מוס
תל־אביב

3

שוב אנו חוזרות להיות "נשים כהלכה", מתחפרות בתפקידנו המסורתי כמלאכיות בעלות לב הזהב, ה"אידשע מאמאס" החושפות ציפורניים ונלחמות כלביאות למען האינטרס הצודק של קבוצת גברים אחרת, הפעם הפלסטינים, "הקבוצה המדוכאת ביותר כיום בישראל" (**נגה** 15, מאמר המערכת) – לא נכון!

דיכוי הפלסטינים זוכה להד אוהד בכל העולם. כלי התקשורת לא חדלים להציג את סִבלם מכל זווית אפשרית המדגישה את עניינם; ממשלות שונות חוזרות ומגנות בלי הרף את ישראל על דיכוי הפלסטינים; מועצת הביטחון של האו"ם דנה מדי יום במצב בשטחים, ומתקבלות החלטות נגד המצב – אחת אחר השנייה; גדולי עולם – סופרים, אמנים ופוליטיקאים מפרסמים גילויי דעת של מחאה על פני עמודים שלמים בעיתונות, וקריאות בכלי התקשורת נגד דיכוי הפלסטינים; מעצמות שלמות משביתות ודוחקות עניינים חשובים ביותר ומעמידות בראש סדר יומן את העניין הפלסטיני. רק באחרונה הביע שר החוץ של המעצמה הגדולה בעולם – מר שולץ – את הזדעזעותו מהחלטת הגירוש של מר עוואד. פוליטיקאים ואישי ציבור רבים מזוהים כמגִנים ונלחמים בחירוף נפש למען העניין הפלסטיני. כמה משפטנים ידועים כמסורים לעניין זה בלבד בלב ובנפש!

משום שהעניין הפלסטיני הוא עניין פוליטי – שהכול רוצים בִּקרו. אבל עניינן של הנשים המדוכאות עדיין רחוק מדרגה זו. הוא נדחק ונחבא בין קפליה האפלוליים של "צנִעת הפרט" – "שאין בה עניין לציבור". מתי יצא פוליטיקאי אחד ויחיד למלחמה נגד דיכוי הנשים? (שולמית אלוני שדבק בה "הכתם הנורא" של מזדהה עם העניין הפמיניסטי, מנסה בצדקנות רבה להתנער ממנו בכל הזדמנות אפשרית.) האם שמענו איזושהי הצהרה משר חוץ כלשהו, שהוא רגיש לזכויות האדם, וככזה לא יתן לעניין להיות חד־צדדי ויילחם גם למען זכויותיהן של הנשים? דבר כזה פשוט לא ייתכן. זה בוודאי יישמע כבדיחה בעיניו, ולצערי גם בעינינו, הנשים. "האנשים הגדולים" פועלים רק למען "העניינים הגדולים", אלה הנמצאים בידי ולמען "הגברים הגדולים".

"האשה הקטנה", כפי שגברינו נוהגים לכנותנו בחיבה מדי פעם, נעלמת ליד מכונת הכביסה, במסדרונים האפלים והמבחילים של משרדי הרבנות או בהתבטלותה העצמית. משזוכים מעשי הדיכוי בנשים לכותרות בעיתונות, הריהם מופיעים לא בעמודים הראשונים, שנועדו ל"עניינים הגדולים", אלא בעמודים האחרונים. לא כעניין פוליטי – אלא למטרה אחת בלבד, הפיקנטריה, ורק בתנאי שמִתלווה לצבעי הדם האדום והחבורות הכחולות הרבה צהוב.

„אני אגיד לכם משהו על גירושין. זה קצת פחות מסובך מרצח..."

רצח סתם לא מעניין! רצוי שיהיה איזה מאהב נִסתר או יתומים בוכיים, או איזו פיקנטריה הומוסקסואלית. דיכוי הנשים מופיע כפיקנטריה מזילת ריר ולא כעניין חשוב שצריך לעסוק בו במישור הציבורי.

טולנה קורה מבין עיניכן, הבטנה היטב בקטעי העיתונות ודלנה את הסבל והדיכוי מבין הפיקנטריה הרטובה:

– "כאשר סירבה לשכב אִתו, ניפץ כוס זכוכית והחדיר שברים לאיבר מינה" ("חדשות", 8.5.88, עמ' 12).
– "מעשה מגונה בבת 3 וחצי" ("חדשות", כנ"ל).
– "מדען ממוסד ביטחוני שתקף את אשתו במקדח, לא יועמד לדין" (כנ"ל, עמ' 10).
– "פתחה דלת לאדם שהתחנן לעזרה ונאנסה" ("ידיעות אחרונות").
– "שוחרר אנס שקטע את זרועות קורבנו" ("ידיעות אחרונות").
– "רצח את אחותו – כדי לשמור על כבוד המשפחה" ("ידיעות אחרונות").
– "האב נתן 'שיעורי מין' לבנותיו הצעירות" ("ידיעות אחרונות", 26.4.88).

בהודו נשרפה בת 18 חיים לאחר מות בעלה, במזרח הרחוק והקרוב נחטפות ילדות ונערות ונמכרות לזנות.

אגב, מתי תקום הפגנת מחאה נגד רציחתן של אחיותינו הפלסטיניות המדוכאות, הנרצחות מדי יום בידי אחיהן הגברים, השומרים על כבוד המשפחה? אוי, סליחה. שוב חדרתי לצִנעת הפרט וקדושת המסורת.

הדסה רוזן
רמת־גן

המשך בעמ' 47

מגזין של נשים

נגה

מה בנגה?

גיליון זה של **נגה** יוצא לקראת הבחירות לכנסת. בבחירות אלו הושם לראשונה דגש חזק על נושא נציגות הנשים במפלגות, אך למרות זאת בכנסת החדשה יהיה מספרן של הנשים קטן מבעבר. הזירה הפוליטית בישראל נשארת של הגברים.

הבחירות נערכות בצל האינתיפדה, הממקדת את הוויכוח על עתיד המדינה ופותחת פתח לשיחות על שלום. במהלך חודשי האינתיפדה לקחו נשים רבות חלק בפעילות נגד הכיבוש ולמען שלום. פעילותן של נשים למען השלום בעולם החלה עוד בימי מלחמת העולם הראשונה, וסקירה היסטורית שלה מובאת בגיליון זה.

חיי השגרה נמשכים על אף האירועים הפוליטיים. העמודים הבאים מתמקדים בנושא הנישואין, הזוכה לסקירה מפורטת. באמצעות הצגת מחקרים שונים מנסה **נגה** לבחון את מי משרת מוסד הנישואין, מי מרוויח ממנו, מה הן הציפיות ממנו ומה האפשרויות לשינוי או לאלטרנטיבה. בגיליון הבא של **נגה** ייסקרו ההיבטים המשפטיים של מוסד הנישואין בישראל.

•

הדיווחים על מקרי אונס נעשו עניין של יום־יום. על־פי נתוני הטבלה של המטה הארצי של המשטרה בוצעו בשמונת חודשי השנה 249 מעשי תקיפה מינית. במיוחד זעזע את הכול האונס הקבוצתי הממושך בשומרת. לא פחות מזעזעות היו השיחות עם הנוער מהקיבוץ. מן השיחות מתברר שאין הם מבינים כלל את משמעות המעשה: אינם מבחינים בין מין לאונס, בין מין לאלימות, ואינם תופסים מה משמעות האונס לגבי האשה. ההתייחסות אל האירוע כאילו הוא חריג מעידה על ניסיון להתנער מאחריות לחינוך הניתן לצעירים. גם אם נקבל את האירוע כחריג, אי־אפשר להתעלם מרצף האירועים הדומים המשמשים לו רקע. מי שמזדעזע כדאי לו שיבדוק את מערכת הערכים שהוא חי לפיה ושלפיה הוא מחנך את ילדיו, בעיקר בכל הקשור ליחס לנשים.

על מידת חריגותו של האונס הקבוצתי מעידה ידיעה, שהגיעה לידנו ממש עם סגירת הגיליון, על אינוסה של תלמידה בידי שישה מחבריה ללימודים בבית־ספר בחיפה.

נגה

צילום שער אפרת בלוססקי

עורכות
רחל אוסטרוביץ'
מירה אריאל
ענת בן־ארי
רחל גיורא
אמירה גלבלום
אראלה דאור
אביבה עין־גיל
מירי קרסין

משתתף
אהוד עין־גיל

עיצוב גרפי
ענת בן־ארי
אביבה עין־גיל

עריכה לשונית
דליה רוזנבלום

תרגום
גליה חטב

צילום
אפרת בלוססקי

סדר־צילום והגהה
"אגתה" – טלי רכלין, שפי פז

לוחות
ליטו קל בע"מ

הדפסה
דפוס טל

הפצה
אטלס

נגה יוצאת לאור פעמיים בשנה.
דמי מנוי ל־4 גיליונות 25 ש"ח.
ניתן לרכוש גיליונות קודמים של **נגה**.

כתובת למשלוחים:
ת.ד. 21376, תל־אביב 61213,
טלפון 03–227663

SUBSCRIPTION RATES OUTSIDE ISRAEL
AIR MAIL $20/4 ISSUES
SURFACE MAIL $16/4 ISSUES

גיליון זה יצא לאור בזכות תרומתן של
"נשים אל נשים – ארה"ב–ישראל"

OUR SINCEREST THANKS TO
"WOMEN TO WOMEN – U.S.A.–ISRAEL"
FOR THEIR SUPPORT AND CONTRIBUTION

נגה נשלחת חינם לבית־הסוהר לנשים

הודעה למנויים:
מעתה תוכלו לעקוב בקלות
אחר מצב המנוי שלכן/ם.
המספר המופיע בתחתית הכתובת
מציין את מספר גיליון **נגה** האחרון
שהמנוי מקנה לכן/ם.
אנא חדשו את המנוי במועד.

 ISSN 0333-6387

אחד מהפכני, האחר מאחז עיניים

שני חוקים הנוגעים לאשה העובדת הועברו לאחרונה בכנסת. האחד מהפכני, האחר מאחז עיניים. החוק המהפכני הוא חוק ההזדמנות השווה בתעסוקה, שבא לתקן את חסרונותיו של חוק ההזדמנות השווה בתעסוקה משנת 1981. יתרונו הבולט של החוק החדש בכך שהוא חל על תופעות רחבות יותר: קבלה לעבודה, קידום ושליחה להשתלמויות, פיטורין והטרדה מינית. על־פי החוק הקודם היה על העובדת להוכיח שהמעביד הִפלה אותה בשל מינה, ואילו מעתה ואילך אפשר להרשיע מעסיק באפליה מינית בלא שהתובעת תוכיח כוונה מודעת או מוצהרת שכזו. די לה להראות שכישוריה תואמים את המשרה הנדונה כדי שחובת ההוכחה לאי־אפליה תוטל על המעביד.

לעומת החדשנות שבחוק העוסק בהזדמנות שווה לעובדת ולעובד (החוק הוא מן המתקדמים בעולם), מתגלה השינוי שיזמו הח"כיות גרוסמן ודורון בפקודת מס ההכנסה כמלך עירום המתהדר בנוצות לא לו. התיקונים מזעריים ונוגעים למקרים אזוטריים בלבד (גם אם אין לזלזל בחשיבות הסמלית שבתיקונים מסוג זה). כך תוכל גם אשה המשלמת דמי מזונות לבעלה לקבל נקודות זיכוי במס הכנסה. עד כה היה רק גבר זכאי לכך. העמדה הבסיסית של מס ההכנסה, שלפיה נחשבת הכנסת אשה נשואה החיה עם בעלה (שימו לב לסייג המגורים המשותפים!) כאילו היתה הכנסתו של הגבר, הושארה בעינה. תיקוניו של ח"כ צבן, שהוכנסו כחלק אינטגרלי של החוק, דורשים מן הכנסת לשנות מצב שוביניסטי זה בתוך שש שנים. הבהלה היא מן השטן, כידוע. בגיליון **נֹגה** הבא, שיוקדש לנושא האשה העובדת, נביא ראיונות עם ד"ר פרנסס רדאי ועו"ד נירה להב, שיפרטו את יתרונותיהם וחסרונותיהם של שני חוקים אלה.

מלים ותמונות

במסגרת יריד הספרים הפמיניסטי הבינלאומי, שהתקיים במונטריאול בסוף יוני, הוצגה התערוכה "מלים ותמונות", שהיתה מעין רטרוספקטיבה של אמנות נשים, לרבות צילום, ציור, רישום ופרוזה. התנועה הפמיניסטית בישראל אִרגנה קבוצת אמניות ושלחה את עבודותיהן למונטריאול. האמניות הן: ג'קלין פיודיק, נורית טולנאי, אפרת בלוסקי, עדה ינוב, רמה שנקל, שולמית ינאי, איריס מרקוביץ וג'ניפר ברלב. העבודות שנשלחו הן עבודות על נייר בגודל 20 על 25 ס"מ וכולן הוצגו בתערוכה.

...זה מה שקורה...

סיכום הפניות אל מרכז הסיוע לנפגעות תקיפה מינית בת"א בשנת 1987

586 פניות, מהן 262 פניות לעזרה עקב פגיעה מתקיפה מינית, 86 פניות לעזרה עקב מצוקה אחרת ו־238 פניות לשם קבלת מידע.

קבוצת הגיל הגדולה ביותר מקרב הנפגעות שפנו למרכז בשנה זו היא 12–18 (35.4%) ואחריה 18–25 (28.8%). מקבוצת הגיל 25–40 פנו 16.5%, ומתחת לגיל 12 – 14.2%. הפניות המעטות ביותר היו של נשים מגיל 40 ומעלה.

רק ב־39% מן הפניות התוקף היה זר לחלוטין לנפגעת. בשאר המקרים היו דרגות שונות של קִרבה ביניהם. ב־20% מן הפניות היה התוקף מקורב מאוד לאשה: ב־10.5% הוא היה בן־זוגה וב־9.5% בן משפחה אחר. ב־31.5% מהפניות היתה היכרות מוקדמת כלשהי של המתלוננת עם התוקף, וב־9.5% התוקף היה ידיד.

ב־60% מהמקרים התקיפה התרחשה בנסיבות שהנשים חשבו שהן נמצאות במקום בטוח, כמו בתוך הבית, במקום העבודה, בעת ביקור במרפאה וכד'. רק ב־40% מהמקרים התקיפה התרחשה במקומות שוממים, חשוכים, בנסיעה במכונית שאינה של הנפגעת וכד'.

המרכז פועל 24 שעות ביממה. רוב הפניות מתקבלות בשעות הבוקר, וביתר שעות היממה מתקבל מספר פניות שווה פחות או יותר. שעות הבוקר הן, כפי הנראה, שעותיהן הפנויות של הנשים והן יכולות להתקשר בלי הפרעות של בני משפחה ולאחר שהקדישו לכך מחשבה והכנה במשך שעות הלילה.

חלק גדול של הפניות (43.5%) הגיעו שעות אחדות עד שבוע לאחר הפגיעה. 31% פנו למרכז שבוע עד חצי שנה לאחר הפגיעה. 25% מהפניות הגיעו כעבור חצי שנה עד שנתיים.

הנתונים משקפים רק את קבוצת הנפגעות הפונות לעזרה אל מרכז הסיוע והם אינם דגם מייצג של כלל הנפגעות.

רוב הנפגעות (59%) לא פנו למשטרה לפני או אחרי שהיו בקשר עם המרכז, אולם בולטת העובדה כי אחוז הנפגעות שהתלוננו (41%) הוא גדול לאין שיעור מהאחוז המשוער של המתלוננות בכלל האוכלוסייה הנפגעת (כ־10% עד 20%).

רינה בן־צבי עזבה את עבודתה כמרכזת במרכז הסיוע לנפגעות תקיפה מינית בת"א, אחרי שמונה שנות עבודה. את מקומה תמלאנה: אליסון סולומון כאחראית על ניהול ויחסי ציבור; רות ויטר כאחראית על סיוע לנפגעות אונס ואיימי סלייטר כאחראית על ארגון המתנדבות.

הפסקה בקריירה

בניסיון לפתור את בעיית דלדול כוח האדם כתוצאה מעזיבת מנהלות, שאינן שבות לעבודה לאחר שהקימו משפחה, החל בנק "נשיונל וסטמינסטר", הגדול ביותר בבריטניה, בתוכנית חדשנית: חופשת לידה עד חמש שנים. התוכנית, המכונה "הפסקה בקריירה", מיועדת בעיקר למנהלות מבטיחות, אך פתוחה גם למנהלים. בינתיים הצטרפו לתוכנית גם בנקים אחרים, חברת מחשבים ושישה משרדי ממשלה.

עשרים אחוזים מהאמהות שאינן עובדות, נשארו בבית משום שביקשו לטפל בילדים – זאת מצאה הוועדה לשוויון הזדמנויות. שני שלישים מהאמהות הפסיקו לעבוד בלית ברירה, משום שעבודתן לא אִפשרה להן לטפל בילדיהן. נשים אלה, השבות לעבודה, בדרך כלל לאחר חמש שנים, נאלצות להסתפק במשכורת נמוכה יותר, בעמדה טובה פחות או במִשרה חלקית.

זינה גוש, סגנית מנהל ב"נשיונל וסטמינסטר", אומרת שאלמלא התוכנית החדשה, ייתכן שלעולם לא היתה חוזרת לעבודה, או שהיתה צריכה להתחיל הכול מחדש.

הנשים היוצאות ל"הפסקה בקריירה" משתתפות בסמינרים המתקיימים שבועיים בשנה ומתעדכנות בסדירות. אף גבר טרם הביע התעניינות בתוכנית.

"נשים נגד פרסום פוגע" קוראות לך עצרי!

חרם זה דבר שעובד

בתגובה לסדרת פרסומות פורנוגרפיות הוחרמו כל מוצרי "עלית" ביוזמת "נשים נגד פרסום פוגע" ובשיתוף פעולה של כל שאר הארגונים הפמיניסטיים. קהל צרכנים גדול, שקרא על כך בעיתונים היומיים, הצטרף לחרם. אנשי "עלית" למדו את הלקח, הפסיקו למכור איברים של נשים וחזרו למכור שוקולד. בזה הם טובים. החרם הוסר.

החרם הקודם שהצליח היה על "תדיראן". לאחר שהפסיקו עם "איזה גודל" ושאר פורנוגרפיה, המשיכו בכל זאת להפנות מחשבים לגברים, מכונות כביסה לנשים. מנהל השיווק יוסי צמח התרשם אמנם מן ההשוואה מחשבים לאשכנזים מכונות כביסה למזרחיים והבטיח לתקן "במקום שאפשר." אבל על "הפנייה הישירה" (לגברים בלבד) בנוסח "בוא... קנה... הזמן..." לא ויתר. לדעתו היא מוכרת הכי טוב. אז למה "תדיראן" סוגר מפעלים? אולי גם משום ש"הפנייה הישירה" איננה פונה כלל אל 52 אחוז מהאוכלוסיה, הנשים? "אמקור", לעומת זאת, הוא מפעל משגשג, והפרסומות שלו כמעט נקיות מאנטי־נשיות מכל סוג ("שומעים JVC", "פוני מדיח קטן עם תיאבון גדול" וכד').

העובד מצטיין; והעובדת?

גם השנה מחינו על שמו של "מבצע העובד המצטיין" של "ידיעות אחרונות". מר שטיק מ"י.ש. פרסומאים", האחראי על המבצע, הבטיח שינוי לטובה: בשנה הבאה יפרסם לסירוגין תמונת עובד ותמונת עובדת. מ"ידיעות אחרונות" דווקא נתנו לו יד חופשית להיענות לבקשתנו, אבל לדבריו "השֵם של מבצע הוא קודש הקודשים. שֵם אין משנים." למה מר שטיק, הרי ישראל היתה פעם פלסטינה, ואלישבע רחל היתה פעם ליז טיילור. אז מה רע ב"מבצע העובדים המצטיינים"? או "מבצע העובד/ת המצטיין/ת"? "לא כל זמן ש'מעריב' לא ישנה את 'עובד ישראל' ל'עובדי ישראל'," אומר שטיק. ואנחנו סברנו לתומנו ש"ידיעות" מכתיב מדיניות (לפי גודל התפוצה) ולא מזדנב אחרי "מעריב".

יש נשים

לאחר משא ומתן ממושך עם "נשים נגד פרסום פוגע", הכירה חברת "בזק" בקיומן של הנשים. החל ביוני 1988 עונה המשיבון "14" באיזור תל־אביב "נא להמתין ונענה... חשבונכם יחויב," במקום "אנא המתן ותיענה... חשבונך יחויב..."

כל הכבוד לדובר "בזק" זכריה מיזורוצקי. אפשר להודות לו בטלפון 02־395273, או במכתב לרחוב יפו 29 ירושלים, וגם להזכיר לו את יתר המשיבונים המחכים לשינוי – "16", "18", "174" וכו'.

ואתן?

העתקים של עשרות מכתבי מחאה של נשים נגד אנטי־נשיות בפרסום מתקבלים במשרד "נשים נגד פרסום פוגע". המשווקים הכי גדולים (למשל "סנו") רגישים כיום למחאות אלה, ועונים עליהן באריכות ובהתנצלות, ומבטיחים לשנות כאשר אשה (למשל רות וינטר) כותבת להם נחרצות שהיא לא תקנה את תוצרתם. ואת? מכתב אחד בחודש, כפול 12 חודשים בשנה, כפול 3,000 (או 30,000) נשים – זהו הכוח לשינוי. ואל תשכחו להמשיך אִתנו עד לתוצאות החרם על "ויטקר" ("ביומט", "קליך", "דייזי", "טיפ"), המציגים את מוצרי הניקיון כמיועדים לנשים בלבד.

נמשך גם החרם על נעלי "מגה" המציגות את הנשים כאובייקטים לאונס ולהטרדה מינית. וגם ל"בנק הפועלים" יש תחליפים, בכל פינת רחוב. מדוע שנכיר במי שמסרב בעקשנות להכיר בנו, וכל פניותיו הן לגברים בלבד: "בנה ביתך", "קח פטור", "בוא להרוויח" וכו'. הצטרפי אל עשרות הנשים שכבר הודיעו על נכונותן להחרים את "בנק הפועלים". לפרטים פני ל־03־832769.

האם ידעת?

שהדתיים מצליחים להסיר כל פרסומת בתוך יום מהודעתם שאין היא לטעמם? (כך הוסרו הפרסומות של "כרמל מזרחי" ושל "שוופס" אשר הציגו נשים בצורה מבזה.) הסוד שלהם פשוט: המשווקים יודעים שהציבור הדתי יקיים את החרם. ואת?

דינה בלכמן

השופט הביתה

שתי משפטניות, עו"ד ג'נין שטראוס (בעבר שחקנית נבחרת ישראל בטניס) ועו"ד נילי מנל, היו השנה בין 32 הטניסאים שנרשמו לתחרויות אליפות הטניס של לשכת עורכי־הדין, המתקיימות מדי שנה. בעבר היו הנשים משחקות זו נגד זו, אלא שהשנה, קיבלו מארגני התחרות את בקשתה של עו"ד מנל ושיתפו אותה בהגרלה הכללית, שתוצאותיה קבעו שהיא תשחק מול השופט צבי הרטל, השופט היחיד בין המשתתפים.

אולם השופט, שהיה מארגן התחרות בשנים עברו, ושלטענתו ("מעריב", 7.7.88) לא ידע שמנל ביקשה להשתתף בהגרלה הרגילה, פנה למארגנים ודרש לשנות את תוצאות ההגרלה מתוך חשש שיצחקו לו אם יפסיד לאשה ושמעמדו כשופט ייפגע כתוצאה מכך.

סיפורה של עו"ד ג'נין שטראוס מראה שחששו של השופט אינו משולל יסוד. "ב־1980 נרשמתי לתחרות, וצבי הרטל (שטרם התמנה אז לשופט) שהיה מנהל התחרות סירב לקבל אותי, בטענה שמכיוון שאין נשים אחרות בתחרות, לא אוכל

זהמה...

לשחק נגד גברים. רק לאחר שאיימתי לפנות לבג"ץ הסכים לקבל אותי, ובסיבוב הראשון הוגרלתי לשחק נגדו. אחרי שניצחתי אותו, כתבו בלעג בעיתונים שלא רצו לשתף אותי כי פחדו להפסיד לאשה." הרטל טען, לעומת זאת, ששטראוס הוכנסה לתחרות למרות ההחלטה לשתף בה רק גברים. "ראינו שהיא כל־כך רוצה אז הכנסנו אותה. בשום מקום לא נהוג שנשים וגברים ישחקו יחד."

האם אין בפרשה זו כדי לפסול את השופט הרטל מלשבת במשפט שיעסוק בעניינים הקשורים לשוויון זכויות בין המינים?

נחכה לתוצאות

נשים שהציגו את מועמדותן לכנסת בבחירות 1988 הן נושא מחקרה של ד"ר נעמי נבו, אנתרופולוגית וחברת שדולת הנשים. במחקר ייבדק הרקע להתעוררות הנשים בפוליטיקה והקשר של התעוררות זו למעמדה של האשה בחברה כיום. ד"ר נבו מתכוונת לבדוק גם את השפעת גישתן של הנשים לנושא מעמד האשה על עצם הצגת מועמדותן, ואת האופן שבו הוצגה גישה זו בגוף המפלגתי הבוחר.

בושה

לפני שנתיים החליט איגוד הכדורעף על הקמתה של נבחרת נערות לאומית, שתהיה נבחרתה הייצוגית של ישראל. זו היתה אחת מהחלטותיו החשובות ביותר של האיגוד, שהתכוון להעניק לנבחרת את כל האמצעים להצלחה, גם בהמשך כנבחרת בוגרות. לאחר מיון קפדני נבחרו 12 שחקניות כדורעף מהטובות בישראל וניתן להן מאמן מיומן ומנוסה וכן מנהל ועוזר מאמן, שהקדישו את כל מִרצם לקידום הנבחרת.

אלא שבקביעת סדר העדיפויות נדחקה נבחרת הנשים לתחתית הרשימה. ההבטחות והתוכניות נשכחו ובא הקץ לנבחרת העתיד של נערות ישראל. בביטאון התאחדות הכדורעף מבכה ברוח זו אבנר מילמן מקיבוץ מרחביה את גורלה של הנבחרת, וטוען כנגד האיגוד שלא עמד בהבטחתו וחיסל את תקוות כדורעף הנשים לפרוץ קדימה. את דבריו הקודמים הוא מסכם בקביעה שעם חיסולה של נבחרת הנערות, ירד ענף הנשים במדרגה אחת ואולי אף למטה מזה.

מאחורי הפוזה הג'נטלמנית

במדורה של איימי גינזבורג במוסף "עסקים" של "מעריב", המתייחס לעתים קרובות למקומן של נשים בעולם העסקים, התפרסם הסיפור הבא:

בסדנה בנושא "שיווק והשכלה גבוהה", שהנחה צ'רלס אנדרסון מסוכנות הפרסום היוקרתית פאלון־מקאליוט הושמעו ביטויים רבים של זלזול בנשים, שעוררו את כעסה של ד"ר נילה שלונינג, מאוניברסיטת מנקטו במינסוטה ארה"ב, שהשתתפה בסדנה. במכתב ששלחה למנחה מחתה על השימוש הנרחב בשפה ובסטריאוטיפים המעליבים נשים. אלא שבמקום להתייחס ברצינות לתלונתה, שלח לה אנדרסון בתשובה תצלום של נער הנושק לאחורי פרה, שאליו צירף אנדרסון את מה שהוא ראה כבדיחה טובה: "כפי שרואים בתצלום, לשבט הדינקה של מזרח אפריקה יש מסורת ברברית בת מאות שנים. לכן אני שולח לך את התצלום, מתוך אמונה שתטפלי בהם באסרטיביות שבה טיפלת בנו. אני מבקש שתכתבי להם (או יותר טוב תבקרי אותם) ותשימי קץ למנהג נורא זה. אנו מחכים לתגובתך בקוצר רוח."

הבדיחה עלתה לחברת הפרסום היוקרתית ביוקר. ד"ר שלונינג פנתה לארגון הנשים במיניאפוליס, שבה שוכנת סוכנות הפרסום. ארגון זה מאגד בתוכו את רוב נשות העסקים, בעלות המקצועות החופשיים והפוליטיקאיות במדינת מינסוטה. הארגון שלח מכתב מחאה חריף לסוכנות הפרסום, אלא שגם הפעם לא זכו להתנצלות, ואז החליטו ד"ר שלונינג וארגון הנשים לפנות ישירות ללקוחות סוכנות הפרסום. הארגון שלח העתקי ההתכתבות לרשימה נבחרת של לקוחות, ובהם חברות שבין מקבלי ההחלטות הבכירים שלהן יש גם נשים. בין היתר כתבו: "תדמית האשה במדיה ובפרסום משפיעה ישירות על יכולתנו לזכות בפרנסה ועל יכולתנו לתפקד כאזרחיות שוות בחברה. אולי מקרה זה יאיר את העובדה שמאחורי הפוזה הג'נטלמנית עדיין רוחשים כבוד מועט לנשים."

התגובה היתה מהירה. בתוך שבועיים קיבלה סוכנות הפרסום עשרות טלפונים זועמים, הסיפור פורסם בתקשורת המקומית. פאלון שלח מכתב התנצלות לד"ר שלונינג, אך איחר את המועד. חברת יו.אס. ווסט, עם תקציב ענק של 10 מיליון דולר, החליטה לעבור לסוכנות אחרת; כך גם פדראל אקספרס. ירחון הפרסום החשוב "אדוורטייזינג אייג'" כתב במאמר מערכת: "... בעתיד הנראה לעין, בכל פגישה יהיה מי שיחשוב לעצמו שזו (פאלון־מקאליוט) החברה שעשתה טעות גורלית מאוד, ובבחירתם הוא לוקח על עצמו סיכון. כיום פאלון־מקאליוט ידועה כחברה שהעליבה נשים."

זה מה שקורה...

אין חדש

הנשים עדיין רחוקות מלהיות שוות מעמד לגברים בכל הכרוך במילוי תפקידים בכירים במוסדות המרכזיים של הקהילות היהודיות במערב אירופה. בכמה מקומות עדיין קיים איסור רשמי על בחירתן. פרטים אלו התגלו בכינוס השנתי של הקונגרס היהודי האירופאי, שהתקיים בסוף חודש מאי, והוצגו בו תוצאותיו של סקר שפרסם המכון לעניינים יהודיים בנושא מעמד האשה.

מתברר כי בכל הקהילות שהשתתפו בסקר, מהוות הנשים אחוז נמוך מאוד מבעלי התפקידים במועצות ובהנהלות הארציות. בספרד ובהולנד בולטת היעדרותן המוחלטת של הנשים. בהולנד, למרבה הפלא, מתברר כי לאחר ביטול איסורים חוקיים ב־1982, אסרה הרבנות הראשית בחירת נשים לתפקידים קהילתיים. הדבר בולט בעיקר באמסטרדם. מצב דומה קיים בשווייץ, שבה חלות הגבלות על בחירת נשים בערים בזל ולוצרן. גם בקהילות אחרות בשווייץ, בחירת נשים לתפקידים בכירים בקהילה היא התפתחות חדשה יחסית. עם זאת, בארצות כגון איטליה, צרפת ושבדיה, הצליחו הנשים לתפוס עמדות מפתח בקהילה, לרבות ראשות הקהילה.

בעשר השנים האחרונות לא היתה עלייה בנציגות הנשים בכל הקהילות למעט אלה שבשבדיה, שם ציינו עלייה מסוימת, וכן לא גדל ייצוגם של ארגוני הנשים בהנהלות ובאסיפות הארציות פרט לאלו שבצרפת, אירלנד וספרד.

למרות החלטה משנת 1987 של נשיא הסמינר התיאולוגי של התנועה הקונסרבטיבית, פרופ' איסמר שורש, לאפשר לנשים לקבל הסמכה כחזניות, הצביעו חברי מועצת החזנים נגד החלטה זו ברוב של 95:97. בראש המתנגדים עמד חזן מטורונטו, שהציע שהנושא ייבחן במסגרת דיני ההלכה על־ידי ועדת הדיינים של מועצת הרבנים, המאגדת את כל הרבנים הקונסרבטיבים.

עד היום קיבלו ארבע נשים בלבד הסמכה כחזניות. עוד 12 נשים נוספות רשומות במכון לחזנות. מצדדי ההכרה בנשים חזניות מציינים את המחסור ההולך וגדל של חזנים לבתי־הכנסת הקונסרבטיביים. החזן שמואל רוזנבאום מניו־יורק ציין, כי כבר היום חסרים 40 חזנים ועידוד נשים לעיסוק זה בהחלט יכול לשפר את המצב.

על סדר היום

מאת **מירה אריאל**

> ככבשים
> וכבשות
> בקלפי

ברשימתו "כמה מהם יצטרפו לשבט" ("דבר" 29.7.88) מבחין ד"ר יורם פרי (איש מדע המדינה) בין שני דפוסי הצבעה פוליטית. הצבעה היא אינסטרומנטלית כשהבוחר/ת מצביע/ה למפלגה שתבצע את המדיניות שהבוחר/ת מעוניין/ת בה. אני מעדיפה לכנות דפוס זה הצבעה אידיאולוגית, כפי שיתבהר בהמשך. הנחתו של פרי היא שמרבית הציבור אינו מצביע משיקולים ענייניים שכאלה, אלא מבכר (שלא במודע, כמובן) את ההצבעה האקספרסיבית, כלומר הצבעה למפלגה שנראית לבוחר/ת כמייצגת אותו אישית, או יותר נכון את הדימוי העצמי והחברתי שלה/ו. מכאן מגיע פרי למסקנה שהחיזיות שתולות המפלגות בקולות הצפים מוגזמות, שכן אף שאחוז ניכר מקה הבוחרים טרם החליטו בעבור מי יז אפשר לשער את פריסת הצבעתם, מכיוון שדפוס ההצבעה הוא אקספרסיבי מעיקרו. במלים אחרות, אפשר לחזות במידה זו או אחרת של דיוק בעבור מי יצביעו הצפים על־פי נתוניהם הביוגרפיים־חברתיים, שכן אלה מכתיבים במידה רבה את הדימוי החברתי שלהם. ניתוחו של פרי המציגנו ככבשים הנאמנות בראש ובראשונה לפולקלור השִבטי שלנו נראה לי נכון, אם גם מצער. הדוגמה שפרי השתמש בה להדגים את התזה שלו (מזרחיות צעירות) ראויה לדיון רחב יותר.

צעירות ממוצא מזרחי שהינן משכילות יחסית נקרעות, על־פי פרי, "בין שתי מפלגות שמבטאות את סביבתן החברתית המשתנה": מפלגות הימין הפוליטי מחד ("בית אבא"), ומפלגות השמאל, המעניקות חשיבות־מה לנושא מעמד האשה מאידך (סביבת הזדהותן החדשה). פרי ממקד את הקונפליקט כמתרחש בין התחיה לבין רצ, ואני נוטה להסכים אתו. אך האין זה מוזר שדווקא הבחירה בין מפלגות אלה מייצגת את הקונפליקט של המזרחיות המשכילות (ונשים בכלל)? ומה בקשר לליכוד וצומת מימין ולעבודה, מפ"ם ושינוי משמאל? הייתכן שאין התלבטות בין אלה? זו השאלה שמעניינת אותי.

בין אם ההסתמכות היא על מחקרים מדעיים ובין אם על אינטואיציה, דומה שיש רגליים להתמקדות במפלגות הקטנות (תחיה ורצ) כמפלגות הרלוואנטיות לנשים, ולפסיחה על המפלגות הגדולות (עבודה וליכוד) בדיון על הצבעת נשים. נשים, כך נראה לי, כמעט אינן משולבות במנגנונים המפלגתיים באופן שתפקנה תועלת אישית אם תיבחר מפלגה זו או אחרת. הצבעתן, לפיכך, אידיאולוגית יותר מהצבעת הגברים, אשר בהיותם סמוכים לצלחת, נוטים באופן טבעי להיות אינסטרומנטליים ואף אינטרסנטיים יותר בהצבעתם. לאלה האחרונים יש ציפיות לפירורים ולעצמות שמנות, מצרכים שרק מפלגת שלטון יכולה לחלק למקורביה. עבודה וליכוד, אם כך, לא יכולות למכור לנשים סוכריות, בינתיים. מכאן שלנשים, בניגוד לגברים, אין סיבה טובה להעדיפן על פני המפלגות הקטנות.

עדיין נותרה השאלה מה בין מפ"ם ושינוי לבין רצ ומה בין צומת לבין התחיה. מדוע מועדפת רצ על פני מפ"ם ושינוי, והתחיה על פני צומת? במקרה זה, ההסבר האידיאולוגי אינו מספק. ההסבר המוצלח יותר הוא שברצ ובתחיה פעילות שתי נשים בולטות מאוד, שולמית אלוני וגאולה כהן, ואילו שינוי וצומת נקיות מנשים (במקומות ריאליים). אם ההצבעה היא הזדהותית, סביר שנשים תעדפנה את המפלגות המציבות נשים בעמדות מפתח. כוח המשיכה של רצ ושל התחיה עבור נשים נובע איפוא מהפן האידיאולוגי החזק מחד ומהעובדה שבכל אחת מהן נמצאת אשה המשמשת בתפקיד חיובי של מודל לחיקוי, מוקד להזדהות.

לפני דיון קצר בהשלכות הפוליטיות שיכולות לנבוע מניתוח זה, אי־אפשר להתעלם מעובדה שכביכול עומדת בסתירה לכך. רק ביוני השנה דיווחה מזכ"ל נעמ"ת מאשה לובלסקי על תוצאות מחקר של דרכי הצבעת נשים, אשר מסקנתו היתה שלכאורה נשים אינן נוטות להצביע דווקא למפלגות אשר בהן יש ייצוג מכובד לנשים. כיצד משתלב ממצא אמפירי מוצק זה עם הטענות שלעיל? לדעתי אין ביניהם סתירה הכרחית, וההבדל נובע מאופן הכנת השאלון של נעמ"ת. בשאלון זה נשאלו הנשים אם הן מתחשבות בייצוג הנשים במפלגה שבעבורה הן עומדות להצביע, ומרביתן השיבו בשלילה. למה הדבר דומה? להעברת שאלון לבוחרים שאחת השאלות בו היא: האם דפוס הצבעתך אקספרסיבי? או בלשון בני־אדם, האם את/ה נוטה להצביע כמו החבר'ה מן השכונה?

אני משוכנעת שכל בר־דעת יענה בשלילה על שאלה כזו. מי מוכן להעיד על עדריותו ועל שיקולים בלתי ענייניים המעורבים בהצבעתו? אותו מנגנון עצמו פועל, לדעתי, כשנשים משיבות על השאלה אם הן מעדיפות מפלגות "נשיות". הצבעה בעבור אשה, כשהיא מוגדרת כבחירה ב"אשה" לעומת בחירה ב"אדם המתאים", נתפסת אצל מרבית הנשים (והגברים) בישראל כ"אפליה חיובית" – ואפליה היא דבר שלילי – ולא כהעדפה של נשים מוכשרות שהיו נשכחות אלמלא כן, אך ורק משום היותן נשים. התשובה המודעת לשאלת נעמ"ת היא איפוא שלילית. (אגב, היכן המשאלים המעידים שעדות המזרח והערבים עונים בחיוב על שאלות מסוג זה?) אך להסיק מכאן שנשים אינן מושפעות בפועל מייצוג הנשים במפלגה תהיה טעות חמורה. במלים אחרות, ייתכן בהחלט שבלי להיות מודעות לכך נשים אכן מצביעות בדפוס האקספרסיבי, דפוס המעודדן להצביע בעבור המפלגות המציבות נשים על הבמה הפוליטית.

מעניין להשוות את מצבנו לתמונת הבחירות באמריקה. עד ל־1980 לא היתה אבחנה בין הצבעתן של הנשים האמריקניות ובין זו של הגברים האמריקנים. אך בהתנגדותו לחקיקה בנושא שוויון זכויות לנשים, הפלות ושכר שווה לעובדת קומם עליו רונלד רייגן נשים רבות. על־פי ניתוחו של כתב־העת "טיים" עלה בידי רייגן להתגבר על כך בעזרת קסמיו האישיים. בעיניו הדומעות ובמשחק הוליוודי מתוחכם הצליח רייגן לשכנע את נשות אמריקה שכלכלה חזקה

צריכה לעמוד בראש סולם העדיפויות הלאומי. התירוץ של דחיית הנשים בשל בעיות בוערות יותר נשמע מוכר? נקווה שגם ההמשך כך.

בוש חסר את קסמיו של רייגן. לפיכך, רק עתה יוצאים לאור ההבדלים בין דפוסי ההצבעה של הנשים לבין אלו של הגברים בארה"ב. משאל שנערך באוגוסט השנה, גילה שמספר הגברים התומכים בדוקאקיס קרוב מאוד למספרם של אלה התומכים בבוש (49 אחוז תומכים בדוקאקיס, 46 אחוז בבוש). הנשים, לעומתם, מעדיפות את דוקאקיס באופן ניכר. קרוב לשני שליש מן הנשים (64 אחוז) מעדיפות את דוקאקיס ורק כשליש (32 אחוז) הצהירו שיבחרו בבוש. גם פעילותו של בוש במפלגה הרפובליקנית לא זוכה לאהדה יתרה. הסיבות שמונה "טיים" להסתייגותן של האמריקניות מבוש הן, בין היתר: סגנון דיבורו הגברי; המטאפורות הנעריות־מיניות שבהן הוא מתבל את נאומיו; אי־הנוחות שהוא חש, כמדומה, במגעיו עם נשים; העובדה שבצמרת מערכת התעמולה שלו חסרות נשים (6 גברים לבנים מנצחים עליה). נשים בעלות מודעות גם אינן שוכחות לבוש שהסיר את תמיכתו בתיקון לחוקה בנושא השוויון, בהפלות וכדו' על מנת להסכים עם מדיניותו של רייגן. בהיותן חדשות יחסית בשוק העבודה, הנשים חוששות מאוד גם מהאטה כלכלית, שהן תהיינה הראשונות שתשלמנה את מחירה – פיטורין. המפלגה הדמוקרטית מצטיירת בעיני הנשים כזו שתבטיח את זכויותיהן יותר מן הרפובליקנית. התערבות ממשלתית לתועלת הפרט – קו פעולה המקובל על הדמוקרטים אך לא על הרפובליקנים – מקובלת יותר על נשים, שהבינו כבר שאי־התערבות ציבורית והימנעות מפגיעה בקדושת המשפחה אינם אלא מסווה לשמירת הסטטוס־קוו במשפחה – מצב שאינו נוח לנשים.

קשה להסיק מכך מסקנות חד־משמעיות שתהיינה רלוואנטיות למצב בישראל, אך ברור שחלק מהגורמים כבר נטועים בנו, מה גם שמנהיג הימין שלנו נטול חן לא פחות מבוש. אולם המסקנות לטווח רחוק (כלומר למסע הבחירות בעוד ארבע שנים) ברורות למדי. עם מודעותן הגדלה של הנשים בארץ למעמדן הבלתי שוויוני, צפויות הנשים להיות מאגר הבוחרים העיקרי שישנה את דימויו העצמי בעתיד, ובעקבות זאת את דרך הצבעתו. מפלגות המעוניינות להיות מוקד משיכה ליותר ממחצית מציבור המצביעים מוטב להן שתרבינה בנשים בעמדות נבחרות. עם זאת, ככל שהייתי רוצה שתקום מפלגת נשים כמו "נס" (ראו **נגה** 15) ושתגרוף קולות רבים, אינני משוכנעת שסיכוייה רבים. נשות ישראל אולי בשלות להצבעת נשית המובחנת מזו של הגברים, אך אין זה אומר, לצערי, שהצבעתן תהיה פמיניסטית. אם מודל ההצבעה הוא אקספרסיבי, תנאי מוקדם להצבעה פמיניסטית הוא נכונות להזדהות אישית עם פמיניזם. לזאת עוד לא זכינו. אך גם נשות הכנסת ה"לא פמיניסטיות, אבל..." עושות לא מעט למען נשים (ראו את שאלון הח"כים שערך **נגה**, ושתוצאותיו פורסמו בגיליון 15). הן עדיפות על פני ח"כים גברים. רק צדיקים מעטים עומדים לפמיניזם בקרב הגברים בכנסת (כמו מחוץ לה). ההשלכות לגבי הבחירות הקרבות מעניינות, אולי דווקא משום שרשימות המועמדים כבר נסגרו. מכיוון שכך, נראה שסיכוייהן של רצ והתחיה טובים, שכן לכל אחת מועמדת בטוחה לכנסת, ובגלל קוטנן

ככבשים וככבשות בקלפי

של המפלגות תהיינה הח"כיות שלהן אחוז חשוב במפלגתן. דבר זה אמור להגדיל את השפעתן על התנועה, ובהתאם לכך את המשקל שיושם על נושא מעמד האשה. זה המצב לכאורה, אך למעשה פועלת גם דינמיקה הפוכה. משקלן של אלוני וכהן במפלגתן ירד בשנים האחרונות, אם כי באופנים שונים. כהן פינתה את מקומה ליובל נאמן, ואילו אלוני, שאין עוררין על מנהיגותה ברצ, בולטת יותר ויותר בבדידותה המזהרת כאשה יחידה ברשימה המתיימרת לייצג נשים יותר מכל מפלגה אחרת. בתחילת הדרך היתה אלוני אשה אחת בין מספר מועט של ח"כים מרצ, אלא שהשנה היא תהיה אחת בין 5 גברים (בהנחה שלרצ 6 מקומות ריאליים).

עדות לירידתו לאחרונה של כוח המשיכה של רצ בקרב נשים (מודעות, לפחות) היו רשימות שהופיעו בגיליון **נגה** האחרון. רצ בוקרה קשות על שלא שריינה יותר נשים ברשימתה, וכן על שדחקה לשוליים את נושא מעמד האשה. אין ספק שהביקורת החריפה נובעת בין היתר מן הציפיות הגבוהות שפמיניסטיות תולות ברצ, ציפיות שאינן קיימות לגבי שאר המפלגות. מכל מקום, מכיוון שכך, יש לדעתי תקווה גם למפלגת העבודה בקרב נשים. לעבודה ולא לליכוד או ליתר מפלגות השמאל (והימין) הקטנות, שכן באלה האחרונות אפילו אשה אחת לרפואה אינה מובטחת, ואילו לעבודה 4 נשים במקומות ריאליים (מספר מגוחך כשלעצמו), שלזכות אחת מהן (אורה נמיר) נזקפה לאחרונה יוזמה תחיקתית חשובה ביותר: חוק ההזדמנות השווה בתעסוקה (ראו "זה מה שקורה" ו**נגה** 17). מוסר ההשכל הוא איפוא שלמרות המצב העגום בייצוג הנשים בכנסת השתים־עשרה, תִשגֶינָה המפלגות אם תזנחנה את נושא האשה. הדגשת המסרים הקוראים לשיפור מעמד האשה, ויותר מזה – הפניית זרקורים למועמדות ולא רק למועמדים לכנסת עשויים בהחלט לשפר את נכונות הנשים להצביע בעבור המפלגות שלהן ייצוג כלשהו של נשים, כלומר, רצ, התחיה והעבודה.

נראה שסוף סוף יש מודעות־מה לקול של הנשים. בכותרות העיתונים לאחר הבחירות הפנימיות של המפלגות הגדולות היה חידוש מרנין. לראשונה בהיסטוריה הוטחו טענות כלפי המפלגות על ייצוגן העלוב של הנשים, ולא מפי קומץ פמיניסטיות, אלא מגרונו של הקונצנזוס. גם אם לכותרות אין עדיין הד מעשי, חשיבותן היא בהעלותן לשיח הציבורי את בעיית ייצוג הנשים. מפלגת העבודה כבר התחייבה למנות שרה לנושא מעמד האשה, למשל. המפד"ל החליטה לשלב בתשדירי הבחירות שלה את יהודית היבנר (אף שלא זכתה במקום ריאלי כמועמדת לכנסת) מתוך תחושה שגם הבוחרת הדתית רגישה כיום לייצוג הנשים. מרכז–שינוי ארגן לא מכבר, וזו לו הפעם הראשונה, דיון בנושא האשה בפוליטיקה. אפילו ויצ"ו המסורתי ארגן עצומה למען שריון 40% מהמקומות בכנסת לנשים. אלו ניצנים מבטיחים. אולי נגיע למצב שהמפלגות תתחרינה ביניהן על הבטחות לנשים? באופן פרדוקסאלי, אף שהכנסת הבאה תהיה עוד יותר עזרת גברים לעומת זו הנוכחית (6–7 לעומת 10 ח"כיות כיום, 12–14 בכנסות הראשונות), נראה לי שחלה תזוזה במודעות הציבור לנושא הייצוג הפוליטי של נשים. יש כבר סיבה לקוות שבעתיד הקרוב ישחקו הנערים לפני הנשים בתעמולת הבחירות. כדאי להם. וזו תמיד הסיבה הטובה ביותר.

* זוהי גרסה מורחבת של מאמר שהתפרסם ב"דבר" ב־7.8.88

נשות האינתיפאדה

מאת **יעל רנן**

מאז תחילת האינתיפאדה נאסרו עשרות נשים מן השטחים הכבושים. כולן מוחזקות בתנאים קשים במיוחד, וחלקן עונו וסבלו התעללויות מצד אסירות פליליות. טיפול רפואי נמנע מהן, ובמקרה אחד הפילה אסירה (תהאני אבו־דאקה, בת 28) את וְלדהּ בחודש הרביעי להריונה, עקב הזנחה רפואית חמורה. אסירה זו נעצרה ונענשה ללא כל הליך משפטי, ומבלי שהוגש נגדה כתב אישום כלשהו, והיא אחת מאלפי תושבים מהשטחים הנתונים ב"מעצר מִנהלי".

מספר העצירות המנהליות הגיע בסוף יוני לשמונה. אלה הן נשים הפעילות בארגונים שונים הנכללים ב"איחוד ועדי העבודה של נשים פלסטיניות" (שהוקם ב־1978). עם "פשעיה" של תהאני אבו־דאקה, למשל, נמנים השתתפות בהקמת מעונות לילדים, ארגון הרצאות בנושאי בריאות והיגיינה, ומשלוח חבילות מזון למשפחות העצורים בזמן האינתיפאדה. הקו בין פעילות הומאניטרית לבין פעילות פוליטית נמחק כאן – לא רק לגבי העצירות, אלא גם לגבי כל אשה המעוניינת לתקן במשהו את העוול הנורא שנעשה להן.

בתחילת מאי, בעקבות האינתיפאדה, התארגנה קבוצת "נשים למען אסירות פוליטיות", שמטרתה לעזור ככל האפשר לפלסטיניות העצורות (הן המנהליות והן אלה שהוגש נגדן כתב אישום). הקבוצה התארגנה במהלך פגישה של התנועה הפמיניסטית, שאירחה נציגות של קבוצת "שנ"י" מירושלים. בתוך זמן קצר ביותר הרחיבה הקבוצה את פעילויותיה למען האסירות, אף כי מספר הנשים הפעילות בה עדיין רחוק מלספק את כל הצרכים. הקבוצה מתרכזת בהגשת סיוע מעשי מיידי לאסירות (שמספרן מגיע כעת ל־30), על בסיס קשר אישי של "אימוץ".

המתנדבות "המאמצות" דואגות להעביר לאסירות חבילות (של בגדים וסדינים, עיתונים וספרים, כלי רחצה וכו'); הן מקיימות קשר עם משפחת האסירה ועם עורכי־הדין, ואף פונות מטעם הקבוצה לעורכי־דין במקרה של תלונות המגיעות אליהן דרך משפחת האסירה, או מפי עצירות שהשתחררו. כך, למשל, פנו חברות הקבוצה לעורכת־הדין תמר פלג (מן

מונירה סלאח־דאוד בבית־המשפט

צילום: אהוד עיר־גיל

"האגודה לזכויות האזרח") כדי שתטפל בשחרורה בערבות של עיישה אל־קורד מרפיח. עיישה, אם לארבעה ילדים קטנים, נעצרה כשהיא בהריון, מיד לאחר מעצרו של בעלה. ביתה נהרס והטיפול בילדיה נשאר בידי חמותה הנכה, שקיבלה מן "הצלב האדום" אוהל קטן למגורים. השופט הסכים לשחרר את עיישה בערבות של 5,000 ש"ח (סכום שגייסו חברות הקבוצה), ועכשיו היא מחוץ לבית־הכלא. אבל בכך לא נגמרו תלאותיה. חיילי צה"ל הרסו גם את האוהל העלוב שניתן לה, והמתנדבות מטעם הקבוצה ממשיכות לטפל בעניינה.

נוסף על ה"אימוץ" האישי מתחלקות חברות הקבוצה במשימות כלליות: ריכוז מידע שוטף על האסירות ומצבן, והעברת המידע לעיתונות; פניות לחברי־כנסת ולפעילים פוליטיים אחרים העשויים לסייע במקרים מיוחדים; עדכון של קבוצות מחאה אחרות בכל הנוגע לאסירות האינתיפאדה: הקבוצה משתפת עכשיו פעולה עם "ועד כפר־ביתא" ועם "ועד הרופאים" בעניינה של מונירה סלאח־דאוד (שפגעה באלדובי אחרי שזה הרג את אחיה). סלאח־דאוד בהריון, בריאותה מעורערת, ויש צורך במאמצים רבים רק כדי להבטיח שתקבל טיפול רפואי. הקבוצה מקיימת גם משמרות מחאה, שזכו לסיקור בעיתונים ובטלוויזיה שעורר את דעת־הקהל בנושא תנאי מעצרן הגרועים של האסירות הפוליטיות.

בכך לא מתמצה הרשימה של הפעולות הנעשות מטעם הקבוצה, ואף לא רשימת הפעולות שהיה ראוי לעשות אך אין אפשרות לעשותן בגלל היעדר כוח־אדם (למשל, טיפול בנושא העינויים). כל מתנדבת נוספת תגדיל את היקף פעולות הקבוצה ואת יעילותן. זוהי עשייה של ממש, שלדעתנו ערכה גדול מזה של כל דיון פוליטי, מעמיק ככל שיהיה. הסולידריות של הנשים מתורגמת בעשייה זו מאידיאולוגיה מופשטת למציאות קונקרטית.

נשים למען אסירות פוליטיות, ליד כלא נוה־תרצה

צילום: אורלי מרוני

סיפור בהמשכים

לאה שקדיאל, חברת המועצה המקומית בירוחם משנת 1983 וחברת הנהלת המועצה, המחזיקה בתיק החינוך ובתיק הרווחה, היא עובדת ציבור במלוא מובן המלה. התמסרותה לעבודה למען החברה שהיא יושבת בה יכולה לשמש מופת לכול. שקדיאל נבחרה לעבודת ציבור (שלא בשכר) כדי לטפל בשני נושאים מרכזיים, אך בתוקף תפקידה כחברת מועצה וכחברת ההנהלה היא שוקדת גם על נושאים רבים אחרים כמו ביטחון, פיטורי עובדים, פיתוח מקומות תעסוקה, הקצבות למוסדות – למעשה, כל נושא שמעסיק את הציבור בירוחם ואשר נמצא בתחום טיפולה של המועצה. בנוסף על כך מטפלת שקדיאל בנושאים מיוחדים כמו המאבק על זכויות הבדואים ושיפור מעמד האשה.

לשקדיאל תפיסת עולם הומניסטית־הוליסטית. לטפל בבעיות לאחר בידודן נראה לה אנטי־הומניסטי. החיים הם מכלול שיש לטפל בפרטיו תוך כדי מתן תשומת לב לפרטים האחרים ומתוך איזון מתמיד ביניהם. היא בחרה לחיות בירוחם כדי לעבוד בקהילה קטנה שבה קל יותר ליישם את העקרונות ההומניסטיים ולטפל בו־בזמן בבעיות שונות. גם הדת היא בעיניה מערכת טוטאלית שיש לאזן בה הכול, ובאורח חייה היא מממשת, לדעתה, אתגר יהודי.

בבחירתה למועצה הדתית היה משום פריצת דרך חשובה, ועלה החשש שבעקבותיה תיכנסנה נשים אחרות למעוז גברי זה. הדבר עורר את התנגדותם של ראש המועצה הדתית וחבריה למינויה בפועל של שקדיאל, אך היא התגברה על ההתנגדות בפנותה לבג"ץ שהורה למועצה הדתית למנותה מיד. בגלל תרגיל נוסף של ראש המועצה הדתית, נאלצה שקדיאל לעתור לבג"ץ שנית באמצעות עורך דינה יהושע שופמן, עורך הדין של האגודה לזכויות האזרח, וזכתה גם בו.

רחל גיורא

רק בניו יורק היא אשה

במאמר שהתפרסם ב"הארץ" (12.8.88) חושף יוסי מלמן מקצת מן הדעות הקדומות נגד עובדות במשרד החוץ. הדיון בנושא בא בעקבות האפליה הבוטה שנתגלתה בטיפול במה שהפכה לפרשיית סימונה פרנקל, עובדת השגרירות בהולנד. בניגוד ליחס המבין שגבר במצב דומה (כלומר, כזה שעבר להתגורר ואף נשא מי שאינה ישראלית) זכה לו, הוחלט להפסיק את עבודתה של פרנקל עם החלטתה להינשא לאזרח הולנדי. בשיחותיו עם עובדות משרד החוץ מגלה מלמן, שהאפליה אינה מוגבלת למעשים חריגים כגון אלה. העובדות מתלוננות על ביקורת קפדנית הרבה יותר מאשר מקבלים גברים בעמדות מקבילות, שאינה פטורה מהערות על מצבן המשפחתי ועל בילוייהן עם גברים וכד'.

המשרד יכול אולי להתגונן בהציגו לראווה הישג מכובד למדי, לפחות למראית עין. קולט אביטל מונתה לא מכבר להיות השגרירה הבאה שלנו בפורטוגל. לנוכח מספרן הזעום של שגרירות ישראליות יש במינוי חידוש חיובי, אך אלה מאתנו שזיכרונם לא בגד בהם ייזכרו בוודאי ששמה של אביטל הועלה לפני חודשים לא ארוכים בקשר למינוי אחר – קונסול כללי בניו־יורק. מעניין שנמצאו מיד נשמות טובות שבחרדתן לגורל המדינה טענו שזהו מינוי בעייתי, שכן יהיו מי שיימנעו מלבוא במגע עם אשה. קולות אלה לא נשמעו משום־מה כשאביטל מונתה לתפקיד שגרירה בפורטוגל. האומנם אפשרי שהמתנגדים למינוי קונסולית בארצות־הברית סוברים לתומם שפורטוגל פתוחה יותר לנשים בעמדות של כוח מאשר ארצות־הברית? קשה להאמין. ההבדל בין פורטוגל לארצות־הברית הוא בוודאי במידת המשיכה של התפקיד. אין להשוות תפקיד בניו־יורק עם תפקיד בפורטוגל. מכאן הגמישות בשימוש בנשיותה של אביטל. נשיות עומדת בסתירה לתפקיד יוקרתי, גם אם המדובר בארצות־הברית אשר, שלא כמו ישראל, עברה מהפך פמיניסטי. אולם נשיות אינה סותרת תפקיד שלא הכול רוצים ביקרו, אפילו בארץ שבה מעמד הנשים רחוק מלהשביע רצון. נשאר לנו רק לקוות שאביטל לא תתאהב, שומו שמים, באיזה "תושב מקומי".

מירה אריאל

במילכוד פוליטי

רנה בר־טל הציגה את מועמדותה מטעם מפלגת העבודה לראשות עיריית רעננה. לא עמדו לה הצלחותיה כמזכירת סניף נעמת, בקונגרס הציוני, במועצת העיר והנהלתה. היא לא נבחרה.

הערות כמו "את עוד לא בשלה לתפקיד", "מוטב שתנסי קדנציה אחת כסגנית", "לא תעמדי בלחץ" לא הרתיעו אותה. היא החליטה להמשיך ברשימה עצמאית לרשות עיריית רעננה.

מוטלת עליה משימה כבדה של מאבק בדעות קדומות שוביניסטיות ובסטריאוטיפים הנשיים המקובלים בציבור בכלל. אולם כפי שבר־טל אומרת: "המאבק הזה שלי אינו מאבק על מקום עבודה, אלא מאבק על פריצת דרך. אני שואפת לעמוד בראש המערכת הדינמית הזו כי אני יכולה, כן. אני שואפת לבנות מודל של עיר איכותית. יש לי תוכניות ויש לי כוח וכושר לקבל החלטות ויכולת לנווט לעשייה ייחודית, לרעיונות חדשים, לחשיבה אחרת. אם אסוג עכשיו וארד מעניין הרשימה העצמאית בגלל הלחצים המופעלים עלי מבית ומחוץ, אזי תהיה הצדקה לאלה שינפנפו לעומתנו הנשים ויקטלגו את 'מקרה בר־טל' כעוד מקרה שבו נתגלתה האשה בחולשתה."

נורית חליף

רנה ברטל

שבוע עבודה מקוצר

אחרי משא ומתן ממושך, דחיות והשהיות, זכו העובדים ברשויות המקומיות בשבוע עבודה של חמישה ימים. ההסכם ייכנס לתוקפו בינואר הקרוב, אלא שעיון בסעיפיו של ההסכם, הנראה לכאורה כהישג, מגלה את המשפט התמוה: "עובד המבקש להימנע מלעמוד בתוספת השעות המתחייבת מצמצום מספר ימי העבודה חייב לקבל את הסכמת המעסיק, ניתנה ההסכמה תוקטן משרתו בהתאם."

וכי למה יבקש עובד להימנע מלעמוד בתוספת השעות? הרי על זה נלחמו, על שבוע עבודה מקוצר. אלא אם כן החלוקה מחדש של שעות העבודה אינה מתאימה לכולם, ובמיוחד לא לאלו שיש להם מחויבויות נוספות, כטיפול בילדים. גם בשבוע העבודה הרגיל של שישה ימים נתקלים הורים רבים בבעיות הנובעות מאי־ההתאמה בין שעות הפתיחה והסגירה של המעונות, הגנים ובתי־הספר ובין שעות העבודה המקובלות. כיוון שמוסדות החינוך אינם מתכוננים, לפי שעה, לשנות את שעות העבודה שלהם, נאלצים ההורים, בדרך כלל האמהות, למצוא פתרון לבעיות אלה, והפתרון במקרים רבים מתמצה בוויתור על משרה מלאה.

מתברר איפוא שהסכם העבודה החדש, המוצג כהישג, מביא להרעת תנאי העבודה לנשים. עליהן להשיג את הסכמת המעסיק לשעות עבודה מקוצרות, הסכמה שאינה מובטחת בכל מקרה. ואז עליהן לוותר על משרה מלאה ולהסתפק במשרה מוקטנת, עם כל הכרוך בכך. מספר קטן של שעות עבודה פירושו אחוזי משרה קטנים יותר, ובמשכורת המורכבת מתוספות שונות שחלקן ניתנות רק לבעלי משרה מלאה, ההבדל עשוי להיות גדול מאוד.

גם לפני ההסכם היה פער בין שכרן של נשים ובין זה של גברים, פער שנבע בעיקרו מהבדלים במרכיבי התוספות לשכר. במקום שנציגי העובדים ינסו להביא להסכמים שיצמצמו את הפערים, ההסכם שהושג רק יגדיל אותם ויביא לקיפוחן של נשים רבות.

אראלה דאור

פרישת מפת השלום

מאת **רחל אוסטרוביץ'**

הגדרה מצומצמת של שלום היא מצב של אי־לוחמה בין עמים, או בין קבוצות אוכלוסיה שונות. אולם מאחר שאי־אפשר להגדיר את **השלום** כמצב של אי־לוחמה בלבד, שכן מצויות חברות רבות שבהן מתקיים לכאורה מצב של אי־לוחמה עם זרים, בה־בשעה שאוכלוסיות נבחרות בתוכה סובלות מאי־שלום בשל דיכוי ואלימות שאיננה נחשבת לוחמה, יש מקום להגדרה רחבה יותר של שלום:

השלום הוא ההיעדרות של אלימות פנימית וחיצונית, ישירה ובלתי ישירה בחברה, שבה זכויות שוות ומלאות לכל בני־האדם בתוכה, ולכולם אפשרות שווה בהחלטות המנחות את החברה ושותפות מלאה במשאבים שלה. (Education for Peace, by Brigit Brock-Utne.)

האם ידעת?

- כמות חומר הנפץ לאדם הקיימת על כדור־הארץ היא 15,000 ק"ג ט.נ.ט.
- בעולם מוציאים 850,000 דולר לדקה על נשק
- 20 ילדים ברחבי העולם מתים מרעב כל דקה
- במחירם של שלושה מטוסי מיראז' אפשר לבנות בית־חולים
- בעלות ההוצאות על צוללת "טרידאנט" אחת אפשר לממן את חינוכם של 16,000,000 ילדים
- הממשלות בעולם מוציאות על נשק פי 15 יותר ממה שהן מוציאות על פיתוח.

ייתכן שתופעות אלה הן העומדות בבסיס ההתארגנות של נשים למען השלום, לחיסול אמצעי הלוחמה הגרעינית, ולהפסקת משטרים של דיכוי.

WILPE

ב־1915, בתחילת מלחמת העולם הראשונה, נאספו בהאג נשים מ־13 מדינות כדי למחות על המלחמה. המחאה החלה בהתארגנות ושמה WILPF: International League for Peace and Freedom. הארגון עדיין קיים ב־24 מדינות, וב־1981 התקיימה באמסטרדם פגישה של הנציגות שכללה 500 נשים מ־25 מדינות.

נשים איריות למען השלום

הריגת שלושה תינוקות ואמם בבלפסט הובילה להתארגנות של נשים איריות משני צדי המתרס של הסכסוך הקתולי־פרוטסטנטי בבלפסט. הנשים הובילו ב־1976 צעדה גדולה למען שלום שבה השתתפו 10,000 נשים. שתי הנשים, מייריד קוריגן ובטי ויליאמס, שהחלו את מצעד השלום הזה זכו בפרס נובל לשלום ב־1977.

נשים נורדיות למען השלום

החלטת נאט"ו להחדיר לאירופה טילים גרעיניים הובילה להתארגנות של נשים מדנמרק, פינלנד, גרינלנד, איסלנד, נורבגיה ושבדיה. הנשים יצאו עם הכרזת שלום שעליה חתמו חצי מיליון נשים וזו נמסרה לנציגות האו"ם. מאז מקיימות הנשים צעדות של שלום ברחבי אירופה ומקיימות סדנאות על חינוך לשלום ונטרול הנשק הגרעיני.

אמהות כיכר מאיו

מאז ההפיכה הצבאית בארגנטינה, קיימו אמהות ארגנטיניות הפגנה שקטה כל יום חמישי בשנים 1983–1976 בכיכר מאיו מול ארמון הנשיא. הן דרשו מן המשטר לשחרר את בני משפחותיהן שנעלמו, או לפחות למסור להן מידע עליהם.

נשות גרינהם קומון

ב־1981 יצאו מקרדיף 40 נשים ולשיות, חלקן עם תינוקות בעגלות, לצעדה של 125 מילין למחנה גרינהם קומון להפגין נגד החדרת 96 טילים גרעיניים. חלקן מתגוררות שם עד עצם היום הזה. (ראו מאמר בגיליון **נגה** מס' 9.)

נשות שיבוקוסה

למרגלות ההר פיג'י ביפן בנו נשים יפניות מחנה מחאה ושלום. מאז המאה השבע־עשרה חיו תושבים במקום ועיבדו את אדמתו. בשנת 1936 הוחרמו השטחים מן התושבים למטרות צבאיות. נשות שיבוקוסה מפריעות לקיים פעילות צבאית באיזור.

נשות אוסטרליה למען הקיום

בנובמבר 1983 התארגנו נשים מרחבי אוסטרליה במחנה שלום מחוץ לפיין גאפ, מחנה לוויינים אמריקני המיועד לבחון טילים סובייטיים ולפתח את תוכנית מלחמת הכוכבים האמריקנית.

4 ליוני 1988

תנועות נשים למען השלום

צילומים: רחל אוסטרוביץ'

פרישת מפת השלום

VOW – קולות הנשים של דרום אפריקה
התארגנות של נשים בדרום אפריקה לביטול האפרטהייד והמלחמה בדיכוי.

פעולת הנשים האמריקניות בפנטגון
בנובמבר 1981 הפגינו אלפי נשים מול הפנטגון במחאה על המיליטריזם האמריקני ברחבי העולם. "הפנטגון מסמל את האלימות הגברית שנגדה אנו יוצאות," כתבה ינסטרה קינג, אחת המשתתפות בהפגנה, "ואנו רוצות להבהיר לנשים ברחבי העולם שיש מודעות של נשים פמיניסטיות, והתנגדות לתפקידה המיליטריסטי והאימפריאליסטי של ארה"ב בעולם." בהפגנה המקורית היו ארבעה שלבים. בשלב הראשון הוצגה בובה ענקית בצבע לבן כסמל לאבל ולזכר נשים קורבנות האלימות. זו לוותה בקולות תופים ובהליכה אִטית. בובה שנייה, אדומה, הוצגה כסמל לכעס והיא לוותה בקריאות "לא עוד מלחמה". הבובה השלישית היתה בצבע צהוב וסימלה את האדרת הנשים שסובבו את הפנטגון כולו. בשלב הרביעי הוצגה בובה שחורה שסימלה התרסה כנגד האלימות.

פעילות למען השלום בישראל

נשים בשחור
מאז חודש מרץ 1988 בכל יום שישי בצהריים, עומדות נשים לבושות בשחור בצמתים מרכזיים בשלוש הערים הגדולות, ירושלים, תל־אביב וחיפה, ומפגינות במשך שעה רצופה במחאה על הכיבוש הישראלי. הפגנת הנשים המתמשכת לא זכתה לסיקור עיתונאי הולם, אולם לעומת זאת היא זוכה מדי שבוע בהתנכלויות של אנשי התחיה ואנשי כך. גם גישתה של משטרת ישראל מאוד לא אוהדת, אך צפירותיהם של הנהגים החולפים מחזקות את התחושה שיש ציבור רחב המזדהה עם מטרת המחאה.

מפת השלום
החל בחודש מרץ השנה התארגנה קבוצת נשים מכל המִגזרים ברחבי הארץ, על מנת לעורר מודעות לנושא השלום באזורנו, למחות נגד הכיבוש המתמשך, לעודד דיאלוג בין נשים פלסטיניות ויהודיות, ולשתף פעולה לשם קידום השלום. הפעילות מלווה באיסוף פיסות בד שעליהן כתובות מחאה נגד הכיבוש ובעד השלום. עד היום נאספו יותר מארבעת אלפים פיסות בד שהכינו נשים. הבדים נתפרו ליריעות בד ארוכות, כ־200 מטר אורכן. ב־7.6.88 הגיעו כ־500 נשים, יהודיות ופלסטיניות, לגן אמיל גרינצוויג בירושלים, ונשאו את יריעות הבד עד לרחבה מול הכנסת, שם נערכה עצרת מרשימה. למרות סיקור התהלוכה המרהיבה ב"מבט לחדשות", דומה שב"ידיעות אחרונות", "הארץ", "ג'רוסלם פוסט" ו"קול ישראל" לא חשבו שיש בה די עניין לציבור כדי להצדיק פרסום. כן לא זכו לפרסום גם רוב המכתבים למערכת שמחו על ההתעלמות.

משמרת "נשים בשחור"

זוגות זוגות כמו גרביים

מאת **רחל גיורא**

עד למאה ה־19 היתה האשה חדלה למעשה להתקיים כיישות משפטית/אזרחית עם נישואיה. גם כיום יש חברות שבהן מאבדת האשה הנשואה לפחות חלק מזכויותיה כאזרח בוגר. בעולם האנגלוסקסי למשל איבדה האשה הנשואה את זכותה לפעול בעצמה ביחס לרכושה. ביהדות היא איבדה את הרווחים מרכושה, והחוק הישראלי אינו מכיר כיום באשה כיישות עצמאית במס הכנסה.

המאבק לשוויון בנישואין החל עוד ב־1820, ובשנת 1839 התקבל בארה"ב החוק הראשון שהכיר באשה הנשואה כבאינדיבידואל. באנגליה התקבל חוק כזה ב־1857. אלא שאפילו היום, בשלהי שנות ה־80 של המאה ה־20, הרעיון שהאשה מוותרת על זהותה העצמאית עם הינשאה אינו זר לקשרי הנישואין. כלומר, על אף חשיבותו של הצד המשפטי הבעיה היא בעיקרה חברתית.

התפיסה המקובלת של קשר הנישואין היא תפיסה סטריאוטיפית של קשר בין רעיה/אם/עקרת־בית לבין בעל/אב/מפרנס. חלוקת התפקידים המסורתית בקשר הנישואין נתפסת כמשקפת את היחסים בין המינים בחברה הנשלטת על־ידי גברים. אמנם עיקר הקושי לנשים בנישואין נעוץ בהתרתם (ראו **נגה** 8), אך חוסר השוויון בגירושין הוא פונקציה של חוסר השוויון בנישואין. הפמיניזם רואה את קשר הנישואין כדגם מייצג של יחסי גברים–נשים בחברה פאטריארכלית.

אפילו ביחסים שוויוניים לכאורה, השוויוניות אינה אלא על פני השטח. מבחינה רגשית וחברתית טרם הסתגלנו וטרם הפנמנו את רעיון השוויוניות. גם בנישואין מתקדמים כביכול, עדיין מצפים שהאשה היא שתתאים את חייה לצורכיו של בעלה, שתשנה את מקום מגוריה אם עבודתו דורשת זאת, שתמשיך לתפקד כמנהלת משק הבית ללא תשלום גם אם היא עובדת מחוץ לבית. לעומת זאת, הגבר, ולו גם השוויוני ביותר, משמש כעוזר בעבודות הבית ולא כשותף מלא לעבודה ולאחריות (ראו מאמרה של ד"ר רות שריפט).

ניסיונן של הפמיניסטיות לשנות את תפקידי המינים בקשר הנישואין, באמצעות חתימה על חוזה נישואין מתקדם המפרש את זכויות השותפים להסכם, אינו פותר את הבעיה, שכן, כאמור, חוזים כאלו יהיו לכללי התנהגות רק לאחר שיחולו בחברה שינויים מהותיים בתפיסה. העובדה שנשים כה רבות בישראל מוכות על־ידי בני־זוגן מעידה על תפיסה בסיסית של האשה הנשואה כרכושו של בעלה וכנתונה למרותו. מאותה סיבה לא בכל מקום נחשב אונס בנישואין כעבירה פלילית (בארץ כן!). ההנחה שעם הינשאה מסכימה האשה לקיים יחסי־מין עם בעלה כל עוד היא נשואה לו ומוותרת על האפשרות לסרב לו, היא עוד עדות לתפיסת מעמדה כאישיות בלתי עצמאית.

מרי וולסטונקרפט (1759–97) היתה הראשונה שכינתה את הנישואין "זנות חוקית", ומזמנה לא הסתפקה הביקורת הפמיניסטית ברעיון הרפורמה בנישואין. בין שורותיה נשמעה גם הקריאה לביטולם. ב־1970 כתבה ג'רמין גרייר: "אם עצמאות היא תנאי הכרחי לחופש, אסור לנשים להינשא."

במהלך המאה ה־19 התפתחה גם הביקורת המרקסיסטית על מוסד הנישואין. זו התמקדה בתפקיד הכלכלי של המשפחה במערכת הקפיטליסטית ובתלותה הכלכלית של האשה הנשואה. בהשפעת פרידריך אנגלס (1820–95) ראתה הביקורת הפמיניסטית המרקסיסטית את הנישואין המונוגמיים כקשורים בקיום הרכוש הפרטי. על־פי אידיאולוגיה זו אמור ביטול חוסר השוויון הכלכלי עם ביטול המשטר הקפיטליסטי להביא לביטול כל אי־שוויון אחר לרבות זה שבקשר הנישואין. פמיניסטיות סוציאליסטיות כיום אינן מאמינות עוד שביטול המשטר הקפיטליסטי הוא תנאי מספיק לשוויון מלא ופועלות להגברת המודעות לפמיניזם בקרב השמאל עצמו.

האפשרות לבקר את מוסד הנישואין היא לא בלתי מתקבלת על דעתן של נשים כיום, כשיש להן אמצעים להגבלת הילודה ולהשתכרות בכוחות עצמן. נשים עושות ניסיונות רבים כדי לקיים שותפות שוויונית, ובודקות צורות שונות של חיים בזוג המבוססים כמעט על כל דבר פרט לתלות כלכלית וכפייה שהן מסימני הסדר הישן. נשים ניסו יחסי שותפות לטווח ארוך או קצר, מונוגמיים או לא, הטרוסקסואליים או הומוסקסואליים, במטרה למצוא דרכי חיים משותפות שאין בהן דיכוי (ראו מאמרה של מירה אריאל).

בגיליון זה אנו מפנות עין ביקורתית כלפי מוסד הנישואין הקונבנציונלי המאפיין את מרבית ההתקשרויות הזוגיות בחצי השני של המאה ה־20, ובודקות אלטרנטיבות שונות לחיים בזוג. מן המחקרים שנעשו מתברר שכל שותפות השונה מקשר הנישואין הקונבנציונלי טובה יותר לנשים.

ויש גם המלצות. בהתבסס על דברי ד"ר רות כץ וד"ר אריאלה פרידמן מתברר שככל שהנישואין שוויוניים יותר בני־הזוג מאושרים יותר. ד"ר איילה מלאך־פיינס מציעה "פיקוח משותף" של שני בני־הזוג על רמת הציפיות מקשר הנישואין. על־פי סוזי סטרקר, מעמדה המשפטי של הידועה בציבור אינו נופל ואולי אף עדיף על מעמדה המשפטי של הנשואה, במיוחד כאשר יש הסכם נישואין.

נישואין ואהבה

מאת **אמה גולדמן**

תרגום **מירי קרסין**

1

על־פי התפיסה הפופולרית נישואין ואהבה חד הם, נובעים מאותם מניעים עצמם ועונים על אותם צרכים אנושיים. כמו מרבית התפיסות הפופולריות ניזונה גם זו לא מעובדות ממשיות אלא מאמונות תפלות.

לנישואין ואהבה אין שום דבר משותף, הם רחוקים זה מזה כשני הקטבים, ולמעשה אף עוינים זה את זה. אין ספק שמקרים מסוימים של נישואין הם תולדה של אהבה, אך לא רק משום שהאהבה מסוגלת לבטא את עצמה בנישואין, אלא יותר משום שמעטים האנשים המסוגלים להיגמל ממוסכמות. בעיני רבים כיום אין הנישואין אלא פארסה, אך הם מקבלים את מרותם מפני דעת הקהל. על כל פנים, נכון שיש נישואין המבוססים על אהבה ונכון גם שיש מקרים שהאהבה נמשכת גם אחרי הנישואין, אך אני מחזיקה בדעתי שכך הדבר למרות הנישואין, ולא בגללם.

2

נישואין הם בראש ובראשונה הסדר כלכלי, חוזה ביטוח. הם שונים מהסכמי ביטוח רגילים בכך שהם מחייבים יותר ותובעים יותר. התגמולים קטנים בהרבה ביחס להשקעה. כשעורכים פוליסת ביטוח משלמים עליה בדולרים ובסנטים, ותמיד אפשר להפסיק את התשלומים. אך אם, לעומת זאת, הפרמיה של האשה הנשואה היא בעלה, היא משלמת עליה בשמה, בפרטיותה, בכבודה העצמי, בעצם חייה. ״עד שהמוות יפריד״. יתר על כן, חוזה הביטוח גוזר עליה תלות לכל ימי חייה, חיי טפילות, חיי אי־תועלת מוחלטים, פרטיים וחברתיים גם יחד. הגבר משלם גם הוא את המס, אך מאחר שתחומיו רחבים יותר, אין הנישואין מגבילים אותו כשם שהם מגבילים את האשה. הוא מרגיש את כבליו יותר במובן הכלכלי.

3

מספר קטן בלבד של כל צבא הנשים השכירות רואה בעבודתן עניין של קבע באופן שבו מתייחס לכך הגבר. וללא קשר למידת רפיסותו של האחרון, הוא חונך להיות עצמאי, לפרנס את עצמו. אה, יודעת אני שאף אחד אינו עצמאי באמת במכבש הכלכלי שלנו, ואפילו הגבר העלוב ביותר שונא לחיות כטפיל, או להיוודע ככזה בציבור.

האשה מתייחסת למעמדה כעובדת כאל עניין ארעי, שיידחק הצִדה עם הצעת הנישואין הראשונה. זו הסיבה שהרבה יותר קשה לארגן נשים מאשר גברים. ״מדוע שאצטרף לאיגוד מקצועי? אני הרי אתחתן, ויהיה לי בית.״ האם לא לימדוהָ משחר ינקותה לראות בכך את ייעודה? היא מבינה מהר למדי שלבית, אף כי אין הוא כלא גדול כבית־החרושת, דלתות ומנעולים איתנים יותר. יש לו שומר נאמן שדבר לא חומק מעיניו. אך החלק הטרגי ביותר הוא שהבית אינו משחרר אותה מעבדות־בשכר. הוא רק מגביר את הנטל.

4

למעשה, אפילו נערה מהמעמד הבינוני אינה יכולה לדבר בנישואיה על ביתה, כיוון שהגבר הוא המגדיר את גבולות תחומיה. אין זה חשוב אם הבעל הוא בהמה גסה או אדם חביב. הטענה שאני מנסה להוכיח היא שהנישואין מבטיחים לאשה בית בחסדי בעלה בלבד. היא מתהלכת בבית שלו שנה אחר שנה עד שראייתה את העולם ואת האנושות נעשית שטוחה, מוגבלת ואפרורית, בדיוק כמו סביבתה.

5

מוסד הנישואין הופך את האשה לטפילה, יישות תלויה לגמרי. הוא לא מאפשר לה לעמוד במאבק החיים, מבטל את המודעות החברתית שלה, משתק את הדמיון שלה, ולאחר מכן כופה את ההגנה רבת־החסד שלו, שאינה למעשה אלא מלכודת, חיקוי נלעג לטבע האנושי.

6

אם אמהוּת היא ייעודו הנשגב של טבע האשה, אילו הגנות נוספות היא צריכה זולת אהבה וחופש? הנישואין רק מטמאים, מזעזעים ומשחיתים את ייעודה. האם הם לא אומרים לאשה, רק אם תלכי בעקבותי תביאי חיים לעולם? האם הם לא דנים אותה לגרדום, האם הם לא משפילים וממיטים עליה קלון כאשר היא מסרבת לקנות את זכותה להיות אֵם על־ידי מכירת עצמה? האם הנישואין אינם נותנים אלא תוקף לאמהות, אף כי אמהות זו נולדה מתוך שנאה, מתוך כפייה? ואולם, כאשר אמהות היא פרי בחירה חופשית, פרי אהבה, אקסטזה, תשוקה נועזת, כלום אין היא קובעת אז זֵר קוצים על ראש תם, וחורטת באותיות של דם את התואר המתועב, ממזר? וגם לו כללו הנישואין את כל הסגולות שמייחסים להם, פשעיהם נגד האמהות היו מְגלים אותם לעולמים מממלכת האהבה.

* קטעים מתוך הפרק ״נישואין ואהבה״ מתוך הספר: ANARCHISM AND OTHER ESSAYS. פורסם לראשונה ב־1917.

האשה הנשואה

מאת **סימון דה־בובואר**

תרגום **גליה חטב**

[...] הנישואין כיום הם שריד של דרך חיים שאבד עליה הכלח, ומצבה של האשה הנשואה הוא כפוי טובה יותר מבעבר, כיוון שאותם התפקידים ואותן החובות מוטלים עליה עדיין, אך בלי הזכויות, זכויות היתר והכבוד שהיו מנת חלקה בעבר. גבר הנושא אשה כיום עושה זאת כדי לרכוש לו אחיזה בהוויה, אך לא כדי שהוא עצמו יוגבל בתוכה; הוא רוצה בית חם ומשפחה ובו־בזמן הוא רוצה גם את החופש לברוח; הוא משתקע במקום קבע, אך נשאר נווד בלבו; הוא אינו בז לאושר המשפחתי, אך אינו רואה בו מטרה בפני עצמה; השגרה משעממת אותו, הוא מחפש חידושים, סיכונים, אתגרים, חברים ורֵעים שירחיקו אותו מהבדידות ש"בשניים". הילדים, אף יותר מאביהם, שואפים לפרוץ את מסגרת המשפחה: בשבילם מתנהלים החיים במקום אחר, החיים לפניהם והם תמיד מחפשים את השונה, האחר. האשה מנסה לבנות עולם של יציבות והמשכיות; הבעל והילדים רוצים להתעלות מעבר למצב שהיא יצרה, מצב שלגביהם הוא רק סביבה נתונה. לכן, גם אם היא מסרבת להודות בטבעם הרופף של המעשים שכל חייה הוקדשו להם, היא בכל זאת נגררת לכפות את שירותיה בכוח: היא הופכת מאם ועקרת־בית לאם חורגת קשה וסוררת.

[...] הנישואין בדרך כלל משעבדים את האשה לבעלה, ולכן בעיית יחסיהם ההדדיים מוטלת בכל כובדה על כתפיה שלה. הפרדוכס של הנישואין הוא בכך שיש להם גם תפקיד אירוטי וגם תפקיד חברתי: האמביוולנטיות הזאת משתקפת בדמותו של הבעל כפי שהיא נראית בעיני אשתו הצעירה. הוא חצי אֵל עטור יוקרה זכרית, ונועד למלא את מקום אביה: מגן, מפרנס, מורה, מדריך. קיומה של אשתו אמור להתפתח בצלו. הוא הממונה על הערכים, פטרון האמת, ובעל החזקה המוסרית של בני־הזוג. אך הוא גם הזכר שאִתו היא חייבת לחלוק חוויה שהיא לעתים מבישה, מגוחכת, שנויה במחלוקת או אף מכעיסה, ובכל מקרה פחותת ערך; הוא מזמין את אשתו לשקוע עִמו בפינוקים ובתענוגות חושניים, בעודו מוביל אותה ביד חזקה אל האידיאל.

[...] לנישואין פנים שונות במקרים שונים. אך סדר יומן של נשים רבות הוא אחד. הבעל עוזב בבוקר והאשה שמחה לשמוע את הדלת נסגרת מאחוריו. היא חופשייה; הילדים הולכים לבית־הספר; היא לבדה; היא מטפלת באלפי משימות קטנות; ידיה מלאות עבודה אך מוחה מרוקן; כל תוכניותיה הן בשביל המשפחה; היא חיה רק בשבילם; היא משתחררת משיעמומה כשהם שבים הביתה. בעבר נהג בעלה להביא לה פרחים או מתנה קטנה, אך כמה טיפשי זה נראה עכשיו! הוא לא ממהר הביתה, חושש מהתמונה הרגילה והבלתי מלבבת שמחכה לו בבית, קבלת פנים שהיא נקמתה הקטנה של אשתו על השיעמום ומבטאת את אכזבתה.

[...] הטרגדיה שבנישואין אינה בכישלון להעניק לאשה את האושר המובטח, אין דבר כמו ביטחון כשמדובר באושר, אלא בכך שהנישואין מתעללים באשה. הם דנים

אותה לחזרות ולשִגרה. עשרים השנים הראשונות בחייה של אשה הן עשירות במיוחד; היא מגלה את העולם ואת ייעודה בו. בגיל עשרים, או בסביבות הגיל הזה, היא כבר בעלת בית, כבולה לנצח לגבר, וכשילד בזרועותיה היא עומדת למעשה בסוף חייה. פעילויות ממשיות, עבודה ממשית, הן זכותו הבלעדית של הגבר שלה: לה יש רק מטלות המעסיקות אותה, מעייפות אך לעולם לא מספקות. התבטלותה העצמית ומסירותה זוכות לשבחים, אך לעתים קרובות היא רואה את חוסר התועלת בהעסקת עצמה ב"דאגה לנצח לשני אנשים". להשתכח מעצמך זה דבר יפה ונאה, אך עדיין יש לדעת למען מי, למען מה. והגרועה מכול היא העובדה שההתמסרות עצמה נראית לעתים קרובות מעצבנת, מנדנדת; לבעל היא נעשית לעריצות שממנה הוא מנסה לברוח, אף כי הוא זה שכופה אותה על אשתו כצידוק היחיד והנעלה לקיומה. בשאתו אותה לאשה הוא מחייב אותה להתמסר לו באופן מוחלט; אך בלי ליטול על עצמו את המחויבות הנובעת מכך, לקבל את המתנה על כל תוצאותיה.

דו־פרצופיות זו של הבעל היא הדנה את האשה למצב הביש שהבעל מתלונן אחר־כך שהוא קורבן לו. בדיוק כשם שהוא רוצה שתהיה בעת ובעונה אחת חמה וקרה במיטה, הוא דורש ממנה להיות כולה שלו אך בו־בזמן לא להיות עליו למעמסה; הוא רוצה שהיא תקים לו מקום קבוע על האדמה ושתניחו חופשי לנפשו, שתיקח על עצמה את העיסוקים היומיומיים החד־גוניים ושלא תשעמם אותו, שתהיה תמיד נכונה לשרתו אך שלא תהיה תובענית ומנדנדת; הוא רוצה אותה כולה לעצמו, מבלי שהוא יהיה שייך לה; הוא רוצה לחיות כבן־זוג ולהישאר לבד. וכך היא נבגדת מהיום שבו הוא נושא אותה לאשה. בחלוף ימיה היא אומדת את גודל הבגידה.

[...] מתכונת הנישואין המסורתית עוברת עכשיו שינויים, אך עדיין קיים בה דיכוי, ששני בני־הזוג חשים בו באופן שונה. באופן מופשט, תיאורטי, הם היום כמעט שווי זכויות; יש להם החופש לבחור זה בזה יותר מבעבר, הם יכולים להיפרד בקלות רבה יותר, במיוחד באמריקה שבה הגירושין הם חזון נפרץ; הבדלי הגיל והתרבות ביניהם מודגשים כיום פחות מבעבר. הבעל מכיר ביתר רצון בעצמאות שאשתו דורשת. הם עשויים להתחלק באופן שווה בעבודות הבית. הם מבלים יחד בשעות הפנאי שלהם: טיולים, רכיבה על אופניים, שחייה, נסיעות וכיוצא באלה. האשה אינה חייבת לבלות בבית בציפייה לשובו של בעלה; היא יכולה לצאת לפעילות ספורטיבית, להצטרף למועדון, להתאחדות או לארגון מוסיקלי, לעתים קרובות היא עסוקה מחוץ לבית, ויכול להיות לה אף עיסוק שהכנסה מעטה בצִדו.

בתים רבים של צעירים יוצרים את הרושם שהם מבוססים על שוויון מלא. אך כל עוד הגבר נושא באחריות הכלכלית לפרנסת הזוג אין זו אלא אשליה. הוא המחליט היכן יגורו, על־פי דרישות העבודה שלו; היא **הולכת** אחריו מהעיר לכפר או להיפך, לנחלה מרוחקת, לארצות זרות; רמת החיים שלהם תלויה בהכנסתו, קצב החיים היומי, השבועי והשנתי מוכתב על־פי העבודה שלו; חברים וקשרים חברתיים תלויים לעתים קרובות במקצועו. בהיותו מעורה בחברה יותר מאשתו הוא המדריך בחייהם האינטלקטואליים, הפוליטיים והמוסריים. גירושין הם אפשרות תיאורטית בלבד לאשה שאינה יכולה לפרנס את עצמה.

* קטעים מתוך הפרק "האשה הנשואה" מתוך הספר: THE SECOND SEX. פורסם לראשונה ב־1949.

זוג או פרט

60 שניות על מצב המחקר בדפוסי זוגיות מודרניים

"המשפחה בת זמננו ואורחות חיים חלופיים" (The Contemporary Family and Alternative Life Styles) היא אסופת מאמרים שערכו אלינור מקלין ורוג'ר רובין ב־1983 ואשר כל אחד מהם מסכם מחקר בנושא כלשהו בתחום זה. מירה אריאל בחרה להציג לקט מתוך המחקרים ואת המסקנות הברורות הנובעות מהם. מתברר שהציפיות לשידוד מערכות רדיקלי במערכת הנישואין המסורתית אינן זוכות לחיזוק מהסקרים הסטטיסטיים שנעשו טרם עידן האיידס, ואפשר להניח שמגיפה זו אף חיזקה את המגמות השמרניות. עוד מסקנה העוברת כחוט השני במחקרים היא שכל צורה חלופית למתכונת הנישואין הקונוונציונלית טובה יותר לנשים (ולגברים) בהיותה שוויונית יותר, הן בנישואי שלט־רחוק שבהם בני־הזוג מתגוררים בנפרד, מכל סיבה שהיא, הן בקרב זוגות החיים על־פי עקרונות הנישואין הפתוחים, והן בקרב כאלה בני אותו מין.

המסקנות הנובעות מהמבדקים שידווחו להלן מחזקות את קביעתם של כץ ובריגר (ראו גיליון זה) ששוויוניות מביאה ליתר שביעות רצון בקשר, בין אם מרכיביו הם הטרוסקסואלים, הומוסקסואלים או לסביות. אחת הבעיות שהספר מעלה היא זו של שמרנותם של המטפלים הקליניים ואי־סובלנותם כלפי דפוסי הקשר החלופיים שנסקור. שאלון שהועבר בין מטפלים הורה ששליש מהם סברו שאנשים בנישואין פתוחים, למשל, הם נאורוטיים, או לוקים בהפרעה נפשית כלשהי. חלק אף טענו שינסו להשפיע על הפציינטים לשנות את אורח חייהם. המטפלים הניחו בדרך כלל שהנורמות הרווחות לגבי קשר זוגי הן גם אלה המגדירות את הקשר הנורמלי והבריא. מכאן ברור הצורך במרכזי טיפול פמיניסטיים והומוסקסואליים/לסביים נפרדים.

האם הנישואין המסורתיים מתו?

הנישואין המסורתיים, כך נראה, זכו להספד בטרם עת. הסקרים מורים שמרבית חיי הנישואין (בארה"ב, אך יש להניח שגם בישראל) תואמים את ההגדרה המסורתית של דפוס הנישואין: נישואין בעלי גושפנקה חוקית, "עד שהמוות יפרידנו", בין אשה אחת לבין גבר אחד, המתחייבים לנאמנות מינית, ללידת ילדים ולגידולם, כאשר הגבר הוא המפרנס הראשי והסמכות העליונה.

נישואין קבועים הם עדיין הן האידיאל והן המציאות לרוב בני־האדם. אמנם נישאים בגיל מבוגר מבעבר, אך כ־95% מהאוכלוסיה נישאים בשלב זה או אחר של

צילום: אפרת בלוסקי

חייהם. שני שליש מאלה נשארים נשואים כל חייהם, ולמרות עליית אחוז הגירושין, מזדרזים רבים מהגרושים (גברים יותר מנשים) להינשא שוב. הנאמנות המינית נשמרת אמנם כאידיאל, אך למעשה אחוז "הבגידות" בהסתר יציב לגבי גברים, אליו בשנים האחרונות מתקרבות גם הנשים.

גם המחויבות לגידול ילדים במסגרת המשפחה בעינה עומדת. על אף הירידה הגדולה במספר הילדים, ליותר מ־90% מהזוגות יש ילדים. השוני הניכר הוא באחוז הילדים הגדלים במשפחות חורגות, במרבית המקרים עם אב חורג. הקריטריון האחרון למסורתיות קיים גם הוא. אף שמקובל כיום ששני בני־הזוג עובדים בשכר, אין בכך כדי לשנות את הדפוס המסורתי של הגבר כמפרנס ראשי. הסיבה לכך היא הפער העצום בין כושר ההשתכרות של הנשים לבין זה של הגברים. משפחות שבהן שני בני־הזוג מפתחים קריירות מכניסות הן עדיין מיעוט.

אף שהזוג המודרני משכיל להבחין בין יציבות הנישואין לבין איכותם, התחזית לעתיד היא שיחידות המשפחה (הורים וילדים) ימשיכו להיות דפוס חיים דומיננטי. לעומת העבר, כשעצם השתמרותם של הנישואין היה מדד להצלחתם, נראה שכיום זוגות מעדיפים איכות גבוהה על פני יציבות. ובכל זאת, גמישות בחלוקת התפקידים במשפחה תורמת הן לתחושה של קשר נישואין איכותי והן להימשכות הקשר לאורך זמן. בהקשר זה יש לציין שרוב הנישאים בשנייה מדווחים על חלוקת תפקידים גמישה ושוויונית יותר, ואחוז המרוצים (בעיקר המרוצות) מנישואין בשנייה עולה על אלה בנישואין בראשונה.

נישואין בשלט־רחוק

משפחות אשר אינן גרות בכפיפה אחת תקופות ארוכות אינן תופעה חדשה. בעבר הסיבה לכך היתה בעיקר עבודת הבעל (מלחים, פוליטיקאים, עובדים מהגרים) או כורח הנסיבות, מחלות, מלחמות או מאסר. התופעה המודרנית המעניינת היא הבחירה הוולונטרית של בני־זוג לגור בנפרד בשל רצונו של כל אחד מהם לפתח קריירה משלו. למעשה, זה אקט המאפשר לאשה לפתח קריירה – אפשרות שהיתה לבעל גם קודם לכן.

המאפיינים של זוגות אלה הם השכלה גבוהה יחסית, עמדות בכירות בעבודה (מקצועות חופשיים, ניהול, הרבה מאוד פרופסורים באוניברסיטאות) והכנסה גבוהה. אך המחקר קובע שבכל זאת לא ייתכן שהמניע הוא הרווח הכלכלי שכן הוצאותיהם היומיומיות של זוגות אלה גבוהות במיוחד (דיור כפול, הוצאות נסיעה וטלפונים גבוהות), ואין להם פיצוי בהכנסות. הסיבה לצורת חיים זו היא איפוא תפיסת העבודה כעניין מרכזי בחיים. ברם, אין להסיק מכך שמחויבותם הגבוהה לעבודה של בני־הזוג בהסדר זה פוגמת או תופסת את מקומה של מחויבותם לקשר הנישואין, אלא שבמחויבותם הגדולה להמשך הנישואין זוגות אלה דווקא מקדישים מאמצים נפשיים וכספיים לשמר אותם.

הצלחתם של נישואי שלט־רחוק תלויה בכמה גורמים. ככל שבני־הזוג מבוגרים יותר, מבוססים יותר בקריירות שלהם, סיכויי ההצלחה גדולים יותר. ההסדר יהיה

קשה יותר לזוג צעיר, בלתי מבוסס ומטופל בילדים קטנים. גם המרחק בין מקומות מגוריהם של בני־הזוג, תכיפות פגישותיהם ומידת קביעותן משפיעים.

מתכונת נישואין זו נבדלת מהמתכונת המסורתית לא רק בצורת הדיור. בדרך כלל גם חלוקת התפקידים המסורתית משתנה ונוטה להיעשות שוויונית יותר. בניגוד לאמונה הרווחת, יחסי־מין מחוץ לנישואין של בני־זוג הגרים בנפרד אינם עולים על אלה שבטרם הפרידה. אמנם הפנטזיות המיניות מתרבות, אך בני־הזוג אינם נוטים לממש אותן.

המרוויחות העיקריות מן ההסדר הלא קונוונציונלי הן הנשים. לא רק שהן זוכות לראשונה בזכות שהיתה שמורה לבעלים בלבד, הן נדרשות לפחות ויתורים על שלהן גם בתחומים שאינם נוגעים לעבודתן, והערכתן העצמית עולה. עם זאת, אין בכך פיצוי די על אובדן האפשרות להתחלק עם בן־זוגן גם בהיבטים הטריביאליים של החיים. רובן מקוות לעולם טוב יותר, שבו יוכלו לשלב קריירה עם חיים משותפים עם בן־הזוג.

מגורים נפרדים לתקופה ממושכת אינם מעידים בהכרח על מאפיינים משותפים נוספים. מחקר שהתמקד במשפחות ימאים, שם נעדר הבעל כ־9 חודשים בשנה, מלמד על מתכונת שונה לחלוטין, מתכונת מסורתית הרבה יותר. רק שליש מנשות הימאים עובדות מחוץ לביתן, וגם אז אין להן קריירה של ממש, אלא הן מסתפקות במשרות חלקיות ומשקיעות את עיקר מאמציהן בגידול הילדים. שובו של הבעל הביתה הוא בעייתי ומעורר חיכוכים. הבעל מבקר את שיטות החינוך של האשה, נוטה להגביל את חופש פעולתה ולהשליט את מרותו. כיוון שבעת שהותו בבית למעשה אין לימאי דבר לעשותו, נעשית האשה מתוסכלת בשל מוגבלותה וחשה אשמה אם היא מעורבת בפעילויות חברתיות שלבעלה אין חלק בהן. רוב נשות הימאים מרגישות שהעצמאות הרבה שהשיגו בתקופת הפירוד הממושכת, אינה זוכה להתחשבות הראויה מצד בעליהן.

בניגוד לקבוצה המודרנית בעלת דפוס הקריירה הכפולה, בקרב קבוצת נישואי שלט־רחוק אלה הרווח הכספי הוא גורם חשוב בשימור החיים בנפרד. השכלתם של הבעלים נמוכה יחסית, ויכולת השתכרותם שלא בצי הסוחר נמוכה בהרבה. נשותיהם מתפשרות איפוא על נוחות כלכלית כדי להימנע ממתח ומתסכול בחיי הנישואין. אם כי אין להתעלם מכך שמרבית הגברים אוהבים דרך חיים זו, ואילו הנשים שמחות על תקופות העצמאות הממושכות שהן זוכות להן.

מן המחקר עולה שבשני סוגי המקרים בני־הזוג מתפשרים, אך ההבדלים בין המקרים גדולים. גישתו של הסוג הראשון לנישואין אינה שמרנית או מסורתית. לאשה בו קל יותר כיוון שלא מוטל עליה נטל "בידור" הבעל בהיפגשם, והיא אינה צריכה להימנע משגרת פעילויותיה בזמנם המשותף. ובכל זאת, קשה להימנע מן המסקנה המצערת שהיעדרותו של הבעל לתקופה ממושכת היא תנאי מוקדם לתופעה חיובית אצל נשים, ולא משנה מה המתכונת השלטת בנישואיהן: הנשים בשתי הקבוצות עצמאיות יותר מאלה שבקבוצת הנשים הנשואות בנישואין קונוונציונליים הכוללים מגורים משותפים.

נישואין פתוחים

ההטפות למהפכה מינית בשנות השישים קראו תיגר על הנישואין בכלל ועל המונוגמיה בפרט. אף שנאמנות מינית מלאה לא התקיימה בפועל מעולם, הנישואין הפתוחים כמודל לחיים הוצעו לראשונה בשנות השישים. אין זה הוגן להציג את ההצעות השונות לנישואין פתוחים כאילו הן מתמקדות בחופש מיני של בני־הזוג. המודלים מציעים שיש להפריד בין אקסקלוסיביות בהעדפת בן־הזוג בנושא הצרכים הרגשיים וכד' לבין אקסקלוסיביות בבחירת בן־זוג ליחסי־מין. בקצה האחד של הסקאלה נמצא ההסדר שלפיו בני־הזוג מחויבים לא רק לנאמנות מינית, אלא גם לניתוק קשרי חברות אמיצים מחוץ לנישואין. בקצה השני קיימת האפשרות להתיר הכול. אהבה, כמו מין וידידות אינם אקסקלוסיביים. המטיפים לנישואין חופשיים מבקרים את הקנאה ואת הרכושנות בנישואין, וטוענים שלא ייתכן שבן־זוג יחיד ימלא את כל צורכיו של הפרט.

צילום: אפרת בלוסקי

המודל המפורסם ביותר הוא זה של נינה וג'ורג' אוניל. בהגדרתם לנישואין פתוחים הם כוללים ציפיות ריאליות מבן־הזוג, כבוד לצורכיו של האחר ולפרטיותו, גמישות בחלוקת התפקידים, תקשורת פתוחה וכנה, פתיחות לחברויות מחוץ לנישואין שיכללו או לא יכללו מין מחוץ למסגרת הנישואין, שוויון באחריות ובכוח בתוך מסגרת המשפחה, חיפוש אחר זהות עצמית למרות הקשר, ואמון הדדי. ברור שאין שחר לפירוש הפופולרי של נישואין פתוחים כאילו היו הכשר להתעסקות מינית מהצד ותו לא.

נראה שהדפוס השליט עד היום בחיי נישואין הוא בכל זאת זה שהאידיאולוגיה שלו היא המונוגמיה. מחקר משווה משנת 1949, שכלל 148 חברות הראה שרק 5 מהן (3%) מתירות בגלוי מין מחוץ למסגרת הנישואין. 19 (13%) מתירות זאת בתנאים מסוימים, ו־4 (3%) סוברות שהתופעה שלילית, אך אינן אוסרות אותה במפורש. מרבית החברות (120, כ־81%) גוזרות טאבו על מין מחוץ לנישואין. הממצאים מורים שבמרבית החברות המתירות פוליגמיה בוחר הרוב בדפוס המונוגמי. כלומר, יש פער בין אידיאולוגיית המונוגמיה לבין יישומה בפועל. דוגמה מעניינת במיוחד בהקשר זה הוא מחקר שהשווה בין יפניות לבין אמריקניות. הראשונות, כצפוי, ביקורתיות יותר כלפי מין מחוץ למסגרת הנישואין, אך למעשה, מתברר ש"בגידות" אינן שכיחות יותר בקרב האמריקניות.

עד היום, ולמרות התהפוכות בהתייחסות למין, מתנגד הרוב (האמריקני) למין מחוץ לנישואין. התומכים הם בדרך כלל זכרים, צעירים, לא דתיים, משכילים, שוויוניים, ליברליים פוליטית, ואינם מאושרים בנישואיהם. לאחרונה התפרסמו מחקרים אחדים על מי שנטלו חלק בחילופי זוגות (swingers), ופרט לאחד שמצא שהזוגות המעורבים הם לא משכילים ושמרנים בדעותיהם הפוליטיות, רוב החוקרים מצאו שהזוגות נוטים לליברליות. מרבית הזוגות הללו (בסך־הכול 2% בארה"ב) הינם לבנים לא דתיים מן המעמד הבינוני. הגברים הם היוזמים בדרך כלל. זוגות שהתמידו באורח חיים זה טענו שהוא תרם לפתיחות ביניהם. אלה שהפסיקו, התלוננו על קנאה, אשמה, שיעמום וחשש מפירוק הנישואין. למרבה הצער, עד כה התמקד מרב מחקר הנישואין הפתוחים בהיבטים המיניים ולא בהיבטים הלא מסורתיים שלהם. מרבית המחקרים הראו שזוגות לא התמידו בהסדר הפתוח לאורך זמן. אלה שנשארו נשואים זה לזה נטשו את הדפוס הפתוח (מינית). אלה ששימרו אותו דיברו על בעיות קנאה וכד', אך גם על עלייה בהערכתם העצמית, במודעות לעצמם ולסביבתם. זוגות שלא היו נכונים לוותר על הדפוס הפתוח, אופיינו על־ידי הפסיכולוג שחקר אותם כאינדיבידואליסטיים וכנון־קונפורמיסטיים במיוחד. בכל אופן, כדי שההסדר יצליח על בני־הזוג לתפוס את שימור הנישואין כערך עליון, להיות

מעורבים מעט ככל האפשר במין מחוץ למסגרת, ולא להסתיר זאת מבן־זוגם.

נישואין קבוצתיים

דפוס נדיר שכמעט שלא נחקר. בדרך כלל מורכבת הקבוצה משני זוגות בוגרים המהווים את הגרעין. במרבית המקרים, בהתפרק הקבוצה נותרים הזוגות המקוריים. המאפיין אותם הוא הצורך בשינוי ובאוטונומיה. יש להם צורך מועט יחסית בסדר קבוע. מעטים מחזיקים מעמד יותר משנה.

זוגות חד־מיניים

בשנות השבעים חלה התקדמות גדולה במחקר בקרב זוגות חד־מיניים. יש לציין כי מניעיהם של חוקרי הגברים ההומוסקסואלים שונים מאלה של חוקרי הנשים הלסביות. יוזמי מחקר הגברים הם מהפעילים למען זכויות ההומוסקסואלים, ורבים מהם הינם הומוסקסואלים בעצמם. לעומתם, יוזמות מחקר הנשים הן פעילות פמיניסטיות, ולאו דווקא מהפעילות למען זכויות ההומוסקסואלים. מרבית חוקרות הלסביות הינן הטרוסקסואליות בעצמן.

הנושא הנחקר בו נעשתה התרומה החשובה ביותר הוא מידת הסטריאוטיפיות המשוקעת ביחסים בין בני־זוג מאותו מין. בקרב ההטרוסקסואלים רווחת האמונה שזוגות חד־מיניים נחלקים על־פי החלוקה המסורתית, שאחד מבני־הזוג משמש בה בתפקיד הגברי ואילו האחר בתפקיד הנשי. יחסים כאלה, במיוחד כאשר הם מוקצנים בנוקשותם, זכו לכינוי יחסי butch–femme. למעשה רק לעתים רחוקות המצב בפועל הוא כזה. החוקרים לא גילו משיכה של הומוסקסואלים "גבריים" ל"נשיים" ולהיפך (מכאן ואילך, הומוסקסואלים־גברים בקשר חד־מיני, לסביות־נשים בקשר חד־מיני). רוב ההומוסקסואלים נמשכים ל"גבריים" שביניהם. גם החלוקה לחודרים לעומת נחדרים אינה מוחלטת. מרבית הזוגות מתחלפים בתפקידים המיניים, והם גמישים גם בחלוקת יתר התפקידים. רק מיעוט, המצדד בחוסר שוויון בין בני־הזוג, תומך ביחסי butch–femme.

92% מבין ההומוסקסואלים סבורים שיש לחיות בשוויון, אם כי רק שליש מבין אלה החיים בזוג אישרו שאכן קיים אצלם שוויון. חוסר שוויון אצל זוגות חד־מיניים נובע בעיקר מהבדלי הכנסה, אך שלא כמו אצל זוגות הטרוסקסואליים, הפער בין הכנסותיהם של בני־זוג הומוסקסואלי או לסבי אינו גדול, שכן במקומות העבודה ההבחנה היא מינית בעיקרה, כלומר נשים מופלות כנשים וגברים מועדפים כגברים.

זוגות של עקרי־בית ומפרנסים כמעט שאינם קיימים בקרב זוגות חד־מיניים, כך שאין תימה בכך שזוגות חד־מיניים נוטים ליתר שוויון ביחסיהם מאשר זוגות הטרוסקסואליים. מחקר אחר העלה שהן לסביות והן הומוסקסואלים מרוצים יותר מיחסי שוויון.

חוסר שוויון באוכלוסיה ההומוסקסואלית ניכר בעיקר בין זוגות שפער הגיל ביניהם הוא 10 שנים ויותר. הבדלי גיל רבים יותר בקרב זוגות חד־מיניים בשל הריבוד החברתי הגמיש יותר. אלא שהמחקר בקרב חד־מיניים מרבה לעסוק באוכלוסיה הצעירה (וכן בזו ש"יצאה מן הארון"), והנבדקים באים במקרים רבים מבארים לעליזים, שרק מיעוט מהמבקרים בהם הם מבוגרים, נאמנים מינית וכד'. לפיכך יש להתייחס בחשדנות לממצאים המורים שבין בני־זוג מבוגרים של הומוסקסואלים ולסביות יש פחות קשרים קבועים.

למרות ההטיה במדגם לדפוסים בלתי מונוגמיים אצל הומוסקסואלים מוסכם שנאמנות מינית אכן אינה מאפיינת זוגות הומוסקסואלים. רק 46% מההומוסקסואלים דיווחו על נאמנות מינית בששת החודשים שקדמו לסקר (לעומת 87% מהלסביות). אחת החוקרות הציעה שלמעשה, הנורמה בקרב הזוגות ההומוסקסואלים היא חוסר אקסקלוסיביות, להוציא את תקופת החיזור הראשונית. ממצא מעניין הוא שאף שאין הקשר החד־מיני נמשך תקופה ארוכה כמו הקשר ההטרוסקסואלי, אין הבדל בציפיותיהן של האוכלוסיות ההומוסקסואלית, הלסבית וההטרוסקסואלית. 92–89 אחוז מעדיפים בן־זוג קבוע. האידיאל החברתי איפוא שריר, בניגוד למה שקורה למעשה.

כחמישית מן ההומוסקסואלים וכשליש מן הלסביות היו נשואים טרם נעשו חד־מיניים פעילים. למחצית מאלה שהיו נשואים יש ילדים מנישואין אלה. ההומוסקסואלים נישאו אם מחוסר מודעות למשיכתם המינית לגברים, ואם מתוך רצון כן להיפטר מן "הבעיה". בשליש מן המקרים ידעו על כך גם נשותיהם. נישואיהם אינם מאושרים. שני הצדדים ממורמרים ומתוסכלים, בעיקר על רקע מיני. עם "ההתגלות" באה תקופה של מגעים מיניים חטופים במקומות מפוקפקים (יותר ממחצית הגברים המקיימים יחסי־מין בבתי־שימוש ציבוריים הם גברים נשואים). באותה תקופה הם חדורי שנאה עצמית, ורק לאחר ההשלמה עם ההעדפה המינית והגירושין הם מגיעים לתחושת אושר וליכולת להתאהב בגבר.

מחקרים אחרים בדקו את ההשפעה על הילדים. הממצאים מפריכים את הדעות המוסכמות. רוב ההומוסקסואלים חוששים לספר לילדיהם על ההעדפה המינית שלהם. ברם, רוב הגברים שגילו לילדיהם, דיווחו שלאחר השוק הראשוני הילדים קיבלו זאת – ילדות יותר מילדים. יתרה מזאת, היחסים השתפרו בעקבות הגילוי. בדרך כלל נמצאים הילדים בחזקת ההורה ההטרוסקסואלי, אם כי לסביות (מוצהרות) עשויות לעתים לזכות באפוטרופסות על הילדים בבתי־המשפט (ב־15% מהמקרים בארה"ב). במשפחות לסביות יש הרבה יותר ילדים, שכן יותר לסביות מההומוסקסואלים היו נשואות קודם, והן אף נוטות להסתיר את עובדת היותן לסביות על מנת לקבל את הילדים לרשותן.

שופטים המתנגדים להעניק חזקה על ילדים לאִמהות (או לאבות) בעלי העדפות חד־מיניות מעלים שני טיעונים עיקריים. הראשון הוא חשש שהילדים ילכו בדרכי ההורה החד־מיני. המחקר מורה שלמעשה אין הדבר כך. ילדי לסביות והטרוסקסואליות הושוו מבחינת הפנטזיות והצעצועים המועדפים עליהם (קריטריונים המנבאים העדפה מינית בעתיד) ולא נמצא כל הבדל בין שתי הקבוצות. השופטים חוששים גם שהילדים יוטרדו על־ידי הסביבה העוינת את ההורה החריג. המחקר קובע שיש אמנם מקרים כאלה, אך התופעה כלל לא נפוצה. למעשה, נמצא שמידת הפופולריות של ילדי לסביות ושל אמהות יחידות אינה שונה. יש בעיות ספציפיות (של הסתרה, למשל), אך הטרדה ממשית אינה אחת מהן. במיוחד מתנגדים השופטים למסור בנים לחזקתן של אמהות לסביות, אך מתברר שרוב האמהות הלסביות לבנים מודעות לצורך בדמות גברית, והן דואגות לכך אף יותר מן האמהות ההטרוסקסואליות היחידות.

אמהות לסביות מגדלות את ילדיהן (משני המינים) באווירה פחות מינית סטריאוטיפית. בעיות ילדיהן דומות בכל לאלה של האמהות ההטרוסקסואליות

היחידות, ומקורן בטראומה העוברת על הילדים בעקבות הגירושין. נזק זה מתעמעם עם השנים. עם זאת, בנים בגיל ההתבגרות מתקשים יותר להתמודד עם אם לסבית. ניסוי חדש שהצליח לא מכבר הוא העברת מתבגרים הומוסקסואלים שאינם מסתדרים בבתי הוריהם הביולוגיים לחזקתם של זוגות הומוסקסואליים המשמשים להם כמשפחה אומנת.

הזוג הלסבי נבדל מן הזוג ההומוסקסואלי בכמה מאפיינים. למעשה, מדובר בהבדלים הנובעים מן השוני בין המינים. ההומוסקסואלים מתנהגים בדרך כלל על־פי הדפוס החברתי הגברי ואילו הלסביות נוהגות על־פי הדפוס החברתי הנשי. לסביות יותר מהומוסקסואלים בוחרות במגורים משותפים (כ־75% לעומת 50%). יחסי־המין שלהן נוטים להיות אקסקלוסיביים (75–85 אחוז). קרוב לוודאי שנאמנות במין היא תוצר חברתי של הזהות המינית שלנו ולכן אין לראות בהבדל בין הלסביות להומוסקסואלים הבדל בין שתי קבוצות אלה, אלא הבדל בין הרגלי נשים לעומת אלה של גברים. כמו אצל ההומוסקסואלים, אין אצל הלסביות חלוקה נוקשה של תפקידים בין בנות־הזוג, למעט זוגות ותיקים, שכן דפוס ה־butch–femme היה מקובל (אם כי לאו דווקא דומיננטי) בשנות החמישים ובתחילת שנות השישים. הסיבה לנטישה המוחלטת של דפוס תפקיד זה מוסברת בהצטרפות מאסיבית של לסביות לתנועת הנשים.

תופעה נוספת שיש להסבירה על רקע המפגש בין לסביות לבין פמיניסטיות היא הבדלנות מגברים (ספרטיזם). אחת המטרות המוצהרות של התנועה הלסבית־פמיניסטית היתה ליצור זהות נשית המוגדרת ללא הזדקקות ליחסה אל הגבריות. מיעוט בקרב הפמיניסטיות אף טענו שבמסגרת מערך הכוחות העכשווי לא תיתכן הגדרת נשיות חדשה, שכן בהיותן בסביבה גברית אין הנשים משוחררות דיין כדי להתדיין בנושא ללא עכבות חברתיות, בין מודעות ובין בלתי מודעות. לשם כך המליצו על בדלנות מגברים, לרבות בדלנות מינית. המלצה זו אף פילגה את התנועה הפמיניסטית לא אחת. מכל מקום, התוצאה היא שבקרב הלסביות, שלא כמו אצל ההומוסקסואלים, קיימת תופעה של "לסביות פוליטית", כך שנשים שהיו הטרוסקסואליות במקורן נעשו לסביות מתוך אידיאולוגיה בדלנית, ולאו דווקא מתוך שינוי באוריינטציה המינית.

אין מגע חברתי רב בין מעגלי הלסביות וההומוסקסואלים. הומוסקסואלים מרבים להתראות בבארים משלהם, בכנסיות משלהם ובמרכזים הנאבקים למען זכויות ההומוסקסואלים. ללסביות רשתות חברתיות שחברותיהן מעדיפות פגישות בבית. הבאר ממלא תפקיד משני. פגישות מחוץ לבית מתקיימות בדרך כלל בתיאטראות של נשים ובארגוני נשים. מכיוון שיותר לסביות מקיימות קשרי זוג קבועים, העולם הלסבי הוא עולם של זוגות בעיקרו. העולם החברתי ההומוסקסואלי מערב זוגות עם יחידים. תקופת החיזור אצל הלסביות ארוכה הרבה יותר, והן מקיימות יחסי־מין כעבור זמן רב למדי, בדרך כלל אחרי ההתאהבות. אצל ההומוסקסואלים, לעומת זאת, יחסי־המין קודמים להתאהבות.

מערכת היחסים בין בני־זוג חד־מיני מעניינת לא רק כשלעצמה, אלא גם משום שהיא מערבת יסודות בלתי סטריאוטיפיים עם יסודות מסורתיים. בניגוד לאמונה הרווחת, חלוקת התפקידים במשפחה החד־מינית גמישה למדי, ויחסי

צילום: אפרת בלוסקי

שוויון אלה קשורים קשר הדוק לרמת שביעות הרצון מן הקשר. נראה איפוא, שקשר הזוג החד־מיני שבר בהצלחה את מתכונת הזוג ההטרוסקסואלי. מאידך, השוני בין דפוסי הזוג של הלסביות לבין זה של ההומוסקסואלים מעיד על כך שהתנהגותם האינדיווידואלית של בעלי ההעדפות החד־מיניות נקבעת בדיוק על־פי המתכונת המסורתית, זו המבחינה בין הזהויות החברתיות של שני המינים.

את מי משרתים הנישואין

ראיינה **רחל גיורא**

מן המחקר שערכו הפסיכולוגים ד"ר אריאלה פרידמן (אוניברסיטת ת"א), פרופ' ג'ודי טוד ופרופ' ג'קי לומנרץ (קליפורניה) עולה בבירור שהגברים מאושרים יותר מן הנשים. החוקרים ראיינו 30 זוגות הנשואים 45 שנה ויותר. 20 זוגות באמריקה ו־10 בישראל (בגילאי 70 לערך). הממצא המרכזי של המחקר מראה שהגברים מרוצים יותר מהנשים וחשים יותר סיפוק מנישואיהם. בסוגריים, אומרת ד"ר אריאלה פרידמן, האמונה שגברים אינם מעוניינים בנישואין מתבררת כמיתוס: גברים אוהבים להיות נשואים ונהנים ממוסד הנישואין

סימון דה בובואר הציעה לנשים לא להינשא. האם תוצאות מחקרכם תומכות בהצעה זו?

תוצאות מחקרנו דומות במידה רבה לתוצאות מחקרה של הסוציולוגית ג'סי ברנרד משנת 1971. ברנרד סקרה מחקרים שבדקו אושר בנישואין. שֵׁם עבודתה, "הפארדוקס של הנישואין המאושרים", מצביע על היחס ההפוך בין הרצון להינשא לבין האושר בנישואין. כאשר נשאלו ישירות באיזו מידה הן מאושרות דיווחו הנשים הנשואות על אושר רב יותר מהנשים הלא נשואות. אך מדדים לא ישירים שבדקו סימפטומים של בריאות נפשית כמו דיכאון, נדודי שינה, סימפטומים פיסיים וסיפוק בעבודה הראו שמצבן של הנשים הלא נשואות טוב יותר מזה של הנשואות. מצבם של הגברים הנשואים, לעומת זאת, היה טוב יותר בכל המדדים הן מזה של הנשים הנשואות והן מזה של הרווקים. גם נבדקינו, לרבות הנשים, חשבו שהם בני מזל שהם נשואים, אבל מציאות חייהן של הנשים הצביעה על כך שהנישואין מספקים אותן פחות.

מדוע הנשים פחות מאושרות מן הגברים בנישואין?

אחת התשובות האפשריות קשורה לציפיות (הסטריאוטיפיות) שיש לבני שני המינים מקשר הנישואין. ציפיותיו של הגבר הן בעיקר במישור התִפקודי. בתהליך החיברות שלו הוא לומד שהנישואין צריכים להעניק לו בית, משפחה ולמלא את צרכיו היומיומיים. לכן, כאשר הנישואין מתפקדים היטב הגברים מרוצים. לגברים יש מקורות נוספים לסיפוק ולהגשמה. מסגרות חוץ־משפחתיות כמו עבודה, פעילות פוליטית, מעורבות בקהילה וכד' הם מקומות טבעיים לפעילות גברים. לנשים, לעומת זאת, ציפיות שונות. הן מצפות לקשר, לאינטימיות, לקומוניקציה, לקִרבה ולחיבה. תהליך החיברות של האשה מכוון אותה להשקעה רגשית עמוקה בקשר בין בני־הזוג ובמשפחה. במונחיה של הסוציולוגית ג'סי ברנרד, האשה שמה את כל הביצים בסל אחד, ומפני שציפיותיה לאושר מרוכזות בעיקר במשפחה והיא איננה שואבת ממקורות נוספים, לא די בהצלחת המשפחה במישור התִפקודי כדי לספק אותה.

ההסבר הרלוונטי יותר לנשים מודרניות קשור למבנה חיי הנישואין או המשפחה

בעולם מודרני. מעמדה של האשה במשפחה לא השתנה כפי שהשתנה מעמדה במסגרות המודרניות החוץ־משפחתיות והוא מפגר אחר התפתחותה הכללית. זה פותח פתח למתחים, ויתר על כן, כיוון שמקומה ה"טבעי" של האשה הוא בביתה, פעילותה מחוץ למסגרת המשפחה נתפסת כפעילות על חשבון המשפחה.

האם לא ייתכן שניהנה משני העולמות?

לא כאשר קיים מתח בין התפקודים השונים. לגבר ממלאת המשפחה מסגרת משלימה לעבודתו, ואילו לגבי האשה המשפחה היא מסגרת הנמצאת בקונפליקט עם עבודתה. השקעתו של הגבר בעבודה והצלחתו בה נתפסת כמשפרת את מעמדו במשפחה – גבר ששכרו גבוה יותר נתפס כאיש משפחה טוב יותר – אך השקעתה של האשה בעבודה והצלחתה בה נתפסות כסותרות את מעמדה במשפחה. כך היא נמצאת לא מתוגמלת בשום מישור. בעבודה לא סולחים לה על מחויבותה למשפחה, ובביתה עליה להתנצל על מחויבותה לעבודתה. נוסף על כך, השקעתה במשפחה נתפסת כמובנת מאליה. עד שלא יהיה שינוי במבנה המשפחה תישאר האשה במצב קשה של אי־הערכה ואי־סיפוק.

על כך מעידים גם מחקרים אחרים. ד"ר עדה למפרט עומדת במחקרה על הקשר שבין מידת ההשקעה כהורה לבין אושר בנישואין. למפרט הראתה שפגיעותה של האשה (ולא של הבעל) עומדת ביחס ישר להשקעתה כאם. אירית נמיר וישראל צ'ציק מצאו שאמהות לא נשואות מאושרות יותר מאמהות נשואות, והשקעתן בילדיהן זהה, אלא שאצל האמהות הלא נשואות זו אינה מלווה בתחושת קיפוח.

האם המסקנה היא שיש להשקיע פחות, להוריד ציפיות?

המחקר שלנו מצא קשר בין אושר וכוח. האושר הוא מנת חלקו של בעל הכוח במערכת. בעיני הנבדקים היה בעל כוח מי שעל־פיו או על־פי צורכיו נעשו ההכרעות במסגרת המשפחה. מי שצורכיו הוסטו מפני צורכי אחרים או שהשקעתו היתה גדולה יותר נתפס כחסר כוח. יחסית חשו הנשים יותר מאושרות בקשר הנישואין רק כשבן־זוגן פרש מן העבודה. רק אז דורגו הנשים כבעלות כוח בקשר הנישואין. בתקופה זו (10 מתוך 45 שנות נישואיהן) דיווחו הנשים על אושר יחסי בנישואין.

במידה רבה נובעת תחושת אושרן בעשר השנים האחרונות לנישואיהן גם מהשינוי הרגשי שעבר על בן־זוגן. בשביל הגברים שפרשו מעבודתם הפכו נשותיהם כל עולמם, מה שהבטיח את השקעתם הרגשית בקשר. סוף סוף זכו הנשים לתגמול הרגשי הנכסף. אך אז כבר למדו להפיק הנאה לא רק מן הקשר המשפחתי אלא גם מן ההשקעה במשפחה המורחבת או בקהילה. הנשים בעשור האחרון לנישואיהן מתפקדות יותר כבני־אדם ופחות כרעיות או אמהות. זהו הסבר נוסף להיותן מאושרות יותר.

מחקרים רבים מעידים על כך שכוחה של האשה גדל בחצי השני של החיים. גם מחקרים שעשו כאן יעל צוקרמן וחנה וינברג הראו שגברים ונשים מייחסים יותר כוח לנשים בחצי השני של חיי הנישואין. מחקרה של צוקרמן מראה שמבוגרים מייחסים כוח לנשים באותה סיטואציה שבה מייחסים צעירים כוח לגברים. וינברג, שבחנה אסטרטגיות של התקשרות, הראתה שמה שנתפס אצל מבוגרים ככוח, למשל ניסיונה של האשה להידבר, ליצור קשר, לפייס, נתפס אצל הצעירים כחולשה, כנדנוד, כהפרעה לגבר להשיג את מטרותיו וכד'.

מהי האלטרנטיבה?

מבנה המשפחה שאנו מכירים היום אינו מתאים לנשים. במציאות שבה התקדמו הנשים בסולם השוויון מחוץ לביתן, חלוקת התפקידים המסורתית בבית היא מתסכלת במיוחד. בארה"ב, למשל, נכנסו נשים לכל השטחים שנחשבו עד עכשיו לגבריים. אפילו בבתי־הספר לרפואה או למשפטים יש מספר שווה של סטודנטים וסטודנטיות. אך כאשר נכנסות נשים אלו למערכת הנישואין מחכה להן הפתעה לא נעימה. כשהן מתחתנות הן מגלות שהן פרצו את גבולות מינן רק מחוץ לנישואין. בנישואין הן עדיין נחותות. בנישואין אין יחסי שותפות בין שווים. כדי שמבנה הנישואין יתאים לבני־זוג מודרניים יש לשנות את חלוקת התפקידים, ובעיקר לבטל את המתח בין אוטונומיה והתקשרות רגשית.

למרות שהנישואין אינם טובים לנשים, ההתקשרות בין בני־זוג חשובה מאוד בעיני. קשר ואינטימיות לטווח ארוך נראה לי דבר חשוב לגברים ולנשים כאחד. עם התפתחותה של האשה המודרנית בכל המישורים, נעשתה ההתקשרות האינטימית בעייתית לשני המינים. לגבי הגבר התקשרות כזאת יכולה להתפרש כאובדן עצמאות, כאובדן חופש וזהות. אי לכך ינסה הגבר לשמור על מידה של ריחוק. לעומתו, האשה שרכשה אוטונומיה לא מזמן, חוששת שמא האוטונומיה שלה תנגוס ביכולתה להתקשר רגשית. מיזוג האוטונומיה עם ההענקה הוא מיזוג קשה לנשים ולגברים כאחד. אך הדרך להתמודד עם הקושי הזה אינה בהתכחשות לצורך בקשר אינטימי עם בן־הזוג.

מי נשחק/ת

מאת **ד"ר אילה מלאך־פיינס**

לנשים ולגברים יש תשובות סותרות לשאלה זו: לדעתן של מרבית הנשים הן השחוקות יותר, לדעתם של מרבית הגברים הם השחוקים יותר. דרך אחת לברר מי מהם צודק היא לבחון את ממצאיהם ומסקנותיהם של מחקרים רלוונטיים לנושא

מחקרים רבים מעידים על כך שחיי הנישואין מביאים תועלת רבה יותר לגברים מאשר לנשים, תועלת גופנית ורגשית כאחת. נתונים סטטיסטיים על הפרעות נפשיות, למשל, מראים כי שיעורי מחלות הנפש גבוהים בקרב נשים נשואות יותר מאשר בין גברים נשואים, ואילו רווקים עשויים להיות מופרעים מבחינה נפשית יותר מאשר רווקות. השפעת הפרידה בעקבות התפרקות נישואין על בריאותם של גברים גרושים שלילית יותר מההשפעה על בריאותן של נשים גרושות.

הסוציולוגית הנודעת ג'סי ברנרד הציגה נתונים סטטיסטיים אלו ואחרים בספרה "עתיד חיי הנישואין". הנתונים מעידים על כך שגברים נשואים מאושרים יותר, בריאים יותר בגופם ובנפשם וחיים שנים ארוכות יותר מגברים לא נשואים. גברים נשואים מועדים פחות להתאבדות, יש להם פחות בעיות נפשיות וגופניות, ופחות סימפטומים רציניים של בעיות פסיכולוגיות, מלעמיתיהם הלא נשואים. משכורתם עשויה להיות גבוהה יותר והם פחות מועדים למעורבות בפשיעה. (או שנשים מוכנות יותר להתחתן עם גברים כאלה.) למרות כל המחאות הקולניות שלהם נגד חיי נישואין, נראה שגברים מודעים היטב לתועלת שהם מפיקים מהם, ולתלות שלהם בנשים. לאחר שהיו נשואים פעם אחת (אף אם חיי הנישואין הסתיימו בגירושין), הם בדרך כלל מזדרזים להתחתן מחדש.

בשביל נשים, לעומת זאת, נישואין אינם התנסות כה חיובית. לאמיתו של דבר, לנשים רבות, הרואות את חיי הנישואין כמטרתן העליונה בחיים, נישואין הם מעין "סכנה בריאותית". ג'סיקה ברנרד מצטטת מחקרים המעידים שנשים מאבדות את תחושת הערך העצמי ואת תחושת הזהות העצמית שלהן, משום שהן מסגלות את עצמן לציפיותיהם ולצורכיהם של בעליהן. נשים נשואות הרבה יותר מגברים נשואים עשויות לסבול ממגוון תסמונות המעידות על לחץ פסיכולוגי ובהן דיכאון, פאסיביות, חרדה, פוביות והתמוטטות עצבים. כיוון שהנתונים מתהפכים כאשר רווקות מושוות לרווקים (כלומר, רווקים מראים יותר תסמונות לחץ פסיכולוגי), סביר להניח שהנישואין הם הגורם למהפך.

יתרה מזאת, נשים יותר מגברים מדווחות על רגשות שליליים של תִסכול וחוסר סיפוק מחיי הנישואין; מספר הנשים המתארות את עצמן כנהנות מיחסי קרבה אוהבים עם בן־זוגן קטן יותר ממספר הגברים הנהנים מיחסים כאלה. נשים מחפשות יעוץ לחיי הנישואין שלהן וטיפול פרטני לעצמן יותר מאשר גברים; יותר נשים מתחרטות על שנישאו לבעליהן; יותר נשים חושבות על פרידה ועל גירושין; ויותר נשים אכן עוזבות את בעליהן ויוזמות הליכי גירושין. לאחר הגירושין, נשים פחות מגברים מעוניינות להתחתן מיד בשנית. בנתונים אלו תומכות עדויותיהם של מטפלים משפחתיים, המדווחים שמרבית הזוגות הבאים לטיפול, עושים זאת בשל חוסר שביעות רצונה של האשה מחיי הנישואין.

מסקנותיה של ברנרד סותרות את אלו שבספרה של ברברה אהרנרייך, "לבבותיהם של גברים". כאן מוצג מספר גדול של נתוני מחקר המעידים על הסכנות לבריאותם של גברים בתפקידם כמפרנסים. מחקרים גילו, למשל, עלייה במקרים של אולקוס, התקפי לב ושטפי דם במוח בין גברים בגיל העמידה שפוטרו מעבודתם או שעמדו להיות מפוטרים.

לפי דבריה של אהרנרייך, מאז שנות החמישים, החלו רופאים לשים לב לתוחלת החיים הנמוכה של גברים בהשוואה לנשים, ולתהות על הסיבות לה. כהסבר לתופעה התגבשה הדעה שהדבר קשור בלחצים היתֵרים שגברים נושאים בהם במהלך חייהם: "יש משהו פגום בדרך שגברים חיים בה." והדבר הפגום הגורם למותם של גברים הוא "עודף אחריות."

עד שנות החמישים, טוענת אהרנרייך, "היתה בחברה ציפייה גדולה מגברים לגדול, להתחתן, ולתמוך בנשותיהם ובילדיהם. ציפייה זו נתמכה במשקל העצום של דעת המומחים, של ערכי המוסר המקובלים, ושל נטיות הציבור הרחב." לדעתה, בשבירת המסגרת של חיי הנישואין המסורתיים בסוף שנות השבעים ובתחילת שנות השמונים, אנו רואים את "המרד של הגברים בתפיסה המוסרית שלהם כמפרנס." עם המרד בתפקיד המפרנס באה גם בריחתם של גברים מההתחייבות למסגרת חיי הנישואין.

טענותיה של אהרנרייך, וממצאי המחקר המעידים על הסכנות לבריאות הכרוכות בתפקיד המפרנס, מביאים למסקנה שגברים שחוקים יותר מנשים. מאידך גיסא, מזווית הראייה של האשה וממסקנותיה של ג'סיקה ברנרד ונתוני המחקר שהציגה, אפשר להסיק שנשים בחיי הנישואין שחוקות יותר מגברים.

אף כי גם גברים ונשים וגם המחקרים הקשורים לנושא תומכים בשני הניבויים ההפוכים ביחס להבדל בין המינים בשחיקה בחיי הנישואין, בכל אחד מארבעת המחקרים שבהם נבחנה שאלה זו ישירות, אחד הממצאים העקביים ביותר היה ההבדל בשחיקה בין המינים, ומהותו של הבדל זה. עדות תומכת לממצאי מחקר אלו באה מראיונות עומק ומעבודה קלינית עם יחידים ועם זוגות שהתנסו בשחיקה בחיי הנישואין שלהם, וממספר רב של סדנאות שנערכו בנושא ההתמודדות בשחיקה בחיי הנישואין בארץ ובחו"ל.

נשים יותר מגברים מדווחות על רגשות שליליים של תִסכול וחוסר סיפוק מחיי הנישואין; יותר נשים מתחרטות על שנישאו לבעליהן; יותר נשים חושבות על פרידה ועל גירושין; ויותר נשים אכן עוזבות את בעליהן ויוזמות הליכי גירושין. לאחר הגירושין, נשים פחות מגברים מעוניינות להתחתן מיד בשנית

ממצאי מחקר

הממצאים הראשונים ביחס להבדל בשחיקה בין המינים התגלו במחקר שכלל מאה נשים וגברים מאיזור המפרץ של סן־פרנסיסקו. המשתתפים יִצגו מגוון רחב של מערכות יחסים לרבות נישואין מסורתיים ויחסים לא מסורתיים ופתוחים.

משך קיומה של מערכת היחסים הממוצעת היה כשמונה שנים. מסקנת המחקר היתה חד־משמעית: רמות השחיקה בחיי הנישואין שנשים מדווחות עליהן גבוהות מאלה של גברים.

השאלה שנותרה היתה: האם הממצאים הללו מיוחדים למדגם של מפרץ סן־פרנסיסקו? מחקר שני שנערך באיזור מפרץ חיפה היה אמור להשיב על שאלה זו ואחרות. מאה זוגות נשואים נטלו חלק במחקר. משך הנישואין הממוצע היה שש־עשרה שנה. המשתתפים השיבו על שאלון ארוך, שבו נשאלו על אופי חיי הנישואין שלהם ורמת השחיקה בהם. ושוב, כמו עמיתותיהן האמריקניות, רמות השחיקה שהנשים הישראליות דיווחו עליהן היו גבוהות באופן ניכר מאלה של הגברים הישראליים הנשואים להן.

מתוך עשרים ואחת ההתנסויות הנכללות ב"מדד השחיקה", בתשע־עשרה התנסויות היו רמות התשישות הגופנית, הרגשית והשכלית שעליהן דיווחו הנשים גבוהות מאלה שעליהן דיווחו בעליהן. ההתנסויות כללו הרגשת "דיכאון", "אומללות", "תשישות רגשית", "תשישות גופנית", "כל הגוף כואב", "חולשה, נטייה למחלות", הרגשה "מוטרדת", "חרדה", "ליאות כתוצאה מנדודי שינה" והרגשת "נשבר לי".

רמות השחיקה שנשים דיווחו עליהן היו גבוהות יותר בשני מחקרים נוספים שנעשו בנושא. במחקר האחד, נטלו חלק מאה סטודנטים ישראליים מבוגרים שלמדו באוניברסיטה בערב. במחקר השני, השתתפו חמישים ושמונה אמריקנים שנטלו חלק בסדנה על הנושא. עקביות הממצאים במדגמים כה שונים, נוסף על תמיכת העדויות הקליניות, נותנות לנו סיבה להאמין בהם. נמצא שחלק מהסיבה לרמות השחיקה הגבוהות יותר של נשים קשור בציפיות הגבוהות יתר על המידה שלהן. חלקה האחר נמצא קשור ללחץ ולקונפליקטים הקשים יותר שהן מתנסות בהם. כיצד אפשר למנוע את שחיקתן של נשים?

תשובה אחת היא להוריד את רמת הציפיות. תשובה שנייה – להוריד את רמת הלחץ והקונפליקטים. לגבי מרבית הזוגות הורדת רמת הציפיות היא פתרון בלתי מתקבל על הדעת. פתרון טוב הרבה יותר הוא "פיקוח משותף" על הציפיות. פירוש הדבר הוא ששני בני־הזוג מעצבים ביחד את ציפיותיהם מהיחסים, ושני בני־הזוג משגיחים ביחד שהיחסים לא יסטו רחוק מדי מהאידיאל המשותף שהגדירו לעצמם.

את הורדת הלחץ אפשר להשיג בשני כיוונים: הורדת הלחץ עצמו וחיזוק הבלמים כנגד הלחץ. בני־זוג המסוגלים לדבר בפתיחות על הלחצים שכל אחד מהם מתנסה בהם, יכולים לשאת ולתת על חלוקת תפקידים שתספק את שניהם ותקטין את הלחצים על שניהם. שיפור הבלמים נגד לחץ יכול להיעשות בעזרת פיתוחה של מערכת תמיכה חברתית יעילה.

נגה

* מתוך הספר "שחיקה באהבה ובחיי הנישואין", הוצאת צ'ריקובר, 1988.

נותן לה יד או שותף

ד"ר רות שריפט היא סוציולוגית העובדת בבית ברל. היא דיקנית הסטודנטים במכללת בית ברל ומלמדת סוציולוגיה בתחום המשפחה והחברה. עובדת על פרוייקט מיוחד במכללת בית ברל להכשרת מורים בתחום הזה. מירי קרסין שוחחה אתה

"אני משוכנעת שגברים כיום מחפשים בבת־הזוג שותפה אמיתית, עשרות מחקרים מצביעים על כך. גברים אומרים, מצהירים ואכן בוחרים בנשים שהן שוות להם מבחינת הכישורים. בתקופה הראשונה של חיי בני־הזוג – ירח הדבש ולידת הילד הראשון – התפיסה כיום שוויונית יותר מכפי שהיתה לפני 20–30 שנה, לפחות על פני השטח. הבעיות נוצרות אחר־כך, כשיש ילדים, כשמתעורר הקונפליקט של איזו קריירה עדיפה ומי צריך לוותר, ועד כמה ועד איפה צריך ומוכנים לוותר. כשצריך להתמודד עם הדרישות וההחלטות והבעיות היומיומיות שמעלה מערכת של יחסי שותפות במלוא מובן המלה." כך טוענת רות שריפט, סוציולוגית המתמחה בתחום המשפחה ובהשפעות שיש למציאות המשתנה על נשים ועל גברים ועל יחסי הגומלין ביניהם בתוך המשפחה.

תמורות גדולות עברו על האשה ב־20–30 השנים האחרונות. יותר ויותר נשים עובדות מחוץ לבית, דבר שמביא בהכרח לשינוי מהותי בתפקידים, בהשכלה, בהכשרה המקצועית ובציפיות של האשה מעצמה ושל המערכת החברתית ממנה. אין ספק שכתוצאה מכך חלים שינויים גם במערכת היחסים עם בן־הזוג ובציפיותיו ממנה. יש כמובן הרבה נשים שעדיין נמצאות בשלב כזה או אחר של בלבול (קריירה לעומת משפחה, נשיות לעומת גבריות), של מאבק, אבל קבוצה לא מבוטלת של נשים כבר החליטה, מיקמה את עצמה. גם המערכת המשפחתית מיקמה אותה. יש יותר ויותר פתרונות, פנימיים וחיצוניים. הפתרון אינו אחיד וכל אשה נמצאת בשלב שונה שלו, אבל אין ספק שהמודל והכיוון כבר קיימים, גם אם המשפחה והמערכת החברתית משדרות לנו מסרים כפולים ומקשות על מימושו בפועל של המודל הזה.

הגבר לעומת זאת נמצא עדיין בשלב של לפני התמורה, אף שאורח חייו כבר השתנה בהשוואה לזה של אביו: נשים נכנסות יותר ויותר לתחומי עבודתו ולתחומים שהיו בעבר נחלתו הבלעדית, וגם מערכת חיי הנישואין אינה כפי שהיתה פעם.

השתלבותה הגוברת והולכת של האשה בשוק העבודה, על כל מה שכרוך בכך, והשינוי בתפיסה העצמית בעקבות הפמיניזם והמודעות שהתנועה עוררה, השפיעו בהכרח על התפקוד המסורתי של המשפחה ועל הדינמיקה בין בני־הזוג. גברים רבים מבצעים כיום משימות ביתיות שבעבר לא היה עולה על דעתם לבצע, פשוט מפני שהמציאות השתנתה ולא בהכרח משום שהדבר משקף או תואם את תפיסת עולמם.

"את ביטויי הסכסוך והבלבול שיצרה המציאות החדשה רואים בהרבה היבטים. גברים שדחפו ועודדו את בנות־זוגם לצאת, לטפח את הקריירה שלהן, אומרים פתאום: היא מביאה לי הביתה כל מיני רעיונות חדשים, איך אני מסתדר אתה עכשיו? או גבר שבחר במודע באשה עצמאית ובעלת קריירה ובכל זאת, לאחר שילדה, הוא מצפה ממנה שתהיה 'אֵם', שתעזוב את הקריירה ל־10 שנים. זו תגובה אופיינית. ואני שואלת איך זה ייתכן? האם אותו גבר שבמחקר שנעשה שנה קודם לכן הביע דעות פמיניסטיות מובהקות, מתכוון

גבר שבחר במודע באשה עצמאית ובעלת קריירה, בכל זאת, לאחר הלידה, מצפה ממנה שתעזוב את הקריירה ל־10 שנים. הוא מתכוון ברצינות שהיא תישאר 10–15 שנה בבית

עכשיו ברצינות שהיא תישאר 10–15 שנה בבית? כן, הוא מתכוון ברצינות. אנחנו לא מבינות את זה, אבל הדברים מתיישבים לו יופי כי גם 'אמא' נראה לו דבר חשוב מאוד. ואמנם הורות היא מערכת חברתית חשובה, אבל מזהים אותה אוטומטית ובלעדית עם 'אמהות'. לא מדברים על הורות, מדברים על האם, ומכאן ברור ממילא מה סדר העדיפויות ועד כמה שבירתו יכולה לאיים, לבלבל ולהביא להתבצרותו של הגבר בעמדות ובהגדרות המסורתיות של 'גבריות', אלא אם כן הוא יגדיר מחדש את עצמו ואת תפקידו במערכת חיי הנישואין."

כורח המציאות הוא שמעצב את מודל "הגבר החדש" הזה, שמשתתף קצת יותר בתפקידים שנחשבו לנשיים, ש"עוזר" לבת־זוגו בבית, שנחשב על כן ל"פמיניסט". השאלה היא עד כמה נלווית לכך גם תפיסה אידיאולוגית של שוויון בין המינים, של ראיית היחידה המשפחתית כמערכת של הסכמה ושל שותפות במלוא מובן המלה, שבה יושבים בני־הזוג, מנתחים את המצב המשפחתי המסוים שלהם ועל סמך זאת מחלקים ביניהם את התפקידים. השאלה היא עד כמה "הגבר העוזר" הזה הוא גבר שותף, ובאיזו מידה הוא למעשה עדיין משמר את התפיסה המסורתית לגבי נשיות וגבריות וחלוקת התפקידים בתוך מערכת הנישואין, גם אם הוא קצת חורג ממנה בפועל.

מהאשה מצפים שתדע לנהל את משק הבית או לטפל בילדיה ולגדלם גם אם לא הוכשרה לכך, וגם אם אין לה נטייה או חשק לכך. אצל הגבר זה עניין שונה. לא מצפים ממנו למלא פונקציות ביתיות וגם לא מכשירים אותו לתפקיד הזה. הוא יכול לחרוג מקווי הנורמה של מודל המשפחה המסורתי אם המציאות כופה זאת עליו, אם הוא בוחר בכך, אך אין זאת במסגרת של תפיסה חדשה. חשוב להדגיש שעצם ההשתתפות, בדרגה כזאת או אחרת, במטלות שנתפסות כנשיות, אין בה כדי לחרוג ממושג ה"עזרה" שהגבר מושיט לאשה. בוודאי אין בה כדי לערער את הנורמות הקיימות וליצור נורמות אחרות תחתן.

שריפט: "כשבאים לעזור, גם בתחום העבודה מחוץ לבית, בתור ממלא מקום, אפשר לעשות הרבה דברים שלא עושים במסגרת התפקיד המוגדר. אפשר לזלזל יותר, אפשר דווקא להתאמץ יותר. הסיטואציה היא ארעית על־פי הגדרתה, ובהתאם לכך גם האחריות שמרגישים לגבי מילוי אותו תפקיד. אותו דבר נכון גם לגבי מתן 'עזרה' בבית. הצורך 'לעזור' לאשה העובדת מחוץ לבית יכול להימשך שנים רבות, אבל הוא עדיין נתפס כדבר ארעי. אפשרות הנסיגה של הגבר לתחומים שהם 'באמת שלו' תמיד קיימת, גם כשהיא לא מתממשת. ברגע שהצורך יחלוף, או יעמוד בניגוד אינטרסים לקריירה שלו עצמו, ברור לו שהאשה תוותר."

תפיסת תפקודו של הגבר בבית כעזרה ארעית, גם כשהיא נמשכת זמן רב, מסייעת מחד גיסא לשמר את העיקרון של חלוקת התפקידים הסטריאוטיפית בבית, ומאידך גיסא יוצרת דינמיקה של "ראש קטן", של אי־לקיחת אחריות מלאה. האשה עדיין נתפסת כמנהלת והגבר כמבצע, וזה מאוד מתסכל למלא תפקיד ארעי במשך תקופה ארוכה. מכאן החשק להתחמק, ומכאן גם רגשות הטינה והכעס שיוצרים בתורם התבצרות כוחנית מאוחרת יותר בהגדרה המסורתית של "גבריות" ו"נשיות".

הפתרון הזה של "הגבר העוזר", גם אם לכאורה הוא נראה כשלב מתקדם ושוויוני יותר, מכניס את היחידה המשפחתית למערכת יחסי כוח של מנהלת ומנוהל, ולמעשה אף מונע התהוות של מערכת יחסי שותפות, הסכמה וויתור הדדיים. יתר על כן, הפתרון הזה לא מקל על האשה, שהרי האחריות על ניהול הבית עדיין מוטלת עליה, וגם לא מאפשר לגבר לחוש

כורח המציאות הוא שמעצב את מודל "הגבר החדש", שמשתתף קצת יותר בתפקידים שנחשבו נשיים, ש"עוזר" לבת־זוגו בבית, שנחשב על כן "פמיניסט". השאלה היא עד כמה נלווית לכך גם תפיסה אידיאולוגית של שוויון בין המינים. עד כמה "הגבר העוזר" הוא גבר שותף

סיפוק ממילוי אותם תפקידים שהוא לקח על עצמו, שהרי הוא רק ביצע מה שהוטל עליו, הוא רק עזר.

גורמים נוספים המפריעים להתהוות דגם של יחסי שותפות לעומת דגם "הגבר העוזר" הם פערי ההכשרה והתגמולים בין נשים וגברים. "לגבי האשה אפשר אפילו להגיד שהיא סובלת מעודף הכשרה. היא מקבלת הכשרה מקצועית כבר מגיל צעיר, מבקשים ממנה היום גם הישגיות, טיפוח האישיות, חוכמה, כישורים. היא מתחנכת אמנם על מסרים כפולים, ולא חוסכים ממנה את התביעות של הנשיות המסורתית, אבל עדיין מכשירים אותה יותר מאשר את אִמהּ או סבתהּ לכיוונים 'גבריים' לכאורה. הגבר אינו מקבל הכשרה דומה. מגיל צעיר מנתבים אותו לתחרותיות, התמקצעות, המודל הגברי המסורתי. הוא לא מקבל הכשרה לעבודות הבית, במטבח למשל. על כן, גם כשהגבר מבקש להיות פעיל יותר, הוא אמנם עושה

יותר, אך במצוות האשה. היא היודעת איך, היא המתכננת, היא האומרת, 'מוישה, תביא את זה, תיקח את הרשימה ותעשה קניות, מוישה, עכשיו תרחץ את הכלים,' והוא מבצע.

"המצב הזה יוצר אצל נשים תחושות אשמה. מצד אחד על שהן לא ממלאות את התפקיד 'הנשי' של האם והרעיה כמו אמותיהן, וכמו שעדיין מצפים מהן, ומצד שני גם על שהן לא משקיעות בעבודה כפי שהיו רוצות להשקיע ושאינן אסרטיביות כמו גברים עמיתים לעבודה וכולי. הן מרגישות שהן לא עושות מספיק, בכל התחומים. תסביכי הגברים קשורים יותר לדימוי העצמי, או ליתר דיוק, לפגיעה בדימוי העצמי: מה אני כגבר, איפה אני כגבר, איך אני מגדיר את 'הגבר החדש' הזה."

ואפילו אם יוגדר "הגבר החדש" הזה, אלו תגמולים צפויים לו במבנה של החברה כיום? בעולמם של הגברים יש הגדרות ברורות להצלחה בתחומי המקצוע ובתחומים חברתיים, אך האם יש הגדרות גם להצלחה בתחום המשפחה והבית? והאם די בהגדרתן של הנשים את "הגבריות החדשה"? איך מתייחסים לכך גברים אחרים, החברים, איך מתייחסת לכך המערכת החברתית כולה?

האשה, על אף הבעיות והלחצים המופעלים עליה, על אף קיפוחה מבחינת התגמול הכספי על עבודתה, מקבלת בכל זאת עידוד מסוים מהסביבה. יש לה מודלים לחיקוי, יש לה קבוצת תמיכה – הנשים הרבות השותפות לניסיון להגדיר את עצמן במושגים אחרים. גם אם אשה אינה רואה בעצמה פמיניסטית, האידיאולוגיה הפמיניסטית בכל זאת יוצרת מושגים חדשים, תבניות מחשבה ומסגרות חדשות המעניקות לה גיבוי, תמיכה והצדקה. הגבר לעומתה זוכה בעיקר לעקיצות מצד הגברים האחרים, קבוצת התמיכה שלו: לבשת את הסינר? שטפת כבר ת'כלים? גם אם הגבר העוקץ ממלא גם הוא, קרוב לוודאי, את תפקיד הגבר העוזר בגרסה זו או אחרת.

"גם המערכת החברתית בולמת את הגבר. המוסדות החברתיים רואים בו את 'ראש המשפחה', לא אחד משני שותפים שווים. כל סוכני החברות כמו המדריכים בקורסים להכנה ללידה, טיפת חלב, גנים, בתי־ספר וכיוצא באלה, עדיין מחזיקים בתפיסה המסורתית של תפקידי גברים ותפקידי נשים, לא תפקידי שותפים, במיתוס של אמהות ואבהות, לא של הורות. מחקרים שנעשו בגני־ילדים הראו שאפילו גננות שיש להן תפיסה שוויונית יותר לגבי הילדים בתוך הגן, לא מרחיבות אותה גם להורים. אמהות המביאות את ילדיהן לגן מוזמנות להיכנס, לשתות קפה, להשתתף, האבות לא. הם אמורים להביא את הילד עד פתח הגן ולהמשיך לעבודתם, למה ש'חשוב'. נכון שבהרבה אירועים בגני־הילדים משתתפים היום שני ההורים, לא רק האם, אבל האבות בדרך כלל משתתפים מן הצד, מנציחים במצלמה את הילדים הסובבים את האם.

"שיערנו שעצם ההכנה ללידה, המשותפת לאם ולאב, תביא לשותפות גדולה יותר של הגבר בתפקידו כהורה, ומכאן גם בכל התחומים האחרים, אבל טעינו. רוב הגברים ראו בשלב הלידה טראומה שצריך לעבור אותה יחד, כמתן סעד לאשה. אבל מכאן לא הסיקו בהכרח שהשותפות הזאת תימשך גם אחרי שלב הלידה. אלה שחשבו וחלמו מראש לחתל את ילדיהם ולהשתתף בטיפול בהם, עושים זאת ללא שום קשר לתוכנית להכנה ללידה בהשתתפות שני ההורים.

צילום: אפרת בלוסקי

"כדי לשנות את התפיסה המסורתית של אמהות ואבהות לתפיסה שוויונית יותר של הורות לא די בתוכנית הכנה ללידה, וגם לא בחוק שמאפשר לאבות להשתמש בזכות חופשת הלידה או להיעדר מהעבודה בגין מחלת הילד. אני משערת שאלה החשופים יותר לתהליכי שינוי ינצלו את החוק הזה, אבל תבניות המחשבה לא ישתנו בעקבות חוק אחד או שניים. כל זמן שהתפיסה השלטת תהיה שהאם היא מטבעה זו האחראית לילד, כל זמן שבתחום התעסוקה המערכת החברתית תמשיך לשדר ש**הוא** לא יכול להפסיד את הישיבה – **היא** כן יכולה. חוקים הם דבר חשוב, עצם קיומם יוצר אופציה של בחירה, אבל בהם כשלעצמם אין כדי להביא לשינוי הנורמה החברתית."

מבנה המשפחה הקיים, אם כן, על אף השינויים שחלו בו בהשוואה לדורות קודמים, נשאר די דומה, הן מבחינת בני־הזוג והיחסים ביניהם והן מבחינת המערכת החברתית. השינוי שחל הוא עדיין לא מהותי, לא מוחלט ולא ברור. כדי שהוא יהיה מהותי צריך שהגבר העוזר יהפוך לגבר שותף במלוא מובן המלה. שהוא יקבל את עצמו ככזה, שהמערכת החברתית תקבל אותו ככזה, וגם האשה תקבל אותו ככזה. הבלבול וטשטוש הזהות של הגבר עלולים להביא, כתגובה, להתבצרות חדשה בתפקיד הגברי המסורתי ובעמדות גבריות כוחניות, להתפתחות דגם של רמבואיזם חדש שנובע לא מתחושת עליונות אלא מתחושת איום הנובעת מתפקיד הגבר החדש שטרם הוגדר.

"בטווח המיידי, 10–20 השנים הקרובות, יחסי הגומלין בין המינים חייבים להשתנות, וצריכה להיות מודעות של נשים למצב שהגברים נמצאים בו. אבל בעיקר צריכה להיווצר מודעות של גברים בינם לבין עצמם למצבם המיוחד כיום. הגברים, כמו הנשים, צריכים להתלכד כקבוצה, להגדיר את זהותו של 'הגבר החדש', ללמוד להתמודד ולטפל בבעיות ולהראות זה לזה הערכה מתאימה גם בתחומים שעד כה היו חריגים לגברים."

זוג יונים

מודרניות ואיכות הנישואין

מאת **ד"ר רות כץ**

השפעת החיים המודרניים על דפוס המשפחה הוא נושא שנוי במחלוקת בין חוקרים במדעי החברה. יש הטוענים שהנישואין והמשפחה החלו להתפורר בהשפעת התפתחויות רבות־עוצמה כגון נטישת הדת, ניידות חברתית, אינדיבידואליזם, מתירנות ויציאת נשים לעבודה. השיעור הגבוה של מקרי הגירושין בשנות השבעים והשמונים והתפתחותם של סגנונות חיים מגוונים (מגורים משותפים ללא נישואין, משפחות חד־הוריות וכיו"ב) מהווים לכאורה עדות להשפעה השלילית שיש לערכים המודרניים על יציבות הנישואין ועל עתיד המשפחה המונוגמית.

ובכל זאת, אם נבחר בקריטריונים אחרים לבדיקת מצב המשפחה בעולם המודרני, עשויה להתגלות לנו תמונה שונה לחלוטין. הנטייה להינשא, הפוריות והיציבות בנישואין נחלשו אמנם עם המודרניזציה, אך אם **הסיפוק מחיי הנישואין** הוא מדד להשפעת המודרניזציה על חיי הנישואין, נראה כי השפעה זו היא חיובית בהחלט.

במחקר המדווח כאן בדקנו בעזרת עבודת מ.א. של רוזאנה בריגר את הקשר בין מודרניזציה לבין איכות הנישואין בישראל, ומצאנו קשר חיובי. יש לציין שנושא זה חשוב במיוחד בישראל, ארץ המשלבת יסודות מודרניים עם יסודות מסורתיים. המונח מודרניות שהנחנו במחקר מכסה תחום רחב של תכונות: ממוצע גבוה של שנות השכלה פורמאלית, שיעור ילודה נמוך, מידה גבוהה של תעסוקת נשים, ונטייה למאזן כוחות שוויוני ולשותפות בין בני־הזוג. על־פי תכונות אלה אפשר לדרג זוגות על רצף של מסורתיות־מודרניות. זוגות שתכונותיהם "מודרניות" יותר ידורגו קרוב יותר לקצה המודרני של הרצף.

המדגם נבנה כך שייצג את כל המשפחות היהודיות העירוניות שיש להן ילדים קטנים. בני־הזוג בכל משפחה רואיינו בנפרד. הנתונים למחקר מבוססים על ראיונות עם 1,500 זוגות נשואים.

מדידה או השוואה של איכות נישואיהם של זוגות שונים היתה בעייתית הן מבחינת ההגדרה והן מבחינת כלי המדידה. ראשית היה צריך להגדיר את יחידת הניתוח – האם לבדוק את הרווחה **האישית** של בני־הזוג או לבדוק את תִפקוד **מערכת** הנישואין של הזוג? במחקר זה נבחרה הדרך האישית, וכל אחד מבני־הזוג העריך באופן סובייקטיבי את איכות נישואיו. שנית, היה צריך להגדיר גם את התחומים הכלולים באינטראקציה שבין שני בני־הזוג והמהווים את המרכיבים העיקריים של איכות הנישואין. בחרנו בשבעה תחומים: אחזקת הבית, חִברות הילדים (סוציאליזציה), שליטה בכסף וברכוש, רמת החיים, היחסים האינטימיים, הבילוי בשעות הפנאי וההבנה ההדדית, ובכל אחד מהתחומים הללו נמדד הסיפוק מהיחסים שבין בני־הזוג בנפרד.

גם האידיאל החברתי של האושר בחיי הנישואין היה מכשול במדידת הסיפוק

צילום: אפרת בלוססקי

מחיי הנישואין. על מנת לעקוף קושי זה הצגנו לנבדקים שאלות לגבי הציפיות שהיו להם לפני הנישואין (למשל: "האם ציפית להסתדר עם בת/בן־הזוג בענייני כספים ורכוש?"). כך יכולנו להשוות בין ציפיותיהם לבין הערכתם את המצב הנוכחי. בעבודה זו אנו מדווחים על הסיפוק של בני־זוג בזמן עריכת המחקר.

הממצאים מורים שלמרכיבים מודרניים אחדים אכן יש השפעה חיובית על הסיפוק של האשה מחיי הנישואין: השכלתה, מספר ילדיה, שוויון בקבלת החלטות ויציאתה לעבודה מחוץ לבית. כלומר, ככל שהשכלתה עולה, מספר ילדיה נמוך, החלטות המשפחה נעשות במשותף והיא עובדת מחוץ לבית, כך רבים סיכוייה לאושר בנישואין. הסיבות לכך הן ששוויון בקבלת החלטות הוא בדרך כלל האלטרנטיבה לסמכותיות־יתר של הבעל; השכלת האשה ותעסוקתה משקפות מעמד איתן יותר במשפחה ובחברה; מספר קטן של ילדים מפחית מעליה את העומס ומרחיב את עצמאותה. השפעת המודרניות על סיפוק האשה מחיי הנישואין קשורה איפוא קשר הדוק לשיפור במעמדה.

האומנם מוגבלת מסקנה זו לסיפוק הנשים מחיי הנישואין? מה בנוגע לבן־הזוג? מתברר שסיפוקם של נשים וגברים מחיי הנישואין אינו נובע בהכרח מאותם גורמים. שוויון בקבלת החלטות ורמת השכלת האשה בהחלט תורמים לסיפוק רב יותר של הבעל מחיי הנישואין. ברם, תעסוקת האשה ופוריות נמוכה, גורמים התורמים לסיפוק רב יותר אצל האשה, אינם רלוונטיים לרמת הסיפוק של הבעל. באופן כללי אפשר לומר שגם בעלים נהנים יותר מנישואין שבהם יש לבת־הזוג מיומנויות המאפשרות לה להיות שותפה.

לסיכום, בהשוואה בין משפחות מסורתיות ומודרניות התגלו הבדלים גדולים מאוד, המאשרים את הטענה שזוגות מודרניים ככלל מרוצים מאיכות נישואיהם יותר מאשר זוגות מסורתיים. מתוך המרכיבים שהתגלו כתורמים לאיכות הנישואין, שלושה מתמקדים באשה: ההשכלה שלה, התעסוקה שלה וכוחה בקבלת החלטות במשפחה. ברור מהמחקר ששני בני־הזוג מרוויחים (מבחינת סיפוק) מנישואין שוויוניים יותר. נראה שקיימת זיקה בין חוסר היציבות של הנישואין המודרניים לבין איכותם הגבוהה יחסית. להיות נשוי/נשואה אינו עוד מחויב המציאות לכל האנשים. סגנונות חיים אלטרנטיביים החלו להופיע, וצעירים רבים כבר מעורבים בהם, לפחות באופן זמני. כלומר, להיות נשוי/נשואה נעשה תפקיד הנבחר מרצון: אנשים **נבחרים** (או בוחרים בעצמם) להיות נשואים, ואף להישאר נשואים. אלו שמתגברים על האתגרים החדשים יש להם סיכוי רב יותר להגיע לאיכות טובה יותר של נישואין, ואף לשמור עליה.

* ד"ר רות כץ, החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה ובית־הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת חיפה.

הידועה בציבור

מאת סוזי סטרקר

בישראל קיימות בפועל שתי מערכות משפט, זו האזרחית וזו הדתית. כל ענייני המעמד האישי – נישואין, גירושין ואחזקת ילדים – נדונים על־פי חוק אך ורק בבתי־הדין הדתיים השונים, ליהודים, למוסלמים, לנוצרים, ומאז שנות ה־50 גם לדרוזים. אין כל דרך לעקוף את סמכותו של בית־הדין הרבני באמצעות נישואין אזרחיים בחו"ל, שכן כדי להתירם צריך בכל זאת לפנות אליו.

אולם יש דרך אחרת למיסוד יחסים ארוכי טווח שלא דרך הרבנות או נישואין אזרחיים בחו"ל: חיים משותפים של ידועה וידוע בציבור. להבדיל מנישואין, מוסד הידוע והידועה בציבור אינו סטטוס אלא מצב עובדתי בעל תוקף משפטי. החוק מכיר בצורת התקשרות זאת אם מוכחים "חיים אינטימיים כמו בין בעל ואשתו, המושתתים על אותו יחס של חיבה ואהבה, מסירות ונאמנות המראה שהם קשרו את גורלם זה בזה," להבדיל מפילגשות, שאותה נוטה החוק לראות כדבר שלילי, הקשור יותר במתן שירותים מיניים. עוד צריך להוכיח גם ניהול משק בית משותף "כפועל יוצא טבעי מחיי המשפחה המשותפים."

לעומת דיני המשפחה בישראל המפלים את האשה, החוק הישראלי די מתקדם בגישתו לידועים בציבור. הוא לא רק מכיר בצורת ההתקשרות הזאת אלא גם מקנה לה זכויות מפורשות. למשל סעיף 55 לחוק הירושה, תשכ"ה 1955: "איש ואשה החיים חיי משפחה במשק בית משותף, **אך אינם נשואים זה לזה**, ומת אחד מהם ובשעת מותו אף אחד מהם לא היה נשוי לאדם אחר, רואים את הנשאר בחיים כאילו המוריש ציווה לו מה שהנשאר בחיים היה מקבל בירושה על־פי דין אילו היו נשואים זה לזה, והוא כשאין הוראה אחרת, מפורשת או משתמעת בצוואה שהשאיר המוריש."

בדיקה של מערכת החוקים מגלה חוקים רבים המקנים לבני־זוג שחיים כידוע וידועה בציבור זכויות מפורשות שמכסות כמעט את כל התחומים שבהם החוק מעניק הגנות לאשה הנשואה, כמו גמלאות, פיצויים, תגמולים, ביטוח לאומי ואפילו מזונות. מלבד משכנתאות מוגדלות והזכות לאמץ, זכויות המוקנות לזוגות נשואים בלבד, מקנים חוקי המדינה לידועה בציבור את כל הזכויות וההגנות שאשה נשואה נהנית מהן, ובלבד שערכה **הסכם לחיים משותפים**. יתר על כן, מעמדה המשפטי של ידועה בציבור מקנה לה כמה יתרונות שנשללים מן האשה הנשואה, כמו תיק נישומה עצמאית במס ההכנסה, או הסרת האיום מצד בית־הדין הרבני בעניין התרת הנישואין או חליצה, למשל, שחלה על כל אשה שבעלה מת בלי להשאיר אחריו ילדים ויש לו אח רווק.

בית־הדין הרבני לא מכיר בידועים בציבור ולכאורה אינו מעורב בהתרת חייהם המשותפים, אלא אם כן הגבר פונה לרבנות ומבקש גט לחומרה. מקרה כזה נתון לשיקול דעתו של הדיין שהתיק מובא בפניו, והוא יכול להחיל את החזקה, כלומר, לראות בעצם החיים המשותפים של בני־הזוג ראיה לקידושי ביאה, ולדרוש גט לחומרה. הדיין יכול גם לא להחיל את החזקה, בטענה שמדובר בשני אנשים שהיו להם כל האפשרויות להתחתן כדת משה וישראל, ואז פטורה האשה מהתרה רבנית של חייה עם בן־זוגה. ברוב המקרים, ובעיקר אם יש לבני־הזוג ילדים, נוטים הדיינים להחיל את החזקה ולכפות על בני־הזוג גט, כך שלמעשה גם הידועה בציבור אינה חסינה לחלוטין בפני בית־הדין הרבני.

יש להדגיש עוד שהחוק לא מפלה ולא מקפח בשום צורה ומשום בחינה ילדים שנולדים במסגרת של ידועים בציבור. זכויותיהם זהות לאלו של ילדים שנולדו במסגרת של נישואין. הילד מקבל את שם האם אלא אם כן היא רוצה שהוא יקבל את שם האב. זכות ההכרעה, שלא כבמסגרת נישואין, היא בידי האשה.

צילום: אפרת בלוסקי

לשון איש באשתו

על אי-הסימטריה בין נשים וגברים בנישואין

חתן וכלה, אשה ובעלה

האין זה מוזר שהעברית משופעת בזוגות שצורת הנקבה שלהם גזורה מצורת הזכר (ילד–ילדה, כלב–כלבה וכו'), ואילו צורת שמותיהם של בני־הזוג הנישאים אינה קשורה זו לזו (חתן וכלה, אשה ובעל)? התחקות אחר ההיסטוריה של מלים אלה מגלה תפיסה של מוסד הנישואין השונה מזו של היום. לא תמיד נתפסה מהות היחסים בין בני־הזוג כחשובה ביותר בין מערכות היחסים השונות הנוצרות עם הנישואין, ולכן מקורותיהם של השמות חתן וכלה, למשל, שונים זה מזה. חתן במקורו הוא נימול (השווּ עם הביטוי "חתן דמים"). לעומתו המלה כלה גזורה, כנראה, מן השורש כל"ל. כלומר, כלה היא זו המוכללת אל תוך המשפחה באמצעות טקס הכלולות. זה גם מקור המשמעות הנוספת של כלה, היינו, "אשת הבן". כיוון שבמסגרת השבטית הסתפחה האשה למשפחת החתן עם נישואיה, התייחסותה של האשה למשפחה המורחבת היתה חשובה יותר מהתייחסותה לבן־זוגה האישי.

מקור המלה בעל, לעומת זאת, ברור מאליו. הגבר הוא הבעלים של בת־זוגו הנקנית לו במעשה הנישואין. צורת נקבה אינה נגזרת מן המלה הזאת כיוון שלאשה הנשואה אין בעלות על בן־זוגה. הלשון מבחינה גם בין קיומו של הזכר כגבר לבין קיומו כגבר נשוי (איש או גבר לעומת בעל), אך לא כך לגבי נקבת האדם. אותה מלה (אשה) משמשת לאשה ולאשה נשואה. אחדות המונח משקפת את אחדות המושג: אשה משמע נשואה.

גרושתו/גרושה

לעומת הביטויים "הטבעיים" המקובלים אשתו, גרושתו, אלמנתו, פילגשו, המסמיכים את האשה לגבר, אין לנו אלא את בעלה. פערי נטייה נפערים כאשר אנו מבקשים לתאר שייכות הגבר לאשה שממנה התגרש או התאלמן. הביטויים גרושה, אלמנה, פילגשה אינם משמשים בעברית. במקומם עלינו לנקוט לשון מאריכה שאינה נעזרת בנטייה העברית (האלמן שלה, למשל). יש לציין, עם זאת, שעקב ריבוי מקרי הגירושין ביוזמת נשים בעידן המודרני, נהפך הביטוי "ה־EX של" למונח נייטרלי, המשמש את שני המינים כאחד. למצב של היות גרוש של... יש, אם כך, סוף שמח. אם לא בנישואין, הרי לפחות בגירושין מגיעים לניסוח שוויוני. גם זו לטובה.

הדופק והנדפקת

השופט העליון לשעבר, חיים כהן, אמר בדיון על מעמד האשה על־פי ההלכה כי "ההלכה מפלה את האשה בצורה ניכרת, ואין פלא בדבר. מעמד האשה פאסיבי, והיא מופיעה שם בלשון נפעל או פועל: האשה נקנית, מקודשת, ניזונה, נכפית, מגורשת, נמסרת, אסורה וכו'. רק בדבר אחד היא מופיעה בלשון קל, כעושה מעשה – היא חולצת..." ("הארץ" 15.2.82.) הגבר בדיני הנישואין העבריים הוא איפוא שֵם העצם הנבחר לשמש כנושא המשפט וכעושה הפעולה.

לכאורה, נתפסים כיום היחסים בין בני־הזוג כהדדיים. צפוי איפוא שהפעלים הקשורים בנישואין ובמעשה האהבה יהיו אף הם כאלה. ואכן כך, דנה ויורם נישאו, התאהבו, שכבו, התחתנו, הזדווגו וכו'. אך אין זה מקרי שלצד הניסוחים השוויוניים, קיימים בלשון ניסוחים היוצאים מנקודת המבט של הגבר (יורם ארס או נשא את דנה לאשה), אך אין בנמצא ניסוחים נשיים מקבילים (?? דנה ארסה או נשאה את יורם לאיש או לבעל). לשון הסלנג מקצינה את התמונה. פעלים המתארים יחסי־מין מתייחסים אליהם רק כפעולות שעושה הגבר באשה. לא זו בלבד, לא אחת מתלווה אליהם משמעות חריפה של אלימות והשפלה (דפק, זיין, פתח, הרים, השכיב). פעלים חדשים אלה מעידים על כך שאין לפטור את הממצאים הלשוניים שמנה השופט כהן כשיירים ארכאיים מתקופה קדומה וחשוכה שהיתה ואיננה עוד. פנינות הסלנג העכשווי מלמדות שביחס לנשים כיום, לא חל שינוי מהותי גם בקרב דוברים המתיימרים להיות משוחררים מן הפוריטניות המינית של העבר, אלה שבפיהם מתרוננת הסיסמה "כל אשה יכולה".

התביעות למהפכה לשונית פמיניסטית הן לעתים מוגזמות, מופרכות או חסרות תכלית, אך במקרים שתיארתי אפשר לקרוא בלא הסתייגות לשינוי לשוני: להימנע מן הלשון הגברית המסמיכה את האשה אל הגבר, המציגה אותה כסבילה וכמושפלת במין, ולהעדיף את הלשון הנייטרלית, המציגה יחסים הדדיים בין בני־הזוג.

עם הלשון בחוץ

מאת ד"ר מירה אריאל

השכלת נשים: השקעה נבונה או הימור על הסוס הלא נכון?

מאת **מירה אריאל**

דומה שתנאי מוקדם לשוויון בכלל ולשוויון הזדמנויות בעבודה בפרט הוא שוויון הזדמנויות בחינוך ובהכשרה מקצועית. אכן, ככל שעולה השכלת האשה כן רבים סיכוייה לעבוד בשכר. בקרב נשים בעלות 16 שנות לימוד או יותר נכנסו 76% למעגל העבודה, אחוז דומה לאחוז הגברים העובדים מקבוצת השכלה זו. נתונים אלה מחזקים את התחושה האינטואיטיבית של קבוצות מיעוט פוליטי (נשים, יהודים מחוץ לישראל) שכרטיס הכניסה למועדון הקבוצה השלטת הוא חינוך נאות. בעיני המופלָה לרעה נתפסת ההשכלה כנכס והוא מקווה שההשקעה בו תניב פירות חברתיים וכן פירות מקצועיים וכלכליים.

האומנם ההשכלה היא מנוף לקידום חברתי של נשים? שתי הרשימות שלפנינו, האחת על הישגי החינוך בישראל, האחרת על הישגי החינוך בארצות ערב, מעידות על כך שהשקעתן של בנות ונשים בחינוך, מתגלה לעתים כהשקעה במניה לא כל־כך סחירה בשוק. הרשימות משלימות זו את זו, שכן החוקרות הישראליות (ד"ר חנה איילון, ד"ר דבורה כפיר ופרופסור רנה שפירא) מתמקדות בכל שלבי החינוך, מן היסודי ועד לאוניברסיטאי, ואילו החוקרת המרוקנית, ד"ר פאטימה מרניסי, מתמקדת אמנם בחינוך הגבוה בלבד, אך עוקבת גם אחר עיסוקן המקצועי של הנשים בעקבותיו.

נראה שהנשים בישראל יכולות להפיק תועלת מן הלקחים שנלמדו במרוקו. מרשימתה של כפיר מסתמנת מסקנה כאילו המפתח להצלחת הנשים במישור המקצועי טמון בניצול פרקטי יותר של מערכת התינוך: על הבנות להגביר את לימודיהן במגמות הריאליות בתיכון ובתחומים היוקרתיים, קרי גבריים, באוניברסיטה, משום שאלה תחומים שאפשר לתרגמם אחר־כך למקצועות מכניסים. אך כמו בתגובה להשערה אופטימית זו, אומרת מרניסי שאל לנו לתלות תקוות רבות מדי בגישה כזו. הניסיון במרוקו, שם אכן בחרו הנשים בתחומי השכלה "גבריים" (רפואה, למשל), מראה שאין מתאם הכרחי בין ההשקעה של נשים בתחומי ההשכלה היוקרתיים לבין העמדות שהן תופסות אחר־כך במקומות העבודה, או במעמדן במשפחה ובחברה.

מה לנשים בישראל המודרנית כביכול ולנשים במדינות ערב, הידועות ביחסן המפלה נשים? בחינה של שני המחקרים מורה שלמרות הפרטים השונים, העקרונות דומים להפליא. אותם מנגנונים גלויים ונסתרים פועלים בסתירה למגמה השוויונית בחינוך, ושמים לאל לפחות חלק מהישגיו. המנגנון הגלוי הוא הממסד הדתי. בשני המקרים מתיימר ממסד זה לא להפלות נשים לרעה. כביכול, כוונתו היא רק לשמר את "גחלת המסורת". קולות פטריוטיים קוראים נגד המערב ונגד הרוחות הפמיניסטיות המנשבות בו, רוחות הזרות ל"רוח המסורת" המאיימות על אחדותו ואף על הישרדותו של העם. הפטריוטיזם, כידוע, הוא מפלטו של הנבל.

בדיקה קפדנית יותר מגלה שקשה למצוא תימוכין לטיעון זה, שכן נראה שקיימת יד מכוונת הקובעת באופן סלקטיבי ביותר מהי אותה גחלת הכרחית לשמירה על הזהות האתנית. במרוקו, כמו בישראל, אין השיטה הקפיטליסטית נתפסת כנוגדת את המסורת, אך משום מה, יתר שוויוניות בין המינים, בעיקר בנושא חוקי האישות כן נתפסת ככזו. וכך מוכנים דתיינו להתיר תשלומי ריבית על הלוואות כספיות למרות האיסור המקראי המפורש, אך עומדים על כך שנשמר את הלכות הנישואין העבריים, המעניקות לגבר עמדת יתרון ברורה, וזאת ככורח בל יעבור לשמירת יהדותנו.

בדומה לכך, תצפיות שערך ד"ר שוקד ביפו מורות שלמרות הנטייה הניכרת של הערבים בישראל לאמץ את סגנון החיים המודרני, אין נסיגה בשמירה על מנהגים הקשורים במה שמכונה כבוד האשה, כלומר מנהגים הפוגעים בנשים אך משמרים את קוד הגבריות הפטריארכלי. למעשה, קובע שוקד, שמירה על "כבוד המשפחה" הפכה לסימן הייחודיות של חברת המיעוטים. וכך במקרים שלפנינו נאחז הממסד הגברי/דתי ב"מסורת האומה" על מנת להצדיק אפליית נשים, ואילו בתחומים אחרים הוא מוכן בהחלט לקלוט רעיונות מודרניים. רק כך, לדעתי, אפשר להסביר גם את הממצא שאיתרו החוקרות הישראליות בקרב הערבים העירוניים בישראל, שם מתגלה פער בין אמהות לאבות. מתברר שאמהות, יותר מן האבות, דוחפות לקידום הבנות. הרי לא ייתכן שהסיבה לכך היא פטריוטיות נשית לקויה.

גם המנגנונים הסמויים המסכלים את הישגי החינוך בחברה היהודית דומים לאלה שבחברה הערבית. בישראל ובמרוקו אלו מן הנשים שעשו כברת דרך כה ארוכה

في الصحراء لا يوجد ظل ولا ماء، رمل وسماء فقط

תקווה שהכזיבה

נשות האליטה הערביות

מאת **מירה אריאל**

אחוז הסטודנטיות באוניברסיטאות הערביות נע בין רבע לשליש מכלל הסטודנטים (על־פי נתוני אונסק"ו משנת 1983). יתרה מכך, דומה שהסטודנטיות נחושות בדעתן לכבוש להן מקום במעוז גברי זה, שכן הממצאים מורים שבממוצע הן נכשלות פחות מן הסטודנטים הגברים באותם מוסדות להשכלה. למרות ההבדלים הרבים בין מדינות ערב, הבדלים המשפיעים גם על נגישות ההשכלה לנשים, יש דבר אחד המשותף לכולן. פרט לתוניס, משמרות כל המדינות גרסה כלשהי של חוק משפחה המבוסס על חוקי האישות האיסלמיים, קוד המקדש את אי־השוויון בין המינים. מכיוון שבמעגל החוץ־משפחתי נחקקו כבר חוקים שוויוניים יותר, נוצר אצל הנשים הערביות קונפליקט בין המשטר הפטריארכלי הנוקשה הנהוג בתחום הביתי־משפחתי לבין האפשרויות הפתוחות יותר לשינוי במעגל הציבורי. מתח זה הוא שדוחף את הנשים לנסות ולהתחרות בגברים דווקא מחוץ לבית. רכישת ההשכלה היא אחת הדרכים לכך. פאטימה מרניסי, סוציולוגית פמיניסטית ממרוקו, סבורה שמנגנון חברתי זה משותף לכלל המדינות הערביות.

גורם אחר המדרבן השכלה הוא העלייה בגיל הנישואין. עד לפני עשורים אחדים נישאו מרבית הנשים הערביות בגיל שבין 15 ל־19, ואילו כיום עומד גיל הנישואין הממוצע על 22 במצרים, 19 במרוקו, 23 בלבנון. הנשים הצעירות מנצלות את השנים טרם תיבלענה לחזקתה הבלעדית של המסגרת הפטריארכלית, וחלקן לומד באוניברסיטאות ממשלתיות אשר אינן גובות שכר לימוד. המעניין הוא שהן אינן בוחרות בסיעוד או במקצועות מזכירותיים. בדחותן את מעמדן הנחות של אמותיהן, הן מעדיפות לימודי רפואה, מדע ומשפטים.

במדינות הערביות הדרך לעצמאות כלכלית סלולה יותר מן הדרך לעצמאות במערך המשפחתי. סקירת המצב בסגל ההוראה באוניברסיטה, למשל, מעוררת קנאה. לעומת 10% נשים בארץ וביפן, 16% בקנדה ו־24% בארה"ב, הנשים הן 18% מסגל המרצים במרוקו, ו־25% מאלה במצרים. אפילו בערב הסעודית המרצות הן כ־22% מהסגל. נראה שהעולם האקדמאי הוא אחד האתרים הבודדים שבהם יכולות הנשים הערביות להתקיים בלי לפגוע בערכים המיניים (סקסיסטיים) השולטים בחיים הפרטיים המוסלמיים. מרניסי טוענת שאין הדבר מפתיע כלל ועיקר. למעשה, אין בזה אפילו חידוש, אלא לאלה המתכחשים למסורת הערבית המוסלמית. מסורת זו מעולם לא הטילה ספק בכישוריה השכליים של האשה. רק יכולתה להפעיל כוח וסמכות לטובת החברה, כלומר כושר מנהיגותה, הוטל בספק. נראה שזה ההסבר להיעדרן הכמעט מוחלט של נשים בהנהגה הפוליטית

מבחינת ההשכלה שהן רוכשות כיום, אינן מוכנות (עדיין?) להודות שהדרך לשוויון עוד ארוכה. הן מדחיקות במידה רבה את הקונפליקט בין הצלחתן (היחסית) בעולם הציבורי לבין מעמדן הנחות והבעייתי במשפחה, והכוונה לא רק למעמדן החוקי כנשים נשואות אלא לחלוקת התפקידים הלא שוויונית במשפחה. ההסבר לכך בישראל נמצא בהפצתו ובהפנמתו של המיתוס כאילו הקריירה מנוגדת לנשיות. במאבק בין השמירה על זהות נשית ובין השגת קריירה באמצעות ההשכלה, אין לקריירה שום סיכוי, כמובן. ויתור על קריירה הוא מחיר פעוט לעומת מחירו של ויתור על קיום לגיטימי כאשה. אוזלת היד של הנשים הערביות המשכילות במערך המשפחתי שמרניסי דנה בה, היא אותה תופעה באדרת שונה קמעה. שם "הכריזו" על סתירה כביכול בין כניעות לגבר לבין נשיות "אמיתית". גם במרוקו מנצחת הנשיות הכנועה, זו הכדאית לגברים, ובדרכה היא אכן רומסת חלק מהישגי החינוך.

אך למרות זאת, שגיאה היא להסיק מן המחקרים להלן שאין טעם להשקיע מאמץ בהשכלת נשים. אמנם נשים נזקקות ליותר שנות השכלה מגברים על מנת לזכות באותן משרות עצמן (כך בשירות הציבורי וכך בדרגות ניהול שנבדקו, ראו גיליון **נגה** הבא), אך לולא השכלתן של הנשים היתה האמת עגומה יותר. גם את המעט שהשגנו ספק אם היינו משיגות ללא כישורי־יתר. ואל לנו לשכוח שהמבדקים מורים שהשכלתן היא הגורם המדרבן ביותר ליציאת נשים לעבודה בשכר.

הסיבה העיקרית שבגללה כדאי אף כדאי להשקיע בחינוך, גם אם אין כל ערובה לכך שההשקעה תוכיח את עצמה מיד, היא שאפליית הנשים היא תופעה חברתית רבת־היקף, שרשרת של מעגל סגור ומרושע העוטף אותנו וחוסם בפנינו את שוויון ההזדמנויות שאליו אנו מייחלות. שרשרת זו יש לנתק בכמה חוליות בעת ובעונה אחת. אך תקווה מופרכת היא שניתוק המעגל בחוליית ההשכלה או בחוליית החינוך בגן הילדים, או בחוליית חוקי האישות, או בחוליית הייצוג הפוליטי, וכך הלאה, הוא הוא הניתוק החשוב, הראשוני, זה שיפיל את המשטר הפטריארכלי כמגדל קלפים. רכישת השכלה, כמו המאבק לייצוג ממשי בממסד הפוליטי, כמו שינויים תחיקתיים מוצעים, היא חלק ממאבק כולל במשטר שאינו לרוחנו. ההשכלה, אם כך, היא תנאי הכרחי לקידום נשים. הציפייה שהיא תהיה גם תנאי מספיק היא תקווה ללא ביסוס.

C_2H_2 N_2 Zn - אבץ

O_2 Ar AL - אלומיניום

שלום כיתה א'

העכשוויות בכל המשטרים הערביים, למרות השתתפותן הבולטת בעמדות מקצועיות יוקרתיות.

מרניסי סבורה שמרוקו היא חברה שבה מעניין במיוחד לחקור את השינוי במעמד האשה בעולם המוסלמי, משום שבאופן פרדוקסלי יש בה תערובת של ערכים מוסלמיים מסורתיים והשפעות מערביות. ההשפעה המערבית מוגבלת להיבט הכלכלי בלבד: עידוד היוזמה הפרטית. בזכותו מנסות נשים רבות לפלס לעצמן דרך לעצמאות כלכלית, אך יד המסורת המוסלמית בכל זאת מנצחת על התקדמותן המקצועית. המחקרים מורים שככלל נוקשה ביותר קובע שלנשים לא תימסרנה עמדות של כוח בשום משרד ממשלתי, גם אם מספר הנשים המועסקות

רווחה כלכלית לנשים היא אמנם צעד יסודי בחיזוק מעמדן בחברה, אך אין בה כדי לשנות את האידיאולוגיה המינינית, את המציאות המינינית ואת השלמת הנשים עם מציאות זו

בו גבוה ביותר. למשל, ב־1976 היו הנשים כמעט שליש מהטכנאים, המדענים ובעלי המקצועות החופשיים במרוקו. הן גם תפסו יותר מרבע משרות הניהול הבכירות בשירות הציבורי. אך מתברר שאין דרך התקדמותן זהה בתחומים השונים. במקצועות החופשיים, המדעיים והטכניים מצליחות הנשים להתמודד מול הגברים ביתר הצלחה מאשר בשירות הציבורי. הדפוס הוא איפוא שילוב נשים משכילות לתוך השירות הציבורי אשר נהנה מכישוריהן המקצועיים אך מסרב להעניק להן גישה לעמדות של כוח.

אם כך לא מפתיע הדבר, לטענתה של מרניסי, שנשים שבחרו בקריירות צנועות של מקצועות מזכירותיים ופרא־רפואיים בשנות השישים וגילו לאחר מכן את המחסום לקידומן, דוחפות כיום את בנותיהן להיכנס אל התחומים הפתוחים יותר, המקצועות החופשיים למיניהם, רפואה בעיקר. ואכן, לאחר מדעי הרוח והחינוך הפקולטה לרפואה היא מוקד המשיכה הגדול ביותר לסטודנטיות המרוקניות כיום. האמנויות והחינוך, מזכירה מרניסי, הינם תחומים מסורתיים שבהם תרמה האשה המוסלמית לתרבותה. ביוגרפיות של נשים מפורסמות אשר תרמו לחיי התרבות הערביים הינן ז'אנר קבוע בספרות ההיסטורית הערבית. בביוגרפיות אלה התיאולוגיה והמשפט מופיעים כתחומים שנשים רכשו שליטה בהם ואף הורו אותם לתלמידים לאורך ההיסטוריה של 14 מאות של איסלם. מרניסי סבורה שלחשיפת אותן ביוגרפיות היסטוריות נודעת חשיבות רבה בהשבת הכבוד שהנשים הערביות איבדו כאשר האימפריה המוסלמית איבדה את השליטה בגורלה במאה ה־13. לשחזור היסטורי זה יש חשיבות מכרעת לכל אסטרטגיה שמטרתה לשבור את המודלים הנשיים העכשוויים, המזהים לעתים קרובות את הנשיות עם נחיתות. נשות האליטה באקדמיה, קובעת מרניסי, חסרות את היכולת של אמותיהן ההיסטוריות לקרוא תיגר על הנחות וערכים מיניים.

כך, למשל, סקינה, מלומדת אריסטוקרטית בימי־הביניים העזה לתקוף את בידודן של הנשים ואת חוק הנישואין המוסלמי. היא נאבקה בשופטים ובחליפים על מנת למנוע מבעלה נשים נוספות, ועמדה על כך שזכותה לעזוב את בעלה אם רצונה בכך. לעומתה, עורכות־הדין, השופטות, הרופאות והאדריכליות של ימינו מקבלות על עצמן הסדרים ביתיים משפילים ואינן מפעילות התנגדות משמעותית למעמדן החוקי של נשות העולם הערבי. למרות מספרן הרב והולך עדיין לא השכילו נשות המקצוע הערביות לקרוא תיגר על נחיתותה של האשה במעגל המשפחתי. הנשים הללו, למרות מעמדן היוקרתי, לא יצאו נגד חוקי המשפחה המתירים לגרש את האשה בקלות או להשפילה בפוליגמיה. השלמה זו היא חידוש היסטורי בחברה הערבית, טוענת מרניסי.

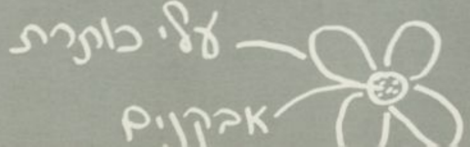
הכיצד זה, שואלת מרניסי, שנשים שרכשו השכלה, אמצעים כלכליים ועמדה כלשהי במעגל הציבורי, מוגבלות לאותם חוקים מסורתיים התומכים בבעליהן בעת שפורצת מחלוקת בתא המשפחתי? כיצד ייתכן שנשים אלה מסכינות עם שיטה מפלה שכזו? שאלה זו מעלה לדיון את השאלה הכללית יותר של יכולתן של אליטות נשיות להימלט מן ההסגר המעמדי שלהן, להתעלות ולהתעלם ממנו על מנת למלא תפקיד בתהליך שחרור היסטורי. נראה שבחברות שבהן נושא זכויות האדם ככלל טרם כבש מקום של כבוד כערך חברתי, יש תפקיד מכריע יותר לאליטות הנשיות כנושאות הדגל. יש לזכור שבעולם השלישי מספר רב ביותר של נשים הן עדיין אנאלפביתיות ומצויות מחוץ למעגל העובדים בתשלום. כיוון שכך, מקומם הדבר שמהפך פמיניסטי טרם התרחש בקרב האליטות הערביות הנשיות.

ממצב עניינים זה מסיקה מרניסי, שרווחה כלכלית לנשים היא אמנם צעד יסודי בחיזוק מעמדן בחברה, אך אין בה די לשנות את האידיאולוגיה המינינית, את המציאות המינינית, ואת השלמת הנשים עם מציאות זו. חינוך ובריאות, למשל, הינם התחומים המקצועיים שבהם מתרכז מספר הנשים הגדול ביותר בחברות הערביות, ואף ביתר ארצות העולם השלישי. למרות זאת, לא חשפו נשים אלה לציבור את ההיבטים הרפואיים של בעיות הנשים. כך, בשל התפשטות הנוהג לקיים יחסי־מין טרם הנישואין, אחת הבעיות העומדות בפני נשים המאושפזות בבתי־החולים היא לידה

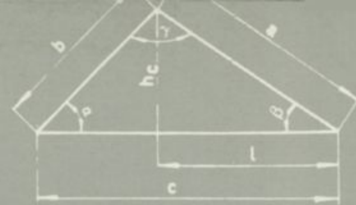
נשות האליטה, למרות מעמדן היוקרתי, לא יצאו נגד חוקי המשפחה המתירים לגרש את האשה בקלות או להשפילה בפוליגמיה

ללא נישואין או הפלה. שתיהן אינן חוקיות, ומבוצעות בסודיות מוחלטת העלולה לסכן את האם והילד. למרות שכנסים רפואיים רשמיים מתקיימים לעתים קרובות במרוקו, נושא זה מעולם לא הועלה לדיון פומבי. הנשים במקצוע לא רק שאינן יוצאות נגד התחיקה האנטי־נשית המעיקה, הן גם אינן פועלות לשיפור תנאי הטיפול בנשים ובילדים. התורים במרפאות הממשלתיות החסרות כוח־אדם ארוכים מנשוא, תנאי הלידה אינם מספקים, רפואת הילדים יקרה מאוד וכו'. וכך, למרות ששליש מהרופאים הן רופאות, אין הדבר משנה את דרך הטיפול של הממסד הרפואי בנשים. לא שאינן עושות דבר כיחידות. הן בהחלט מנסות לשנות דברים על בסיס אישי או בצוותים מצומצמים, אך עד כה לא נשאו שינויים אלה פרי במערכת כולה.

אם כך, מה גורם לנשים אשר הצליחו לחדור את שורת הגברים, להיות כה כנועות, בלתי מסוגלות להפעיל את מעמדן המקצועי כמנוף לשינוי מודלים, תדמיות ונוהלים לגבי נשים מצליחניות כמסורתיות? כחוקרת של מעמד האשה בעולם הערבי חשה מרניסי יותר ויותר,

$$\sin\frac{a}{2}=\pm\sqrt{\frac{1-\cos a}{2}}$$

שאחד האמצעים החשובים לשנות את הסטריאוטיפים המיניים הוא לא להסתפק במתן סיוע לנשים אנאלפביתיות, אלא להתרכז דווקא בשחרור אליטת המצליחניות מאותם מתחים ועסקות חבילה אשר משמרים אותן כקבוצה צייתנית. יש צורך במחקר נוסף על מנת להגיע למסקנות כיצד אפשר לעשות צעד כזה.

לפי שעה מציעה מרניסי הסבר אפשרי אחד לתעלומת כוחן היחסי של הנשים מחוץ לעומת חולשתן מבית. המחקר הסוציולוגי מורה שערביות צעירות משכילות נתקלות בהתנגדות מרה מצד משפחותיהן כשהן מנסות לשלב קריירה עם חיי משפחה. גם מציאת בן־זוג לנישואין קשה לנשים משכילות. נשים משכילות נאלצות, לפיכך, להינשא מאוחר. כיוון שכך, הן סובלות מעמדה נחותה ביחס לגברים שהן נישאות להם. לעתים הן נמנעות מקיום יחסי־מין טרם נישואיהן, ואז מתוך חסך מיני וחברתי גם יחד, הופכים הנישואין בעיניהן לקרש הצלה. מתוך עמדה כזו הן נוטות לעתים לבחור בחתן הראשון האפשרי. הן גם עלולות להינשא לו בלי להבטיח מראש את הגשמת שאיפותיהן המקצועיות. האפשרות האחרת, לקיים יחסי־מין ללא גושפנקת הנישואין, חושפת את הכלות הטריות לעמדה שתלטנית של הבעל, עמדה שהן נאלצות להעניק לו על מנת "להוכיח" את בתוליותן וחוסר ניסיונן.

מרניסי סבורה שכאן אולי טמון סוד חולשתן של הנשים המשכילות. הן לא יעזו להשתחרר ממעגל המשפחה כדי לצאת לכינוס או להכשרה מקצועית בעיר אחרת או בחו"ל. למעשה, הן אפילו לא מעזות להודות בפני עצמן שגם במקומות עבודתן הן מופלות בשל מינן. מנגנון ההדחקה של בעיית הנשים פועל איפוא לא רק במעגל המשפחתי. הוא גולש גם ליתר תחומי החיים של נשות האליטה. למרות רכישת המקצוע היוקרתי, תחום שבו עשו נשות מרוקו ונשות העולם הערבי בכלל כברת דרך ארוכה, הן נעצרות בקידום ובפעילות פמיניסטית, לא רק בשל אפליה גלויה נגדן, אלא גם מתוך אידיאולוגיה סמויה ואפליה עצמית. בארץ פועלים מנגנוני דיכוי דומים, המוכרים לנו בשם "נשיות". בעולם הערבי מכנה זאת מרניסי כ"בתוליות". המנגנון זהה. ללא כל צורך בחוקים או בתקנות פורמליים הוא חוסם בעדנו פסיכולוגית, מתוך עצמנו כביכול, לעמוד על זכויותינו בתוקף. מן המלכודת הזו רוצה מרניסי לשחרר את הנשים הערביות. אולי נלמד מהן בישראל.

חינוך שוויוני

הישגי חינוך בנות בישראל

מאת **ד"ר דרורה כפיר**

חוק חינוך חובה (1949, ותיקוניו אח"כ) מחייב את כל הילדים במדינת ישראל לבקר בגן ובבית־ספר מגיל חמש ועד גיל 16. חוק זה הוא אחד מביטויי החתירה לשוויון בחברה הישראלית. בכל הנוגע לשוויון בין בנות ובנים קיים, לפני ואחרי החלת חוק זה, כוח נגדי רב־עוצמה: המסורת הדתית בקבוצות השונות. מסורת זו מגדירה את תפקיד הבת והאשה וגורסת הכנה שונה לבנים ולבנות לתפקידי מבוגר, וכן הפרדה בין בנות לבנים מטעמי צניעות ומוסר.

בשנותיה הראשונות של מדינת ישראל נמצאו הבדלים ניכרים בהשכלת גברים ונשים. לפני הקמת המדינה הנשים, בעיקר בנות המיעוטים והיהודיות יוצאות אסיה ואפריקה, זכו לפחות השכלה, אם בכלל. נתוני השנתון הסטטיסטי לישראל משנת 1986 (שנתוניו מבוססים על 1985) מעידים על צמצום גדול של פער ההשכלה בין גברים ונשים בוגרים בישראל. לנשים 11.4 שנות לימוד בממוצע, ולגברים – 11.6. הפער גדול יותר בקבוצות הגיל הגבוהות, אך בקרב הצעירים (בני 34 ומטה) קיימת מגמה הפוכה: לנשים יש יותר שנות השכלה. החקיקה, אם כן, וההנחיות החוזרות ונשנות של מנכ"ל משרד החינוך למערכת בדבר פתיחת המערכת כולה על כל מסלוליה לבנות, ומתן יחס שווה וחינוך זהה לבני שני המינים אכן השיגו את התוצאות הרצויות. במידת ההשכלה שהן רוכשות מוכיחות הנשים הצעירות בישראל כי המגמות השוויוניות אכן באות לידי ביטוי מעשי.

אלא שזהו אך צד אחד של המטבע. לכוחות הנגד של שומרי המסורת נמצא ביטוי. פרופ' עמיה ליבליך וד"ר מרילין ספר־מזרחי, במחקרים נפרדים, דיווחו על יתרון מובהק לבנים במשכל ועל שיעור גבוה יותר של בנים בקבוצת המשכל הגבוהה ביותר ("מחוננים"). פער זה ברמת המשכל גדול בישראל יותר מהמוכר לנו במדינות מערביות ואף מופיע בגיל צעיר יותר.

כאמור, בנות לומדות כמו ואף יותר מבנים. שיעורן בקרב תלמידי החינוך העל־יסודי גבוה יותר (76.7 אחוז מהנערות לעומת 64.5 אחוז מהנערים לומדות). ומה שחשוב אף יותר: במסלול העיוני מספרן של הבנות גדול פי אחד וחצי מזה של הבנים. אלא שמבט קרוב יותר מגלה שהבנות מתרכזות, הן בבית־הספר העיוני והן בבית־הספר המקצועי, בתחומים שיתרמו פחות לקידומן בעתיד, למשל: במקצועות ההומניים. הבנים, לעומתן, הם רוב בתחומים הריאליסטיים ובמסלולים הטכנולוגיים הגבוהים. כמו כן, בתוך כל מסלול בית־הספר מגיש פחות בנות מבנים לכל בחינות הבגרות.

הבנות איפוא הן "ילדות טובות", קונפורמיות לדרישות בית־הספר ולכן פחות מהן נפלטות ממנו, אך הן גם מפיקות מהלימודים פחות ממה שמפיקים הבנים

في الصحراء لا يوجد ظل ولا ماء، رمل وسماء فقط

في الصحراء لا يوجد ظل ولا ماء، رمل وسماء فقط

בכל הנוגע לרכישת מיומנויות ותעודה בעלת ערך להמשך קידומן החברתי.

לתהליך זה, שראשיתו בציוני משכל נמוכים לבנות מלבנים החל מגיל 9 (הפער מובהק רק מגיל 13) והמשכו בבחירה במסלול לימוד ובמגמה צנועים יותר בחינוך העל־יסודי, המשך צפוי: על־פי דיווחי פרופ' ברוך נבו, הבנות מצליחות פחות מהבנים במבחני הכניסה לאוניברסיטאות (50 נקודות פער) והפער ניכר בעיקר במתימטיקה (31 נקודות מתוך ה־50).

בחינוך העל־תיכוני יש לבנות רוב מוחלט בתחומי הסיעוד (93%) וההכשרה להוראה (84%), אך הן נעדרות כמעט לחלוטין מן ההכשרה הטכנולוגית (20%). ולפי דפוס זה, אף במוסדות האוניברסיטאיים, שבהם הבנות הן כמעט מחצית מתלמידי התואר הראשון (ב־1985), נוכחותן גבוהה ביותר בפקולטות למדעי הרוח (71.4% מהתלמידים) ונמוכה ביותר בהכשרה להנדסה ולאדריכלות (13.3%). נשים הן כיום כשליש מתלמידי משפטים ורפואה ו־40% מתלמידי התואר השלישי בכל הפקולטות יחד. נתונים אלו מעידים על שיפור ניכר בכל הנוגע לחדירת נשים להשכלה הגבוהה בכלל ולמסלולים יוקרתיים ותחרותיים יותר בפרט, אך ברור גם כי עדיין רחוקה הדרך להשגת שוויון בין המינים.

דרך נוספת לבחינת הישגי החינוך לבנות בישראל היא בדיקת הישגיהן של בנות מתת־קבוצות שונות, הידועות בייחודיותן האידיאולוגית והחברתית. הקבוצה הראשונה שנחקרה בנפרד היא של הבנות במגזר היהודי הדתי. במגזר זה מוכרים לפחות שלושה זרמים ברורים מבחינת החינוך בכלל, וחינוך הבנות בפרט: החינוך הממלכתי־דתי, החינוך העצמאי והחינוך בעדה החרדית. בכולם אין סתירה בין דתיות ובין הקניית השכלה לבנות, שהרי למידה ורכישת חוכמה ודעת הן מאבני היסוד הערכיים של היהדות, והוחלו בדורות האחרונים אף על נשים. ההבדלים בין הזרמים נקבעים איפוא על־פי מידת החרדיות, והם ניכרים בתכני החינוך ובסוגיית הלמידה המשותפת של בנות ובנים. ככל שהחינוך חרדי יותר ישנה הבחנה ברורה יותר בין תכני ההשכלה המוקנית לבנים ולבנות. יוצא מכך שבחינוך החרדי הקיצוני ביותר, שבו בנים עוסקים שעות רבות ביממה (ושנים רבות) בלימודי קודש ואינם "מבטלים זמן" בלימודי חול, הבנות רוכשות השכלה כללית רחבה ומגוונות בתחומי השפות, המדעים וכיו"ב.

יתר על כן, בתי־הספר החרדיים לבנות התפתחו מאוד מאז קום המדינה, והיו למוסדות שבהם לומדות הבנות עד גיל 18, ואף נוגעות בצורות שונות בלימודי קודש, שהיו אסורים עליהן בעבר. אמנם ההכשרה התעסוקתית בהם מוגבלת (הוראה ותפירה), אך הדגש הוא על הפרדתן מגברים בשוק התעסוקה ולאו דווקא על הגבלת השכלתן. יוצא מכך שהנשים בחברה החרדית משכילות יותר (בקריטריונים כלליים), קוראות יותר עיתונים, מאזינות יותר לרדיו ומשתתפות יותר בבחירות לכנסת; הן מעורות יותר בחברה הישראלית הרחבה. הנשים, יותר מבני־זוגן, מהוות גשר בין קהילה מתבדלת זו לבין החברה כולה.

בנות לומדות כמו ואף יותר מבנים. שיעורן בקרב תלמידי החינוך העל־יסודי גבוה יותר. הן "ילדות טובות", קונפורמיות לדרישות בית־הספר, ולכן פחות נפלטות ממנו, אך הן גם מפיקות מהלימודים פחות ממה שמפיקים הבנים בכל הנוגע לרכישת מיומנויות ותעודה בעלת ערך להמשך קידומן החברתי

גם במוסדות החינוך העצמאי (בית־יעקב) נשמרת ההפרדה המלאה של בנות מבנים, והבת מקבלת חינוך קפדני שמכין אותה לתפקידיה על־פי ההלכה (העדפת תלמיד חכם כבעל ותמיכה בו, איסור שירות בצבא וכיו"ב). מערכת זו מציעה גם מוסדות על־תיכוניים לבנותיה הרוצות להוסיף ללמוד אחרי גיל 18.

בחינוך הממלכתי־דתי, שבו קיימות כיתות מעורבות לבנים ולבנות או כיתות נפרדות בבתי־ספר מעורבים, מתרחשת בשנים האחרונות הקצנה דתית ונטייה להרבות בהפרדה בין המינים. במערכת זו, הנתונה לפיקוח ממלכתי, תכני למידה כמעט זהים לבנים ולבנות, להוציא כמה נושאים בלימודי הקודש. בחינוך הממלכתי־דתי נעשים ניסיונות מכוונים להתאים את חינוך הבת לא רק לדרישות ההלכה אלא גם להכשירה להשתלבות בחברה המודרנית כפרט בעל ערך.

את כברת הדרך הארוכה ביותר בקידום השכלה עשו הבנות היהודיות יוצאות אסיה ואפריקה. בשנותיה הראשונות של המדינה ממוצע השכלתן של נשים ממוצא זה היה מחצית מן ההשכלה הממוצעת של גברים מאותו מוצא. ב־1982 נמצאו במערכת החינוך העל־יסודית מבין בני ה־17, יותר בנות יוצאות אסיה ואפריקה (73.4%) מבנים (52.4%). יתר על כן, מחצית מהבנות הלומדות, לעומת שליש מהבנים, לומדות במסלול העיוני. לבנים המזרחיים קשה להסתגל לבית־הספר העל־יסודי, הם נושרים ממנו או פונים למסלולי ההכשרה המקצועיים שמבטיחים מוביליות מוגבלת בלבד. עם זאת, הבנות המזרחיות אינן שותפות לנטייה, הצנועה אמנם, של האשכנזיות להיכנס למסלולים ולמגמות ה"גבריים" יותר בחינוך הטכנולוגי. המידע המחקרי שבידנו מצביע על כך שבנות בכלל, ובנות עדות המזרח בפרט, אינן מנצלות בשלב העל־תיכוני את הכלים וההזדמנויות שניתנו להן בשלב העל־יסודי; הן נסוגות לתפקידים ולתעסוקות "נשיים" מסורתיים, והישגיהן בשלב החינוך התיכון נעשים פחות רלבנטיים (בהשוואה לאלה של הבנים) בתהליך רכישת הסטאטוס והמוביליות החברתית.

כמו היהודיות יוצאות אסיה ואפריקה, כן גם בנות לאוכלוסיות לא יהודיות במדינת ישראל השיגו קידום ניכר בהשכלתן. אמנם פער ההשכלה בין גברים ונשים במגזר זה (בעיקר בקרב הדרוזים) גדול מן הידוע לנו בקרב היהודים, אך בהשוואה לעבר הולכת השכלת הלא יהודים בכלל והשכלת הבנות בפרט וגדלה. למשל, ב־1985 נמצאו פי שניים בנים בני 14–17 בבית־ספר, אף שב־1970 עמד היחס על בת אחת לעומת שלושה בנים. הבנות במגזר זה אף ממעטות מאוד ברכישת השכלה אקדמאית. נראה כי בקרב האוכלוסיה הלא יהודית (יותר בקבוצה הנוצרית ופחות בקבוצה הדרוזית) כל עוד אין הבנות סוטות מן ההגדרות המסורתיות של תפקיד האשה, מקומה וצניעותה (שהן, כנראה, נוקשות בקבוצה הדרוזית אף יותר מבמוסלמית), אפשרויותיהן לרכוש השכלה גדולות למדי. שמירתן בבית מחייבת אותן להתרכז בלימודים גם אחרי שעות בית־הספר, וכך הן יכולות להצטיין בבית־הספר התיכון (אם הגיעו אליו). בכל

שלום כיתה א'

שעורי בית

1. לענות על שאלות בתנ"ך
2. להכין ברכה לקשישים
3. להביא 20 שקל דמי. שכפול

$a = f \cdot m$

זאת, בקרב הבנות הערביות כיום אין ההשכלה "קרדום לחפור בה" בכל הנוגע לרכישת תעסוקה, הכנסה וסטאטוס עצמאי מסטאטוס האב והבעל.

דווקא בתנועה הקיבוצית, שעל דגלה חרוטה ססמת השוויון בין המינים, מעידות הראיות המדעיות על פער בין האידיאולוגיה למציאות. עד גיל 18 אין הבדלים בין המינים בעצם הלמידה, שכן כמעט כל בני הקיבוצים מסיימים י"ב כיתות בצורה זו או אחרת. ההבדלים נמצאו במבחני יכולת והישגים, שבהם הבנות משיגות פחות, והפער בין המינים אף גדול יותר מהפער במגזר העירוני. ממצא מפתיע

נשים בחברה החרדית, שלמדו בבית־ספר לבנות, משכילות יותר מבני־זוגן בקריטריונים כלליים, קוראות יותר עיתונים, מאזינות יותר לרדיו, ומשתתפות יותר בבחירות לכנסת; הן מעורות יותר בחברה הישראלית הרחבה

זה מוסבר בחלוקת התעסוקות באוכלוסיה הבוגרת בקיבוץ. תפקידי החינוך והשירותים הם תפקידים נשיים בלבדיים בחברה זו וצורכי החברה מכתיבים כי רוב מכריע מקרב הנשים יופנה לתחומי עיסוק אלו לפי "דין הקבוצה". יש רמזים ראשונים לכך כי בשנות השמונים מתמרדות הנשים בקיבוץ נגד הסדר זה, וכי הדור הרביעי בתנועה משוחרר מן הצורך לפצות את הילדים על "הזנחת" האמהות החלוצות של הדור הראשון, ולפיכך דורש יותר שוויון בתפקידים.

בחברה הישראלית כיום מהוות הנשים כ־40% מכוח העבודה, אך הן מרוכזות בתחומים מסוימים, בעיקר בתחומים הקרובים לתפקידי האשה המסורתיים. ככל שיוקרת העיסוק ותגמולי השכר בו עולים כן יש בו פחות נשים. לדוגמה, נשים הן 48% מן הסגל הזוטר באוניברסיטאות אך רק 4% מבין בעלי דרגת פרופסור מלא. בתפקידי מִנהל נדרשות נשים להציג יותר כישורים והשכלה מגברים כדי להיכנס לאותו תפקיד עצמו, ובפוליטיקה שיעורן זעום ולא גדל זה כמה שנים (7.5% בכנסת וברשויות המקומיות). דגם זה של עיסוקי נשים בחברה כולה, כמו בקיבוץ, מכתיב לצעירות הלומדות את המודל לחיקוי ולשאיפה. לשוויון במערכת החינוך ללא שוויון בשוק התעסוקה יש הישג מוגבל, כפי שהוצג לעיל. לנשים הצעירות שחונכו בישראל השכלה זהה או גבוהה מלגברים, אך לאו דווקא בתחומים מוביליים, וללא כישורים ומיומנויות (ואף לא שאיפות) לכניסה לעמדות גבוהות בשוק העבודה. וכמו בקיבוץ, אחד התנאים לשינוי הוא נכונות הגברים לקבל על עצמם תפקידים נשיים מסורתיים. יתר על כן, חוסר מתמשך בתגמולים על השכלה, תגמולים בתחום התעסוקה וההכנסה, עשוי להעלות ספקות בדבר כדאיות ההשקעה ברכישת השכלה בקרב הבנות.

לאחר שהשיגה הישגים כה מרשימים בקידום הבנות באמצעות תקנות וחוקים פורמליים, חייבת מערכת החינוך להפנות את תשומת לבה גם לתהליכים ולמסרים הלא פורמליים לבנות, ולציפיות שמקנים להם אנשי חינוך לגבי תפקידן העתידי הראוי בחברה.

* מאמר זה מבוסס על עבודה שנעשתה בשיתוף עם ד"ר חנה איילון ופרופ' רנה שפירא ואשר התפרסם בספר International Handbook on Women's Education בעריכתה של פרופ' Gail F. Kelly מאוניברסיטת באפלו במדינת ניו־יורק, ארה"ב.

יוסי
אוהב
את
דינה

femina, feminae,

feminalia, feminatus, femininus

הדיאטה האחרונה שלה

מאת **אלן גילקריסט**
תרגום **רחל גיורא**

ביום העשרים ורביעי של אוגוסט, אלף תשע מאות שמונים וחמש, סיימה ז׳אן־אן לורי מייפילד, בתם השלישית והיחידה של מר וגברת ג׳וני ויין מייפילד מפייטוויל, ארקנזס, את הדיאטה האחרונה והסופית שלה כשנהגה את הטויוטה הכחולה שלה אל תוך חנות ממתקים. היתה יכולה לפנות לכיוון האחר ולפגוע בכניסת החירום של בית־החולים הכללי של מחוז וושינגטון, אך לא, היא חתרה אל עבר החלון הקדמי של מגדניית הדונטס, מספר שלוש, והרגה מלצרית, פרופסור עב־בשר לאנגלית מהאוניברסיטה ואת עצמה. שלום, ז׳אן־אן לורי, נתגעגע אלייך. שלום, אורורה גילברת. גם אלייך נתגעגע. שלום, פרופסור בְּרַייט (מבריק). הרי אתה אמרת תמיד, ״כשאתה רעב, אכול; כשאתה מנומנם, לך לישון. העבירו את הלחם.״

פעם, כשהיה צעיר, היה פרופסור בְּרַייט נשוי לסטודנטית אדומת שיער שילדה לו בן. ילד רזה, אדום שיער, שנקרא טדי, שאהב ספרים ושבילה את כל ימיו, עד להתנגשות, במגדניית הדונטס, בקריאת כל מה שנפל לידיו. הוא היה שקוע בקריאת ספר כשהטלפון צלצל להודיע לו על הטרגדיה. הוא סגר את הספר, הניח אותו על השולחן ומיהר אל בית־החולים לזהות את הגופה.

הדבר הנורא מכול לגבי טדי בְּרַייט היה שהכיר את כל המעורבים. הוא הכיר את אביו וחי במורד הרחוב במרחק מה ממנו. הוא הכיר את אורורה גילברת וקנה ממנה עוגות פעמים רבות בדרכו לעבודה. הוא הכיר את ז׳אן־אן לורי והיה בחדר אִתה פעמים רבות, במסעדות שונות בעיר, או בחנות השכפול של קינקו שם עבדה. טדי אפילו ידע איפה ז׳אן־אן לורי גרה.

היא גרה ברחוב הסמוך לפארק, בבית לבן קטן הפונה אל טירה שנבנתה על־ידי פסל מקומי בעזרת מענק ממשלתי. זו היתה טירה ממלט ואבן, מסלעים וקונכיות, מעגילים ישנים ואריחי חימר שאותיות עתיקות ומוזרות חרותות עליהם. הטירה היתה דוגמה לאופן שבו מענקים מתבזבזים על תוכניות חסרות תועלת, אבל אף אחד לא הרס אותה ולא חלף יום בלי שפגישת אוהבים או פיקניק או מסיבת יומולדת נערכו על מגדליה, מצודותיה ומבצריה. ביתה של ז׳אן־אן לורי פנה אל הטירה וטדי העביר אל ביתה הרבה פיצות בפלסו את דרכו אל הקולג׳. הסוגים נעו בין קומבינציה של מנה גדושה לבין בינלאומית או מדריד.

עכשיו עמד טדי בחצרה של ז׳אן־אן לורי, מנסה להאמין שאביו מת. היטה את ראשו. זה לא יכול להיות נכון. אביו מוטל תחת לוח אבן של קברן. ז׳אן־אן לורי מתה ואשמה. וכאן ביתה, מאוכלס על־ידי ידידיה. הוא נכנס פנימה, ונוחם והוגשה לו כוס תה.

״האם אתה רוצה לראות את חדרה?״ שאלה סטלה חברתה. ״היא השאירה הכול מסודר למופת.״ טדי הובל חזרה דרך מסדרון צר אל חדרה של ז׳אן־אן לורי. שטיח לבן למשעי היה על הרצפה. כיסוי לבן עם פקעות צמר־גפן ורוד היה על המיטה. כריות עם ציפויים לבנים־ורודים. חמישה דובונים היו סדורים בשורה על הכריות. דובון שותפות, דובון עידוד, דובון חברות, דובון מזל, דובון אומץ. על שולחן אמייל לבן היה ספר התנ״ך של לורי והיומן שלה ואגרטל עם פרחים מלאכותיים. טדי לקח את התנ״ך. ״אני אשאיר אותך כאן להרהוריך,״ אמרה סטלה. כשיצאה הניח טדי את התנ״ך ולקח את היומן והכניס אותו לכיסו. אז חזר דרך המסדרון ונפרד מסטלה והלך ברחוב אל הטירה ובשביל אל המגדל שהשקיף על מגרש הבייסבול דמוי היהלום. הוא פתח את הספר והתחיל לקרוא.

יומן דיאטה, של ז׳.ל. מייפילד, בת 38

אני מתחילה את הדיאטה הזאת באופן שונה מכל דיאטה אחרת. הפעם אנצח. הפעם שום דבר לא ירחיק אותי ממטרתי. לקח לי הרבה זמן להעלות את המשקל הזה. ייקח לי הרבה זמן להוריד אותו. עכשיו, קומי, שִקלי אותי. קדימה. אני העליתי אותו. עכשיו עלי לשלם.

אחר־כך: 67, הו, אלוהים.

2 באפריל 1985

חמש כוסות מים – הכול ויטמינים – קצת חסה וחלבון ביצה, פריכיות אורז דלות קלוריות – שלוש או ארבע – אני לא זוכרת בדיוק. לא, אני לא אקח אפילו ביס אחד נוסף היום. אני אשכב ואדמיין את עצמי מאוד מאוד מאוד רזה. אני לובשת שמלה לבנה רכה ונשענת על זרועו של מישהו. הוא מתכוון לקחת אותי להצגה, אני חושבת. אני אשתה קולה דייט אחת – וזה בהחלט הכול.

3 באפריל

היום הוא היום שבו אצטרך לחשוב נכון וכל השאר. גופי נאבק בתחושת הרעב. הגוף אינו לצַדֵק בשום דבר. סקס או דיאטה. אני חייבת לזכור זאת קודם כול ומעבר לכל הדברים האחרים ולהכניע אותו על־ידי רוחי. הרוח חזקה מן הגוף אם היא רוצה בכך.

4 באפריל
אני לא ארד על עצמי או אתרגז אם אמעד ואוכל עוגייה אחת או אפילו מילק־שייק ברגע של חולשה. לעולם לא אראה את מותנַי אם לא אתחיל עכשיו. אטבול בים של שומן. הוא יקיף את יופיי הטבעי כמו אגם. כך שאין מה לעשות עכשיו אלא לשעוט קדימה.
חִשבי על כל השומן סביב הלב והכבד שלי אם אי־פעם אזדקק לניתוח. נכון, עד עכשיו הייתי בריאה לגמרי כל חיי, אבל לעולם אין לדעת. כן, אני חושבת שאני על דרך המלך אל גוף שכל אשה יכולה להתגאות בו. כן, הפעם אנצח במשחק שמפסידים בו.
אחר־כך: היה לי התקף חולשה מוזר. זו היתה הפעם הראשונה בחיי שהרגשתי חלשה. לא יכולתי לקום מהרצפה. צלצלתי למהנדסי משקל והם אמרו לי לא לדאוג, זה רק הגוף שלי רוצה קצת אוכל. אני אשתה קצת יותר מים ואשכב על הרצפה עד שזה יעבור.

18 ביוני
יומן דיאטה יקר, לא כתבתי בך כי הייתי בבית־חולים. כל הברזל אזל מגופי וּעִרער את איזוני. אני מצטערת שזה קרה כי זה גרם לנסיגה רצינית בדיאטה שלי והעליתי את כל המשקל שהורדתי בשבוע ההרעבה הנפלא ועכשיו אני צריכה להתחיל הכול מחדש. מהנדסי משקל אמרו לא להתרגש מזה, שהרופאים תמיד מאשימים את הנשים שהן מרעיבות את עצמן כשזה בכלל לא העניין. זה קרה בגלל החום ואמבטיות השמש הממושכות שעשיתי כדי להעסיק את עצמי כשרעבתי. אני צריכה לחזור לעבודה מחר, כך שלא יהיה לי קל לעשות דיאטה בחנות, אבל אני נחושה בדעתי.

19 ביוני
קודם כול אני צריכה להוציא את כל בגדי ולהניח אותם על המיטה ולבחור משהו יפה שאני רוצה ללבוש באחד בספטמבר. באחד בספטמבר או שאהיה מידה 38 או שאמות. נמאס לי להיות בגודל של בית. אני רוצה חבר חדש וחיי חברה טובים ובחיים לא אשיג את זה אם לא אכבוש את שכבות השומן שבאו לקנן כמו טפיל על צלעותי ועל ירכי ועל זרועותי. אני צריכה להיות ברורה ביחס למטרותי עכשיו.
1. מטרתי היא להגיע למידה 38 עד ל־1 בספטמבר.
2. מטרתי המיידית היא להגיע למידה 42 עד ל־1 באוגוסט. פירושו של דבר שאני צריכה להיות בן־אדם שיכול לחיות על 700 קלוריות ליום ולא להתלונן.
אני חייבת לחשוב על הרבה דברים שאני צריכה לעשות בעיר ולא לשכוח לתת לחברים שלי לעזור לי. יכול להיות שהם יקנאו בי בהסתר כשיראו את צלעותי וירכי הרזות עולות מהַר תאי השומן האוחזים בהן כשבויים. שיקנאו. זבש"ם.

27 ביוני
היועצת שלי במהנדסי משקל אומרת לי שאני המדיאטת (התלמידה המדיאטת) הטובה ביותר שהיתה להם אי־פעם. אני לא מוותרת רק בגלל שיש לי כמה נסיגות. אני יודעת מה אני רוצה ואני אקריב קורבנות כדי להשיג את זה.
כשאגיע ל־57 ק"ג אעשה סרט וידאו כדי להראות להם איך עשיתי את זה והם יוכלו להראות אותו לאחרים. זה נפלא להרגיש על דרך המלך בשדה הדיאטה.
אני מעדיפה פי אלף להיות רזה מלאכול כמה לחמניות מתוקות לארוחת בוקר. אפשר להסתכל על זה ככה: לחמניות מתוקות זה עניין של כמה דקות. גוף טוב יישאר אִתי כל הזמן.

טדי הרים את עיניו. כמה ילדים שיחקו בטירה. הם עמדו על הגשר וזרקו אבנים לתעלה. ילדה אחת צדה את עינו ואחר־כך שלחה את ידה וגירדה את אחוריה. היא היתה ילדה קטנה בלונדינית שמנה ומלוכלכת. טדי החליט שהוא אוהב אותה. אני מקווה שכשתגדלי לא תחשבי אף פעם שאת שמנה, חשב. אני מקווה שאף פעם לא תשמעי את המִלה. הוא הפך את הדף ביומן. מה־3 באוגוסט עד ה־14 באוגוסט היה ריק. ה־14 באוגוסט נכתב בדפוס שחור כאילו הכותבת השעינה את כובדו של העולם על העט.

14 באוגוסט
אני מתחילה שוב. אין לי מה להפסיד חוץ מהערכה עצמית אם לא אתחיל. נסעתי דרך רחוב מישון כדי שמכוניתי לא תעבור ליד מרכז הקניות שבו נמצאים המלאכים היקרים שלי ממהנדסי משקל, שעזרו לי כל־כך. מדוע ויתרתי על מטרתי? רק בגלל שהברזל שלי ירד והרגשתי לא טוב יום אחד וידי היתה קצת משותקת? האם זו סיבה לוותר על הדיאטה היחידה שעמדה להצליח? היא הצליחה. אני עדיין 5 ק"ג פחות ממה שהייתי כשהתחלתי באפריל. הורדתי 5 ק"ג לנצח ואני ארד עוד חמישה. אני שוקלת 62 ומטרתי היא 57 ואני אגיע אליה. אני שוב שולטת במצב. ישבתי על הטירה היום

וחשבתי על פרנק ויליאמס, שבנה אותה במו ידיו כשגר כאן. הייתי רואה את משאיתו נוסעת עמוסת אבנים. עכשיו המצבה הזאת היא בשבילו לעד. הדיאטה שלי תהיה כזאת. כמה אבנים לשאת כל יום, ואז הטירה שלי תעמוד מול עיני. גופי יהיה מושלם כמו שאלוהים והטבע התכוונו שיהיה.

טדי נאנח. זה היה יותר מדי עצוב. העולם היה קשה מנשוא. הוא השעין את ראשו על האריחים שבקיר המגדל. מוסיקה שמֵימית החלה לנגן. הוא הרים את עיניו. זה היה האוטו גלידה בסיבוב על יד הבריכה. אוטו פסים באדום־לבן עם קרוסלה על הגג. הסוסים על הקרוסלה נצבעו מחדש. הם הסתחררו סביב סביב כשהאוטו נסע בירידה לקול וָלסים של שטראוס בקצב הקליאופ. הילדים עזבו את הגשר ורצו לסיבוב להתבונן בו בעוברו. טדי חזר ליומנה של ז'אן־אן.

15 באוגוסט
זה עתה קניתי מאזניים רפואיים. הם תופסים חצי מחדר האמבטיה שלי. חלמתי עליהם אתמול בלילה. אני לא ישנה כל־כך טוב בלי אוכל אבל זה בסדר. כשאני מתעוררת אני מסתובבת בבית וחושבת כמה טוב אני איראה. זה כבר לא ייקח הרבה זמן. עוד עשרים ימים של רעב וזה ייגמר.

אחר־כך: כמה כאבי ראש אחר הצהריים, שום דבר מיוחד. לקחתי אספירין ואקמול שלקחתי מאנג'לה ג'מסיסון. צריך להשלים עם כמה אי־נוחיויות. גם הרגל נרדמת לי כשאני יושבת בתנוחה אחת יותר מכמה דקות. שום דבר מדאיג.

16 באוגוסט
קניתי מפה עם מרשמי דיאטה בחנות טבע. רשומים עליה 33 מתכוני דיאטות שונות ושישה צומות. זה גדול. רק מלקרוא את זה אני יודעת שאני יכולה להיות רזה אם אני ארצה מספיק ולא אסיח את דעתי מן העיקר ואחשוב שאני צריכה להיות רזה כדי שיהיה לי חבר. העניין בלרזות הוא כדי להעריך את עצמי ולאהוב את עצמי וכן הלאה.

זו גישה לא נכונה לדיאטה לחשוב שבסוף יהיה לך חבר נפלא שישנה את העולם. מוניק, יועצת הדיאטה שלי, אומרת שזה מה שגורם לאנשים לשוב ולעלות במשקל אחרי שנאבקו כה קשה כדי להוריד אותו. הם מרזים, אחר־כך שום דבר לא קורה במחלקת הרומנטיקה, אז הם מוותרים וחוזרים לאכילה. זה לא יקרה לי מפני שאני יודעת על כך מראש.

המפה עלתה 4.98 דולר ויש עליה זכויות יוצרים כך שאי־אפשר לספר לאחרים על הדיאטות בלי לקבל רשות. יש מפה כזאת שנותנת לך שישה חטיפי חיות כפרס בכל לילה. זה מסתדר עם מה שמוניק אומרת לי. היא אומרת שהגוף לא יחיה בלי הנאה. כך שאת צריכה להיות טובה מאוד לעצמך כשאת מרעיבה את עצמך ולספק לעצמך הנאות אחרות כמו טיפוח החצר או קניית וילון חדש לאמבטיה. או לדבר עם החברים שלך.

17 באוגוסט
אני מתקרבת להשגת מטרתי. אתמול היד שלי נרדמה שוב כשניקיתי את הארון. אני חושבת שאני חוטפת משהו. מדי פעם יש לי ברקים בעיניים. אני לא רוצה להגיד על זה מלה מפני שהם עלולים להפסיק לי את הדיאטה. אני זקוקה לדיאטה. הדיאטה היא הדבר הטוב ביותר שקרה לי בחיים. לפני שהתחלתי בדיאטה לא ידעתי מי אני. לא היתה לי תחושת יעוד. סתם קמתי בבוקר והלכתי לעבודה וחזרתי הביתה. לא יכולתי לתכנן לעצמי עתיד. שום דבר לא יעצור בעדי עכשיו.

האנשים במהנדסי משקל בחרו בי למדיאטת החודש. הם ישימו תמונה שלי בעיתון שלהם ואולי בִּרבעון הארצי שלהם. זה רעיון טוב לכתוב את היומן הזה. אני חושבת שיבוא יום והוא יהיה מסמך חשוב מאוד. זה הכול לעכשיו. אני צריכה לאכול צהריים ולהישקל. הו, כן, כל יום כשאני יורדת מהכביש הראשי לכיוון המשרד של מהנדסי משקל אני צריכה לעבור ליד המגדנייה. נפלא לראות אנשים שמנים נכנסים לשם לקנות את מנת הסוכר והקפאין שלהם כשאני יודעת שאני על דרך המלך לקראת מטרות ברורות יותר ומחשבה טובה יותר.

19 באוגוסט
היתה לי נסיגה בגלל האזנה לרדיו. היתה שם האשה הזאת מג'ורג'יה שסיפרה שהיא והחברים שלה פתחו מועדון בשם נִשבר מהשמנים וכל פעם שמישהו מהם מחליט לעשות דיאטה או לבזבז כסף על נופש דיאטה או על מזון דיאטטי או כל דבר כזה הם מתכנסים לפגישה ויושבים על קופסת עוגיות וגלידת סנוקרסט ומזכירים אחד לשני איזה תענוג זה לאכול.

אסור לשדר דברים כאלה. מיד ירדתי לחנות וטרפתי כמו חזיר. הכול היה באשמתה של האשה הזאת. אני הולכת לכתוב לתחנת הרדיו. עכשיו אני צריכה להתקשר למוניק ולחזור למשטר. אני אחזור למשטר. אני אשלוט במצב.

20 באוגוסט

ומה עכשיו? אסור לי אפילו לכתוב את זה אבל ראיתי את ג'וזפין וותרס היום והיא נראית נורא. היא הלכה לצינוק הדיאטה, כמו שאנחנו קוראות למהנדסי משקל בצחוק, במשך ארבעה חודשים ובהתחלה נראתה ממש טוב, אבל עכשיו היא נראית כמו מי שהלכה לדכאו או משהו כזה. הזדעזעתי כשנתקלתי בה. כל הדרך הביתה חשבתי שייתכן שאני כבר רזה מספיק בלי לדעת את זה. אני שוקלת 57.5, הכי פחות ששקלתי בחיים חוץ ממתי שהיתה לי דלקת ריאות. אני לא יודעת מה לחשוב או לעשות לפעמים. כל הדרך הביתה חשבתי כמה רזים וכחושים נראו פניה. מה אם אני נראית כך ואף אחד לא אומר לי. בעד שום הון לא הייתי אומרת לה. תארו לעצמכם אותי הולכת אליה ואומרת לה, ג'וזפין את נראית נורא.

התעמלות, זה המפתח. אולי אני צריכה להתחיל לרוץ שוב. או לא, אל תאמרי זאת בחיים. כל מה שזה עושה זה להפוך אותי לרעבה עוד יותר. אני יודעת שזה משקל השרירים, אבל עדיין זה מדכא אותי לראות את זה על המאזניים האלה.

אולי אני צריכה לזרוק אותם. או לא, אל תגידי את זה. הם רק מדד, זוכרת שמוניק אמרה שהם רק המדד של מה שאנחנו מנסות לעשות. אלוהים, אני תמיד אהיה שמנה. אני לא יכולה לנצח את זה. אני לא יודעת מה לעשות.

אחר־כך: אני שולטת במצב. הלכתי למהנדסי משקל ודיברתי עם מוניק והיא אמרה שזו רק נסיגה זמנית ושאשכח את המילק־שייק ששתיתי אתמול ואת הגבינה והחטיפים ושאחשוב על העתיד כשאהיה מידה 38 ומוכנה לאהבה. אני לא יודעת איפה זה יהיה בפייטוויל. אולי יש לאן ללכת ברוג'רס.

21 באוגוסט

נכשלתי שוב. בלילה אכלתי שתי לחמניות ומאתיים גרם אפיפיות. העליתי עוד חצי קילו. עכשיו אני שוב שוקלת 58 ורק לפני יומיים הייתי 57.5. הייתי רחוקה רק חצי קילו אחד ממטרתי ועכשיו קִלקלתי הכול בגלל שהייתי חלשה. אני מזכירה לי את אִמי. זה מה שעשתה כשהיתה מעוצבנת. פשוט אכלה שקית של צ'יפסים ונתנה לי כמה. שלא לדבר על גלידות. אין לי תקווה. ניסיתי הכול חוץ מאשר קיצור מעיים. אני צריכה להעסיק את מוחי במשהו אחר. מוכרח להיות משהו שיעודד אותי.

חכי דקה. זהו יומן הדיאטה שלי. אני מוכרחה להשתלט על עצמי. שתי שמונה כוסות מים. וקצת מיץ לימון ופטרוסיליה. אני אשתלט על זה אפילו אם זה הדבר האחרון שאעשה בחיי.

23 באוגוסט

התחלתי בצום. במשך ארבע־עשרה שעות לא אכלתי כלום, רק שתיתי מים ושתי כוסות מיץ תפוזים. אני אכתוב ביומן כל שעה עד שאשקול 57. לאן שאני באמת רוצה להגיע.

12:00 מים
1:00 מים
1:35 הולכת למיטה
3:15 לא יכולה לישון
4:00 לקחתי דמרול אחד ששמרתי כשאמא היתה חולה.
9:40 שינה טובה. שתיתי שתי כוסות מים.
12:00 שתי כוסות מיץ תפוזים. מרגישה חלשה אבל זה צפוי ביום הראשון. אעשה מדיטציה.
8:00 טיילתי שמונה ק"מ, שתיתי מים, שחיתי שתי בריכות. שתיתי שתי כוסות מיץ.
10:00 הולכת למיטה.
11:35 לא יכולה להירדם
3:00 עדיין לא נרדמת. ניקיתי את הבית. אקח עוד דמרול.

24 באוגוסט, 6:00 לפנות בוקר.

אני במצב נפלא של צום עכשיו. אני מאוד צלולה. אני נזכרת שלקחתי קורס בכתבי זן אצל דוקטור ברייט באוניברסיטה והוא סיפר לנו על מצבי הנפש אליהם נכנסו אנשים נאורים מאי־אכילה במשך ימים. נדמה לי שאני נכנסת למשהו כזה. אני מרגישה כאילו משהו חשוב באמת קורה לי. כאילו אני במרכזם של אירועים חשובים באמת. זה כמו להתאהב או כמו שאחייניתי, לורי לואיז, נולדה ואני רכבתי על אופני כל הלילה מפני

שסלי וג'ימי קראו לה על שמי. אני חושבת שאני צריכה להיות ציירת ולצייר את כל הדברים הנפלאים שראיתי בימי הצום. יש בעיה קטנה אחת.

היה לי כאב ראש ולקחתי אספירין וגם ידי נרדמה, אבל היא בסדר עכשיו. וגם, לא הצלחתי לקרוא מטשטוש. המוח הוא דבר משונה ויצטרך להתרגל למצב העניינים החדש. 57.2. אני מתקרבת.

רעיון. כשייפתחו החנויות אלך אל הקניון להסתכל על השמלות היפות שאלבש כשאגיע למטרה. צלצלתי למוניק והיא אמרה לי לבוא להדרכה מפני שצום אינו חלק שגרתי בדיאטות של מהנדסי משקל והיא מרשה לי לעשות את זה רק מפני שאני מטורפת.

טוב, אז סיונרה לעת עתה.

שאר הדפים היו ריקים. טדי סגר את הספר. הילדים ירדו לתעלה לדוג סרטנים. ילד אחד הגיע במרוצה מתוך המבצר. הוא החזיק סרטן ענקי בין אצבע יד ימין לאגודל ונופף בו לעבר הילדה הבלונדינית הקטנה. היא התחילה לצרוח, צריחה מקפיאת־דם נפלאה. הילד צחק והניח את הסרטן. הילדה צרחה שוב.

משאית נכנסה לתוך מגרש החנייה ופרקה את ליגת הקטנים של קבוצת בייסבול. מוסיקה ניגנה ברקע. האוטו גלידה חזר מן הסיבוב. טדי הוציא שני שטרות של דולר מכיסו והניחם על הספסל ליד התעלה. "הנה קצת כסף," אמר, "קנו לכם גלידה כשאלך. זה בסדר. אני שם אותו פה כי אני עצוב." הילדים נרתעו. "זה בסדר, קחו את הכסף כשאלך," הוסיף. הוא השאיר את הכסף על הספסל והלך לעבר הרחוב אל ביתה של ז'אן־אן לורי. אני צריך להחליט מה לעשות בקשר לכול, חשב. עלי להחליט. הוא התבונן סביבו. היה שם פח אשפה ליד הבוקיצה. הוא השליך את היומן לתוכו וחזר למכוניתו.

מאחוריו לקחה הילדה הקטנה את הכסף מעל הספסל והחלה לרוץ לכיוון הסוסים הצבועים על האוטו הצבוע.

דבר הפועלת

דף לתרבות הגוף

ערוך ע״י ד״ר טולמית טולצ׳ינסקי ומ. בניהו

נשים באולימפיאדות

אגדה יוונית מספרת: המלך איפיטוס, לִבו דאב על הפירוד ועל המלחמות התכופות המהרסות את המדינה. הלך לשאול בעצת האלים. עצתם היתה: לטפח יחסי אהבה וידידות בין היוונים וללכדם על־ידי חגיגות משותפות. והנה הגה איפיטוס את רעיון כינוסי הספורט הכל־יווניים בכפר אולימפיה – המקום הקדוש לאלים.

כינוסים אלה התחילו להיערך אחת לארבע שנים. שלושה חודשים לפני כל כינוס היו יוצאים כרוזים ומודיעים על המאורע הממשמש ובא. מכל קצות הארץ היו היוונים נוהרים אל המשחקים האולימפיים.

המשחקים היו נערכים באיצטדיון מיוחד באולימפיה ותוכניתם כללה: ריצה, היאבקות, אִגרוף, תחרויות סוסים וכו׳. ההשתתפות היתה מותרת רק לגברים, וכל הפעולות נעשו בגוף מעורטל.

האולימפיאדות העתיקות שימשו גם כינוס לאנשי־רוח, לסופרים, לפילוסופים ולאמנים. ידוע, שגדולי־הרוח בתקופה ההיא: אפלטון, סוקראטס, דיוגנס, דאמוסתנס ואחרים היו מבאי האולימפיאדות.

בסוף המאה התשע־עשרה העלה הברון הצרפתי פייר דה קובארטין את רעיון האולימפיאדה החדשה. וזה היה מהלך מחשבתו: האולימפיאדה העתיקה קמה

האשה המהירה שבעולם — פאני בלאנקרס־קון — בחברת שני ילדיה

מתוך הצורך ללכד את העם היווני המפורד ולהשליט בו יחסי אחווה. משום מה לא נשתמש גם אנו בזמננו בתרופה זו לשם ליכוד כל עמי העולם?

את רעיונו זה ביטא בכינוס בינלאומי לשאלות תרבות הגוף, שנערך בפאריס בשנת 1894. הצעתו נתקבלה בהתלהבות וכך הונח היסוד לאולימפיאדה המחודשת, שתתקיים אחת ל־4 שנים. כל אומות העולם – בלי הבדל דת וגזע – זכאיות לקחת חלק בה, וכך ייהפך הספורט גורם לאיחוד העמים.

מקום מיוחד לאולימפיאדה לא נקבע. הוחלט שמדי פעם בפעם ייבחר בשבילה מקום חדש, כדי להוסיף לה גוון בינלאומי מובהק. במשחקים האולימפיים זכאים להשתתף רק ספורטאים חובבים, כלומר: שאינם נהנים שום הנאה חומרית מן הספורט.

ראוי לציין שגם באולימפיאדה של הזמן החדש לא נזדרזו המארגנים לשתף נשים. רק בשנת 1928 הוזמנו הנשים לראשונה אל האולימפיאדה באמסטרדם. אמנם רק ענפים מועטים באתלטיקה הוקצו להן תחילה, אך במרוצת הזמן נתרבו הענפים, והפעם – בלונדון – נועדו לנשים תשעה מקצועות באתלטיקה הקלה, והם: ריצה למאה מטר; ריצה למאתיים מטר; ריצת 80 מטר משׂוכות, ופירושו: על הרץ לדלג תוך ריצה על כמה מכשולים הזרועים על פני השטח; ריצת שליחות 100x4 מטר; קפיצה לגובה; קפיצה לרוחק; זריקת דיסקוס; זריקת כדור ברזל; זריקת כידון.

יש להודות שכל השנים מתייחסים המומחים ביותר משמינית של ביטול לספורט הנשים. אולם הישגי הנשים באולימפיאדה האחרונה חוללו מהפכה בהשקפה זו. נתברר, שספורט הנשים נשתכלל מאוד מבחינה טכנית. ועוד דבר אחד הוכח הפעם: אין זה דין שהספורט התחרותי יפגום בחן הנשי וישווה לאשה צורה גברית, כפי שסבורים רבים בטעות. ואכן, מספר הגון של בעלות השיאים באולימפיאדה האחרונה הן עקרות־בית מצוינות, רובן נשים נשואות, יפות תואר ומראה, וחלק מהן – אִמהות לילדים.

הספורטאית מספר אחת באולימפיאדה האחרונה היתה ללא כל ספק ההולנדית פאני בלאנקרס־קון מאמסטרדם. זוהי אשה בת שלושים שנה ומעלה, אֵם לשני ילדים (ילד בגיל 9 וילדה בת שנתיים). היא לבדה זכתה בארבע מדליות של זהב, בהשיגה ניצחונות (מקומות ראשונים) ב־4 ענפי ספורט שונים: בריצת מאה מטר (בזמן של אחת־עשרה שניות ותשע עשיריות השנייה – 11.9 שניות), בריצת מאתיים מטר (24.4 שניות), בריצת משוכות למרחק 80 מטר (11.2 שניות, שזהו שיא אולימפי ושיא עולמי כאחד), ולבסוף – בהשתתפותה במירוץ השליחות של הולנד, 100x4 מטר. מירוץ זה – כיצד? המרחק של 400 מטר מחולק לארבעה חלקים שווים. כל קבוצה, המשתתפת במירוץ זה, מורכבת מארבע רצות, שכל אחת מהן עוברת 100 מטר. מנצחת אותה קבוצה, שהרצה האחרונה (הרביעית) שלה מגיעה ראשונה למטרה. והנה זכתה קבוצת הולנד במירוץ זה רק הודות למהירותה של בלאנקרס־קון. היא עברה את המרחק של 400 מטר ב־47.5 שניות.

המנצחת בקפיצה לגובה, האנגלייה טיילר – גם היא אֵם לשני ילדים ועקרת־בית משובחת, וכולה אומרת הוד וחוסן, וכן האחרות.

שנייה לבלאנקרס־קון היא היהודייה הצרפתייה מישלין אוסטארמאייר, פסנתרנית. זו ניצחה בזריקת הדיסקוס (למרחק 41.92 מטר) ובזריקת כדור הברזל (למרחק 13.75 מטר). היא גם יצאה שלישית בקפיצה לגובה (161 ס״מ). מכאן שגם היא ספורטאית רב־צדדית.

כל זה באתלטיקה קלה. אולם גם בתחרויות השחייה, הקפיצה למים וההתעמלות עשו הנשים חיִל. בעלי המקצוע מאוחדים עכשיו בדעתם, שספורט הנשים מהווה ״אטרקציה״. קם דור חדש של ספורטאיות המבליטות טכניקה נאה ופעולות המוזגות כוח וחן נשי כאחד. הכול מודים עכשיו, שהספורט התחרותי – לא זו בלבד שאינו גורע, אלא עוד מוסיף נוי לגוף האשה, בהקנותו לו גמישות וזריזות.

ההולנדיה בלנקרס־קון בקפיצה לגובה

סרטים שראיתי

מאת רחל אוסטרוביץ'

ליידי איב

כדי להפיג קצת את המתח ממועקת הכיבוש, מן הקיץ המאֵט את הקצב, ומחדשות על עסקנות של בחירות, אין טוב מלשבת באולם קולנוע, רצוי ממוזג, ולהתרווח באסקפיזם מוחלט – סרטו של פרסטון סטרג'ס "ליידי איב".

"ליידי איב" הוא סרט הוליוודי כמו מאות אחרים שתמצית עלילותיהם היא "איך להשיג את שני הדברים 'החשובים' בחיים – כסף וגבר". האשה, ברברה סטנוויק, איננה הטובה התמימה, אלא דווקא האשה הרעה והערמומית, המתעתעת בגבר, הנרי פונדה, שאותו היא נחושה בהחלטתה להשיג. סטנוויק עושה זאת במשחק נפלא ובחן.

גם כאן, כמו בסרטי הוליווד של שנות השלושים והארבעים, האהבה היא המניעה את האשה. הגבולות בין האשה הרעה ובין זו הטובה מיטשטשים; שתיהן מוכנות לעשות הכול למען האידיאל – האהבה לגבר, ועל כן אין הן שונות כל־כך אחת מרעותה. אנו, הצופות והצופים, סולחים להן גם על מעשיהן הלא כל־כך כשרים, שכן הם נעשים על מנת להשיג את מה שנחשב למטרתן הנעלה ביותר...

קפה בגדד

אם אַת שחורה או לבנה, יהודייה, פלסטינית, אמריקנית, גרמנייה, סינית או איסלנדית; אם את מהמדקדקות בניקיון או שלומפרית להחריד; אם את אוהבת לצחוק ולבכות לסירוגין וביחד; אם יש לך פנטזיות או לא; אם את שמנה או רזה; אם יש לך ילדים או אם אין לך; אם את נשואה, רווקה, גרושה או אלמנה; אם את אוהבת את הדקדנס או אינטלקטואלית המבינה באמנות; אם את מאמינה שיש סולידריות בין נשים, לכי, לכי לך לראות את "קפה בגדד" של הבמאי אדלון פרסי.

נ.ב. הפנייה לבנות מין אחד נעשתה מטעמי חיסכון, ובעצם זו פנייה לבני שני המינים.

סרטי פסטיבל ירושלים

הטעם הטוב שהותיר אחריו פסטיבל הקולנוע החמישי בירושלים, שארגן הצוות המצוין בראשותה של ליה ואן ליר מהסינמטק הירושלמי, נבע הן מהאפשרות שהעניק לנו להרחיק לכת ולצפות ביצירה קולנועית מעולמות רחוקים, יצירה לא שגרתית שכמוה לא מזדמן לנו לראות במשך כל ימות השנה, והן מהמפלט מן המציאות העגומה שנתן למשך עשרה ימים. יש לברך על אוסף לא קטן של סרטים שעשו במאיות ושהציגו גישה שונה לגיבורות נשים. בסרטים אלה האשה אינה מוצגת לראווה כדמות מינית המיועדת לכך שיתבוננו בה, אלא כדמות רב־מְמדית. השפעת הבמאיות ניכרת גם בדמויות הנשים שמציגים במאים גברים.

האוסף המובא כאן הוא רק חלק קטן ממה שהוצג במסגרת הפסטיבל.

שלוש אחיות

מרגרט פון טרוטה היא אחת מבמאיות הקולנוע הגרמני החדש וייחודה הוא בבימוי סרטים פמיניסטיים. הדמויות שלה נאבקות להגדיר את חייהן, את זהותן ואת הפוליטיקה הפמיניסטית שלהן. לא פעם הן עומדות נגד חברה המנסה לסכל את ניסיונותיהן, ומגיעות בשל כך להרס עצמי. כך בסרטיה "האחיות" ("מריאן וג'וליאן"), "ידידים ובעלים", ו"הכבוד האבוד של קתרינה בלום" שביימה עם בעלה פולקר שלנדרוף. "שלוש אחיות" הוא עיבוד מודרני למחזהו של צ'כוב, המועתק לשנות השבעים המאוחרות עם מהפכות הסטודנטים והמאבקים הפמיניסטיים של הנשים ברקע. דומה שבסרט זה מנסה פון טרוטה להתפשר מעט עם החיים.

"הבדידות גוברת על הכול כאשר אנו מבקשים לחיות ללא פשרות," היא אומרת. למרות המאבקים, מציאות מייסרת היא מנת חלקן של האחיות, והדרך לאושר רצופה פשרות. סרטה של פון טרוטה, למרות האיכויות שלו, אינו נוגע בקרביים, והוא מבט אינטלקטואלי יותר על מאבקי הנשים והשמאל. ההצגה נעשית דרך קשרי המשפחה הגרעינית, שדרכם מנסה פון טרוטה להבין את החברה שאנו חיים בה בכל יצירותיה.

שיח בנות

בעשר השנים האחרונות מתמודדים הספרות הפמיניסטית, הקולנוע הדוקומנטרי והטלוויזיה עם בעיית הניצול המיני של נערות בתוך המשפחה. מְמדי הבעיה הם עצומים ובישראל היא אינה זוכה בחשיפה שהיא ראויה לה. סרטה של קייט דיוויס בנוי משלושה מונולוגים של נשים שהמשותף ביניהן הוא ניצולן המיני בקרב המשפחה, וניסיונן לחיות חיים נורמליים למרות עברן הקשה. קייט דיוויס איננה מטיפה ואינה מחפשת אשמים במצבן של הנשים. היא רק מציגה את העובדות. התמונה המצטיירת צריכה להדאיג כל חברה המתיימרת להיטיב עם אזרחיה, ולהביא להוקעת התופעה של ניצול מיני של ילדות. את הפגיעה העמוקה שמשאירים יחסים כאלו בין אבות ובנותיהם, את התעלמותן של אִמהות מן התופעה כדי להגן על האב ועל המשפחה, אי־אפשר להעלים בקלות, וכל אשה בדרכה שלה נושאת עמה את ילדותה הפגועה כל חייה.

איריס

בתום ההקרנה נשמעו מחיאות כפיים באולם. ההתלהבות הספונטנית מעידה שאנו עדיין אוהבים את הצדק ושמחים כאשר הטובים מנצחים את הרעים. סוף טוב – הכול טוב. "איריס", סרטה של הבמאית ההולנדית הפמיניסטית מאדי סאקס, איננו יצירת מופת. גיבורת הסרט היא וטרינרית, הנלחמת על זכותה לחיות את חייה בכפר קרתני שתושביו, שלא שמעו על שחרור האשה, מתנכלים לה ללא הרף בניסיונותיהם לסכל את מאמציה לפתח את הקריירה שלה. אל הסיפור מתלווה אלמנט של מתח כאשר היא נאנסת על־ידי גבר מִסתורי. הגיבורה איננה מתמוטטת והיא נחושה בהחלטתה לחשוף את זהותו ולנקום. גישתו של הסרט לנושא הפמיניסטי סטריאוטיפית למדי, וסירוס החזירים כחלק מעבודתה של הווטרינרית הוא מטאפורה בנאלית. אולם אנו רואים מאות סרטים בינוניים מסוג זה אשר גיבוריהם הם גברים ואנו מתייחסים אליהם בסלחנות. יש מקום גם לסרטים מסוג זה על נשים. סצינת הסיום של הסרט שבה עוזרת איריס לפרה המתקשה להמליט עשויה במיומנות ובכישרון רב. זהו סרטה העלילתי הראשון של הבמאית שעשתה סרטים דוקומנטריים שעסקו בחייהן של נשות הולנד, ונשות העולם השלישי.

פאני ארדן ב"שלוש אחיות"

מארי באה העירה

הפתעת הפסטיבל בשבילי הוא ללא ספק סרטה של מארקיז לפאז' הקנדית, "מארי באה העירה". בתקציב דל וצנוע הצליחה הבמאית לרגש בסרט על יחסים עמוקים הנוצרים בין ילדה בת 12, שברחה מביתה בגלל התנכלות מינית של אחיה, לבין זונה מתבגרת. בתפקיד מארי מופיעה ז'נבייב לנואר, השובה את הלב בתום שלה, ואילו פרדריק קולין בתפקיד הזונה מגלמת דמות אמיתית ולא סטריאוטיפית. הקשר בין שתי הדמויות נוצר לאט באמצעים מינימליסט ים. הוא מתרחש רובו ככולו בדירתה של הזונה, באווירה כמעט קלסטרופובית. הבמאית בונה את חיי היומיום, כמו שאיבת האבק בדירה והכנת הקפה, כאמצעי המקשר בין הילדה המתאמצת להשביע את רצונה של האשה המבוגרת, שבה היא רואה אם וחברה, לבין הזונה, שהקשר עם הילדה חושף את הצדדים הפגיעים באישיותה.

טיהור הרשימה השחורה

לא מעט נכתב על תקופת מקארתי בשלהי שנות הארבעים בארה"ב ועל הרדיפות של מי שנחשד בחברות במפלגה הקומוניסטית או באהדה לאידיאולוגיה שלה. את כוחו של הקולנוע הכירו גם אנשי הוועדה לחקירת פעולות אנטי־אמריקניות ועל כן הפכו את אנשי הוליווד למטרה. הסרטים שנעשו על התקופה הציגו את הוועדה ואת נרדפיה מזוויות שונות. ג'ודי צ'ייקין בחרה להתמקד במי שנפגעו בעקיפין מפעולותיה של הוועדה – משפחותיהם, ובעיקר נשותיהן של אנשי הוליווד שנאלצו להפסיק את עבודתם וקיפחו את פרנסתם. בחושפן את מראה הדברים מזווית הראייה של הנשים, תורמות במאיות פמיניסטיות כמו צ'ייקין להשלמת התמונה ההיסטורית, שרק חלקים ממנה הוצגו בסרטי העבר.

אהבה אמא

הפתעה נעימה הוא סרטו של יאנוש רושה ההונגרי, המתמקד במשפחה בת ימינו המתמודדת עם בעיות אופייניות של ניכור וחוסר תקשורת, שגם במזרח אירופה אינן שונות מאלו של משפחה ברעננה. ההתברגנות והטכנולוגיות החדישות לא פסחו גם על הונגריה, ובמשפחה כמו במשפחה, האהבה או חסרונה קובעים את גורלה. הקצב המהיר של החיים מכתיב את מנת חלקם של בני המשפחה. בחום ובהומור מציג רושה את חיי היומיום של בני הבית, בגידותיהם של בני־הזוג, מצוקותיה של נערה מתבגרת ושובבותו של הבן הצעיר. הבמאי מתאר את הדמויות באהבה ובאנושיות ומזכיר לנו את הפגיעות שלנו. על אף התמקדותו במשפחה המסורתית, אין הוא מייעד תפקידים מסורתיים לאשה או לגבר, ולכולם גם ייחוד וגם חולשות – כמו בחיים.

מרילין מונרו: מעבר לאגדה

שם הסרט של ג'ין פלדמן מטעה. אין כאן ניפוץ המיתוס הגדול של מרילין מונרו, אשה שהפכה לאגדה. אף שבשנים האחרונות החלו ניסיונות לחזיר את מרילין מונרו לממדיה של אשה בשר ודם, על כל חולשותיה ומעלותיה, הסרט הזה רק מחזק את המיתוס של האשה שנעשתה גדולה מן החיים ומושא הפנטזיות של גברים ואולי גם של נשים. היום מדברים יותר בכישרונותיה של מרילין מונרו כשחקנית והיא מקבלת את הקרדיט הראוי מבמאים ומשחקנים שעבדו עמה. יש גם ביטוי למונרו שמחוץ לדמות ששיחקה, לנורמה ג'יין, אשה עם חוכמת חיים, שאיפות ורצון עז וטבעי להיות נאהבת. ייתכן שהמיתוס שצמח סביבה גדול מכולנו ואנחנו נרתעים מלנפץ אותו. אולם הגיע הזמן לראות את מרילין מונרו כקורבן של חברה שמחזקת סטריאוטיפים מיניים של אשה עם ממדי גוף וצבע שיער העומדים בקריטריונים של גברים. לולא אלה אולי עוד היתה היום בין החיים? חבל שהסרט החמיץ כל זאת.

פלאטינום בלונד

בניגוד לסרטיו הנפלאים "חיים נפלאים", "מר סמית הולך לוושינגטון", "נא להכיר: ג'ון דו", "זה קרה לילה אחד", אין לסרטו זה של פרנק קפרה מסר חברתי ואפילו לא הנימה הנאיבית המתוקה של סרטיו האחרים. כבר בתחילתו נראה שתפקידה של ג'ין הארלו בסרט מתמצה בהצגת הבלונדינית העשירה והטיפשה אשר תגרום לגיבור להתפכח ולנחות בחיקה של חומת השיער הנאמנה.

מארי באה העירה

על ספרים וספרות

ילדי כדור־הארץ החדש

מאת: סבירסקי שלמה וברברה
"נחיתת האונס" – ספר ראשון
"מרד הבנות" – ספר שני
ברירות הוצאה לאור, 1988.

"מוצא חן בעיני הנוף השונה בספרים, כל־כך שונה מהנוף כאן בארץ. נוף מוזר בצבעים שונים. עצים עם גזעים עבים כל־כך שאפילו שני ילדים יכולים לשכב בפנים בנוחות. השילוב בין שלושים ילדים, כל אחד ואחת ממדינה אחרת: אסטלה, אמירו, תמיקו, וויאנה, אובאפמי, יאן, דוד, פדוא ועוד..."

זוהי תגובתה, בכתב, של בתי בת התשע לאחר שקראה את שני הספרים הראשונים בסדרה "ילדי כדור־הארץ החדש".

בסדרה הבידיונית החדשה לנוער – "ילדי כדור־הארץ החדש", יוצרים שלמה וברברה סבירסקי סיטואציה מוכרת בספרות: חבורת נערים ונערות מכדור־הארץ נקלעת לכוכב זר בגלקסיה רחוקה עקב תקלה בחללית שבה טיילו. שם, ב"כדור־הארץ החדש", עליהם ליצור מציאות חדשה כדי להישרד, לבנות שיתוף פעולה מיוחד ללא עזרת מבוגרים. האם עולמם הישן, בית־הספר, שלבי החניכה השונים שעברו, הבית ומדריכי החלל שלהם הצליחו להקנות לאותם נערות ונערים אינטליגנטיים, בני ארצות שונות שנבחרו במבחנים קפדניים, בסיס שיהיה מוצק דיו למשימה כזו? האם תעמוד להם תושייתם בעולם החדש? האם עולם זה הוא מקום אפשרי למגורים?

הסיפורים כתובים בגוף ראשון, כאילו היו יומן, ומסופרים בכל פעם מפי נערה או נער המתארים את התרשמויותיהם מן ההסתגלות החדשה. הסיפור מתרחש בעתיד, בעוד מאה שנה, אך היומנים מתגלים כעבור חמישים שנה, וכך נוצרים שני רבדים של זמן עלילה, מעין עבר בתוך עתיד. הדבר יוצר מתח מיד עם ראשית הקריאה. הקוראים נמשכים לדעת לא רק כיצד יישרדו הנערים והנערות, אלא גם מה קרה להם, למה נשארו היומנים המרתקים

מאחור, ליד שרידי המגורים.
הסדרה היא אליגורית (בדומה ל"בעל זבוב" של גולדינג, למשל, סיפור שנתוני הרקע שלו דומים), אך היא גם דידקטית. המחברים מתכוונים להציג איזו אלטרנטיבה. בפרסומת לספרם הם מצהירים שכוונתם להגיש ספרות נוער לא מינית ולא גזענית.
לדוגמה, ב"מרד הבנות" אומרת האנקה, נערה הולנדית, בשיחה בין הבנות: "...הבעיה היא לא היחס שלהם, או אם הם חברים טובים או לא, או אם הם מסוגלים לבשל או לא. הבעיה היא שמישהו כאן קבע שהבנים יבנו ואנחנו נבשל. למה? מי

אומר שזאת החלוקה הנכונה? רק בגלל שככה זה בכדור־הארץ?"
ומוסיפה פדוא, הנערה מסוריה: "באסיפה הראשונה אמרנו שכל הטעם בחיינו כאן, ב'כדור־הארץ החדש', הוא בבניית חברה טובה ויפה יותר מזו של כדור־הארץ. זה כולל גם את השאלה מי מבשל ומי בונה. צריך לחלק מחדש את העבודות. בנים ובנות צריכים לעשות את הכול ביחד. בואו נקרא לבנים, ונסדר את זה. עכשיו, מידי"
נשאלת השאלה, האם אפשר להעביר מסר דידקטי בספרות כזאת ולשמור גם על אמינות בעיני הילדים הקוראים אותה. (המחברים ממליצים על גילאי 10–13.) שתיים מבנותי קראו את הספרים בגמיעה אחת. בת התשע קראה אותם פעמים אחדות והגיבה במתח ובדאגה. היא היתה מרותקת ליומניהם של הניצולים מהעולם הישן הנקלעים לנוף חדש, לא מוכר, וחייבים לשרוד, ללמוד את הקיים ולבנות משהו חדש, גם בנייה ארכיטקטונית אמיתית לצורך מגורים וגם בניית חברה חדשה.
האם קולטים הקוראים הצעירים את המסרים הדידקטיים? מסרים רבים בספרות, בקולנוע ובטלוויזיה מוגנבים בדרך אגבית. לדוגמה, הסרט "זכרונות מאפריקה" העביר לציבור הרחב בעיקר מסר של אופנת לבוש. הקולנוע מעביר מסרים סמויים כגון הגבר השזוף והנוקשה לעומת האשה הבהירה והעדינה. יצרני הסרטים המודעים לנזק שבעישון ולסכנות בדרכים, הוציאו את הסיגריות התלויות בזווית הפה הגבריות, וחגרו את הנוהגים במכוניות הפאר בחגורות בטיחות.
תיאור דמות **האשה** בספרות אינו מטרה בפני עצמה, אך המסר ה"חינוכי" הוא מקום האשה בחברה ויחסיה עם גברים. בספרות המאה ה־19 שהעמידה נשים במרכזה, הוצגה האשה הנשואה כיצור רך, חלש, הזקוק להגנה, ואילו הבעל – כאדם נוקשה וחסר רגישות. זה לא היה המסר המוצהר, אך זה מה שעבר. ספרי הלימוד במדינת ישראל הצעירה ניסו להקנות ערכים ציוניים, ערכי תנועת העבודה וערכים אנושיים, אך הם העבירו גם מסר ברור על מקומה (הנחות) של האשה בחברה הציונית החדשה, כמו גם על מקומו של הערבי.
בניגוד לספרות שבה המסרים השוליים היו מוצנעים ואולי אף בלתי מודעים לכותבים, ב"ילדי כדור־הארץ החדש" המסר השולי הוא המסר. בכך שונים ספרי

הסדרה מספרי מדע בידיוני ופנטסיה מצויים, השומרים בדרך כלל על גישה מסורתית בתיאור הנשים. הסדרה שלפנינו תיבחן בראש ובראשונה בערכיה הספרותיים והם מתח ועניין, פנטסיה משכנעת, אמינות פסיכולוגית. עד כה הם עומדים בכך בכבוד. עם זאת יש לקוות שהמחברים אכן יצליחו להעביר את המסרים שהם הציבו לעצמם במודע: סדרה לא מינית ולא גזענית.
לסיום, מלה טובה על האיורים של כריסטינה קדמון, המשלבים את מסורת האיורים הקלאסית עם סגנון כמו־קולנועי. הילדות שלנו מחכות בכליון־עיניים לפרקים הבאים.

נעמי נמרוד

על עצמן

מאת: אבירמה גולן
הוצאת עם עובד, 1988
סדרת זהות

סדרת זהות של **עם עובד** נועדה לעסוק בנושאים הקרובים לנשים. מהפרסומים על מהות הסדרה נראה כי מטרתה לתת לנשים במה להשמיע את קולן ולהביא בפנינו מקצת מהספרות הפמיניסטית בארץ ובעולם.
על עצמן, מאת אבירמה גולן, מתאר (לפי הכתוב על גב הספר) "פגישות עם שלוש־עשרה נשים שונות, ורחוקות זו מזו – פרופ' למיסטיקה, דוגמנית צמרת, ערבייה ישראלית־פלסטינית, אשת רב, פלמ"חניקית לוחמת ומנהיגה צעירה מעיירת פיתוח – אלו ואחרות נשאלות כאן שאלות אישיות, קשות ומעמיקות ומשיבות בגילוי לב החושף עולמות פנימיים מרתקים. חלקי תמונה אשר מצטרפים יחד להוויה המורכבת, רבת־הפנים, ששמה אשה בישראל. פסיפס סוער ורוגש של זיכרונות ותקוות, שמחה וצער, כעס וחרטה, מפי הנשים המספרות על עצמן."
יש להודות שלו בנושא אחר דנו, הייתי מסתפקת ביומרנות של "חלקי תמונה אשר מצטרפים יחד להוויה מורכבת," "פסיפס סוער ורוגש" שעל גב הספר ולא טורחת לפתוח אותו.
אוסף הראיונות, או יותר נכון הפגישות, אינו תורם דבר אינטגרטיבי, שכן על הקורא הוטלה המשימה לבור את הבר מהתבן ("מתוך הדברים עצמם יבין הקורא מה שאלתי מעם כל אשה, ומה היא נתנה לי בתמורה" [עמ' 10]). הוא אינו מביא בפנינו מידע חדש וגם לא מאיר את הידוע מזווית חדשה. לאמיתו של דבר, הספר אינו על שלוש־עשרה הנשים שגולן נפגשה אתן. היא רק נתלית בהן כדי לכתוב על עצמה. לו היה לה משהו מעניין להציע לא היה בזה כל רע. אלא שגולן יצאה לחפש "משהו יסודי מאוד שאפשר לקרוא לו טעם החיים ואפשר לקרוא לו משמעות" (עמ' 23), ומצאה את הבנאליות והשטחיות המעיבה על כל הנשים שבספר. לא שאין ביניהן נשים מעניינות ובעלות שיעור קומה, אלא שדמותן נעלמת בים האבחנות הבנאליות. "מיכל היא אשה אמיתית, והיא מכינה אוכל ומטפלת במשק החי ובעצמה חיה ונושמת" (עמ' 78).
פָּן מעצבן נוסף הוא הכאב המופיע לאורך כל הספר: "עצם הדבר שהציפייה הזאת דווקא הוגשמה ובשלמות שכזאת, עצם הדבר הזה היה בו כדי לרגש עד כאב" (עמ' 13); "מכל מקום אוכל לראות מה כל־כך כואב היום למי שזוכרים, ולמה כואב" (עמ' 37); "והכאב בעיקר הכאב, עם כל עוצמת האופטימיזם המופלא, שאינני יודעת מאין הוא נובע עובר ממנה דרכי, ובזו אחר זו מתקלפות כל שכבות המגן שהעלינו – כל אחת על עצמה – במשך השנים. וההוויה המשותפת, המייסרת, של חיינו כאן נשארת חשופה עד העצם ומכאיבה. ולמה רק בתוך הסבל העירום הזה יכולה להיוולד פגישה ממשית?" (עמ' 57).
הראיונות הם מסע סבל, כאילו הנשיות היא מעין מחלה ממארת שיש למצוא דרך להתמודד אתה: "והדבר המעורר קנאה יותר מכול, הכוח לחיות בשלום עם הנשיות ולהפיק ממנה רק טוב" (עמ' 103).
גולן מראיינת וסובלת, מראיינת וסובלת, וממשיכה לסבול גם משתמה המלאכה והראיונות הושלמו. "ימים ארוכים התהלכתי כשדברי הנשים, מבט עיניהן, הפחדים המציקים להן והרגעים המתוקים המסבים להן אושר – כל אלה מתהפכים בתוכי ומטלטלים את ה'אני' העלוב שלי מהכא להתם...
"ממגדל העמק לגיטו וארשה, מירושלים למחנה הפליטים בלבנון... כל אשה משלוש־עשרה הנשים המספרות כאן על עצמן הטביעה בי את חותמה והסעירה את נפשי... כך או כך, לבסוף הן נפרדו מעלי

ונעשו פרקים כתובים. הפרידה היתה קשה: רוב הנשים שנקלטו בי בהתלהבות שכזאת היכו בי שורשים וצימחו ענפים, וכשהגיעה העת לעקור אותן מלבי ולשטוח אותן, כתמונות באלבום (או, אם תרצו, כפרחים למשמרת עד...), הרגשתי לא פעם את כאב התלישה. לבסוף הניחו אחריהן בי ריקנות מסוימת, ולקראת סיום העבודה הרגשתי את עצמי לא חכמה ולא יודעת..." (עמ' 8) וכן הלאה וכן הלאה, עד שהרחמים והדמעות על גולן המתייסרת מציפים את כולנו.

למרות האכזבה מספרה של אבירמה גולן, אין בכך להעיד על היחס לסדרה כולה. אני מצפה שהיא תהפוך ל־Virago שלנו בישראל, ותשמש לא רק להוצאה לאור של ספרות נשים חדשה, אלא גם תדלה פנינים אבודות מתהום הנשייה.

הצורך בסדרה מעין זו נובע מהנוהג הנפסד להתעלם מקיומה של נקודת מבט אחרת, שונה – של נשים – ו"לדלג" על נשים כאשר דנים ב"בני־אדם" או ב"ישראלים". שתי דוגמאות מאלפות במיוחד בין הרבות שישנן הן ספרו של עמוס אילון "הישראלים" וספרו של עמוס עוז "פה ושם בארץ ישראל". סופרים אלו כמעט שלא נתקלו בנשים, ישראליות, בטיילם פה ושם בארץ ישראל. בחירת נושא הספר הראשון בסדרה על נשים מנקודת מבטן הן עצמן נראית לכן הולמת במיוחד.

כישלונות בודדים הם חלק מעסקת החבילה של הוצאת ספרים, והחבילה היא עסקה חשובה מכדי שנוותר עליה. אני מצפה לספר הבא.

אראלה דאור

נשים משני צידי קו־העימות

מאת: לורנס דיאונה
תרגום: אירית עקרבי
הוצאת "מפרש", 1988

רצון טוב אינו יכול להסתיר דעות קדומות לאורך זמן. אצל לורנס דיאונה הדעות הקדומות קרובות מאוד אל פני העור ומפעם לפעם, אם מגרדים קצת, הן מבצבצות החוצה, למרות הרצון הטוב שלה, לתת לנשים – ישראליות ומצריות – לדבר על מה שהמלחמה עשתה להן. למזלה, הצלחת הספר הזה היתה כמעט מובטחת. בשנות ה־80 הרעיון הזה עדיין נחשב מקורי, ומבחינה זו פשוט לא היו לו מתחרים.

דיאונה, כתבת של עיתון שווייצרי המסקרת את המזרח התיכון, הצהירה בהקדמה שהספר הזה אינו רומאן. "אלו הן פיסות חיים, בלא כל תוספת," כתבה, "אבל לפעמים נראה שפיסות החיים שלה חשובות לה הרבה יותר מאלו שהיא באה לתעד. תלאותיה מאפילות על סבלן של המרואיינות, ובמקרה אחד לפחות מצליחה סערת הרגשות שלה להוריד אותה מהפסים.

כדי לראיין את שהינדה מאקלאד, שאחיה הטייס נהרג במלחמת ההתשה, נסעה דיאונה ברכבת הבוקר מקהיר לאלכסנדריה. מאקלאד היא אישיות מרשימה, סוציאליסטית ומהפכנית, שדיאונה מכנה אותה "הפסיונאריה של מרד האיכרים במצרים". אבל עד שהיא מקבלת את רשות הדיבור, מאלצת המחברת את קוראיה להתוודע אל תנאי הנסיעה ברכבת המצרית, ולהעריך את קורבנה. "מקופלת ככדור על קרשי העץ, הרגליים מתחת לישבן, ולראשי כובע הצמר שהפך לכובע מטפסי הרים, אני מתכרבלת בכל אורכו של הצעיף שלי. כשמשבי הרוח מתחלפים, מחליפים הנוסעים מקומות: מטחי הגשם החודרים בעד הדלתות והחלונות הודפים אותם ללא הרף מקצהו הרטוב של הספסל לקצה האחר, שעדיין יבש. וככל שמשבי הרוח מתחלפים, כך נעכר מצב־הרוח שלי. אני מקללת את שהינדה זו, המאלצת אותי לקפוא במשך ארבע שעות במסננת ממונעת זו."

שהינדה מאקלאד לא אילצה את דיאונה לעשות דבר, אבל בזה לא תם מסע החתחתים של העיתונאית השווייצרית, שנתקלה כנראה לראשונה בחייה במזג אוויר חורפי. אחרי המסע ברכבת היא צריכה ללכת כמה צעדים ברגל. "עלי להתקדם לאט, נצמדת לקיר הבניין כדי לא לעוף. אני באפיסת כוחות. הרוח מסעירת־הימים עוקרת הכול ומעלה בעיני דמעות של זעם. אני שונאת את שהינדה."

תחושת עליונות אירופית חָברה כאן לאטימות. רק הצירוף הזה היה יכול להפיק את המשפטים המביכים הללו, כמו שרק הצירוף הזה היה יכול להניע את דיאונה ללכת לראיין נשים בעניינים רגישים עם גבר כמתורגמן. במקרים אחרים, מקבלת תחושת העליונות הזו ביטוי גזעני. "אם בספר זה בחרתי בישראליות ובמצריות דווקא," כתבה דיאונה בהקדמה, "הרי זה משום שקשה עד מאוד לערוך מִשאל כזה בקרב נשים שהמלחמה בין ארצותיהן עדיין בעיצומה." זה לא הפריע לה לכלול בספרה ראיון עם רעיה רותם, שבעלה נהרג ב־1973 במלחמה עם סוריה. מתברר שקשה לערוך משאל כזה רק בקרב נשים ערביות שארצותיהן נמצאות עדיין במצב מלחמה.

אבל המעידה הגדולה של המחברת היא בסיפור של "אום מוחמד", אחד הראשונים בספר. אום מוחמד אינה מקבלת הזדמנות לספר את סיפורה, ולמעשה דיאונה כלל לא נפגשה אתה ואולי רק משל היתה. מורה הדרך הרשמי בלוקסור מכר לה סיפור שהוא בעצמו העיד עליו שהוא "סיפור בדיוק בשביל הספר שלך." דיאונה, כעיתונאית ותיקה, אינה קונה את השמועה כפשוטה. "חשוב היה לי לאמת את הסיפור הזה. חקרתי את כולם: את החדרנים של 'וינטר פאלאס', את רכב הכרכרה השכורה, את חייט הכפתנים, את מוכר המשקאות. את כולם. וכולם הכירו את הדרמה הזאת. וכולם אישרו שהיא אמיתית."

"כולם", במקרה כולם גברים, הניחו את דעתה. בשביל מה להטריח את עצמה לכפר הסמוך כדי לראיין את האשה עצמה? וזה הסיפור: בנה החייל של אום מוחמד נעלם במלחמת ההתשה. מתברר שהוא נפל בשבי, ואחרי ששוחרר הגיע לכפר בלי התראה מוקדמת, ומצא את אמו לבדה בבית. היא הלבישה אותו בגלבייה של אביו, והוא נרדם על מיטתה. האם שכבה לצדו, וזה מה שראה בעלה כאשר חזר הביתה, חמוש ברובה. הוא ירה והרג את הבן. משום מה לא התעוררו חושיה הפמיניסטיים, אם יש לה כאלה, כדי לשאול מדוע לא רצח הבעל קודם כול את אשתו שכביכול פגעה בכבודו.

פאטמה יוסוף גרה בווילה בשכונה קהירית. בעלה היה מכונאי בצבא. אף על פי כן, בהשוואה לישראלית צפירה יונתן היא נהפכת לסטריאוטיפ מזרחי: "כיוון שהן רחוקות כל־כך זו מזו במוצאן ובאורח חייהן, מעולם לא נפגשו וקרוב לוודאי שלעולם לא ייפגשו. ועם זאת, הבינו שתיהן כאחת – פאטמה בדרך **האינטואיציה** וצפירה בדרך **המחשבה** – כי מעבר למיתוס של 'אֵם הגיבור', האם האמיתית יוצאת תמיד מרומה." ועוד: "אותן המלים עצמן אצל פאטמה יוסוף, המצרייה שכולה **פשטות**, ואצל צפירה, הישראלית **המעודנת**."

כנראה שמקצת מהיחס המתנשא הזה חלחל גם אל המתרגמת, ואפילו אל ההוצאה (מפרש) שאינה חשודה באיבה לשפה הערבית. שתיהן אחראיות לכך

שהמלה "חלל" בערבית – שאהיד – נכתבה לכל אורך הספר "שאדיד". עורך־הדין העזתי, פאיז אבו־רחמה, נקרא בספר אבו־ראמה, אף שמצוין בפירוש ששם משפחתו נגזר מהשורש רחם. סגנו של נאצר, המרשל עאמר, נקרא עמאר במקום אחד (עמ' 202) ועמר במקום אחר (עמ' 58), רק לא בשמו הנכון. כאשר מתרגמים משפה אירופית, במקרה זה מצרפתית, לעברית, ראוי שההוצאה תקפיד שטעויות כאלה לא יקרו.

אפילו הניסיון ליצור סימטריה בין הנשים משתי הארצות הושפע מהטיה (מערבית?) פרו־ישראלית. בפרק הפותח, "ההלם", מוצגת רק אשה ישראלית, וכך גם בפרק המסיים, הנקרא "הכוח והתקווה".

צריך להדגיש שיש בספר סיפורים מעניינים. נאגיה מאקלאד, למשל, תושבת

העיר סואץ שחוותה את מלחמת ההתשה, מוסרת תיאורים מחרידים של החיים תחת ההפגזות הישראליות. אבל אפילו כאן דוחפת דיאונה את עצמה, וקוטעת את סיפורה של האשה לטובת דיון תיאורטי על משמעותו של הסבל. כך גם בעת ראיון מרתק עם בלה צור, נכה הנשואה לנכה מלחמה, קוטעת דיאונה את רצף הדברים בפלאש־בק משלה:

"תוך כדי הקשבה לבלה אני חוזרת אל העבר שלי עצמי. אני זוכרת ערב קיץ אחד... הוא איבד את רגלו כאשר רימון התפוצץ מתחתיו... הוא הסיר את הפרוטזה שלו... התעלסנו. ובאמת שכחתי אז הכול." כלומר, אם בלה צור אומרת את זה, דבריה אינם אמינים כשלעצמם, והם זקוקים לחיזוק מניסיונה של המחברת. "בלה מגלה לי כי פגשה לא פעם בחורות שהאמינו שהן מסוגלות לעמוד בזה... ולא עמדו." אז בלה אמרה, אבל דיאונה מרגישה צורך לאשר: "גם אני מכירה נשים כאלה."

החסרונות הרבים הללו הופכים את הקריאה בספר למירוץ מכשולים: כדי להגיע אל הסיפורים האנושיים המעניינים, יש לעבור את המכשולים בלי להיפגע. עצבים חזקים הם תנאי חשוב, אם גם לא הכרחי.

אהוד עין־גיל

לוח מודעות

מרכזי סיוע לקורבנות אונס

תל־אביב	03-234819
חיפה	04-382611
קו חירום	04-660111
ירושלים	02-245554
רעננה	052-912858
אילת	059-31977

מקלטים לנשים מוכות

חיפה	04-662114
הרצליה	052-551524
ירושלים	02-244092
אשדוד	08-550506
ויצ"ו – קו חירום לנשים מוכות 24 שעות	03-5461133

קבוצות שונות

"התנועה הפמיניסטית בישראל"
תל־אביב, בן־יהודה 82 03-234314

"אשה לאשה"
חיפה, ארלוזורוב 88 04-664949

שדולת הנשים בישראל 02-718922
ת.ד. 371, ירושלים 91037
רח' הגיחון 7, אבו־טור, ירושלים

ל.א. – לחימה באלימות
נגד נשים 052-83856

ל.כ.ן. – לקידום 03-474385
כדורסל נשים 02-710385

נשים נגד פרסום פוגע 03-832769
ת.ד. 8755, יפו

קל"פ – קהילה לסבית פמיניסטית
ת.ד. 22997, תל־אביב

א.ל.ן. – ארגון אמהות לא נשואות
ת.ד. 11564, תל־אביב 61114

"נשים למען אסירות פוליטיות",
ת.ד. 6069 ת"א
חברות הקבוצה נפגשות אחת לשבוע בימי רביעי (בשעה 8:30 בערב) ב"מרכז המידע" שברחוב אבן גבירול 138 בתל־אביב. הטלפון במרכז, המאויש בכל יום, הוא: 03-453197.

"קו הבריאות" 03-234917
ת.ד. 3667, תל־אביב

"הקו הלבן" – לשיחות עם לסביות והומוסקסואלים
בימים א', ג', ה', בשעות
23.30–19.30 03-625629

מכון לחקר התקשורת והמשפחה
הרצליה 1 חיפה 04-669375

אלי – עזרה באלימות כלפי ילדים
מ־16.00 עד 20.00 03-261070

אור אדום – מוקד לנפגעי אלימות משטרתית והתעמרות
מ־22.00 עד 06.00 03-296939

"אשה לאשה" – מרכז נשים, חיפה, מפעיל קו פתוח לנשים המתמודדות עם אפליה והטרדה מינית בעבודה, בלימודים, בצבא ובמגעים עם הרשויות.
הקו פועל בימים א' ו־ג' בשעות 16.00–18.00, טל' 04-664949

שדולת הנשים מפעילה קו פתוח לנשים בנושאי אפליה בתחומים: עבודה, חינוך וקשר עם מוסדות ציבוריים.
הקו פועל בימים ב' ו־ה'
בין השעות 16.00–18.00
טל' 02-718922

מנוי/ה,
אם החלפת כתובת אנא הודיענו

נגה

מכתבים לנ׳גה

המשך מעמ׳ 2

הילדה האחת־עשרה

ביוני השנה פתחה התוכנית "בשידור חוזר" בתיאור מקרים חוזרים ונשנים של אונס ילדות בידי גבר שפעל בגוש דן. דרך טיפולה התמוה של המשטרה והיעדר הביקורת של רפי גינת כלפיה קוממו עליהם נשים רבות. אנו מביאות בפניכן את מכתבה של דינה בלכמן, מכתב שלא פורסם בעיתונים אחדים שאליהם שוגר.

פקד חיים פנחס, ראש מחלק בילוש ורפי גינת מ"שידור חוקר" אוהדים אותָך, הילדה האחת־עשרה. הם לא יפגעו ברקמת נפשך הרכה, בתום נעורייך, ברצונך הנִצחי לעזור, רצון שעליו חונכת דורות על דורות. על כן מזהירך גינת שלא לצפות בסרטי האונס המשוחזרים, שמא ייפגם עולם האגדות שפוטמת בו, שם מצילך הנסיך מתרדמתך והחייל – מתוקפים. גינת ופנחס לא יעירוך מתרדמת הילדות הטהורה ולא יתנו יד להפיכתך לזהירה, נשמרת, חשדנית, מתגוננת. שְני ילדה. הם שומרים עלייך. בדיסקרטיות ימתין הפקד לילדה האחת־עשרה, או העשרים ואחת, ולא יפרסם בתקשורת אזהרה מפני אותו גבר שיטתי המבקש ממך עזרה.

לולא הגנו עלייך פנחס וגינת מפני ידיעות כאלה ומפני מראות כאלה; אילו כבר ב־1985, לאחר מעלליו הראשונים של גבר זה, היו מכריזים על כך בכל כלי התקשורת, את אולי לא היית נאנסת, אבל נפשך הזכה, חסרת הישע, הנשית והעדינה, היתה אובדת לנו. האמון הטבעי שלך, שאנו כה אוהבים, היה מתערער.

אז אל תִצפי בסרט המשוחזר, ילדה, סרט שבו האלימות נראית כפי שהיא: מבחילה ונפשעת. והגבר המבצע אותה נראה כפי שהוא – חלאת אדם החסרה אומץ מינימלי להתמודד עם בעיות החיים, ולא כגיבור בסרטי פעולה, המשליט סדר בעיירה בידו האחת, ואונס את האשה הנחשקת בידו השנייה. במקום זה אנחנו נציג לך בטלוויזיה, ברחוב ובעיתון משהו פחות אפור ויותר מדליק; משהו שבו את מככבת פסוקת פה ורגליים, מזמינה אלימות.

אילו היית נער, היו מזניחים את נפשך העדינה, ולא היו מחכים לנער ה־11 כדי להודיע, להזהיר, להתריע, והיו מספרים ומקרינים את סיפור ההתקפה עלייך חמש פעמים ביום בכלי התקשורת, והיו מזדרזים ללמדך הגנה עצמית בביה"ס או בחוג פרטי.

פנחס וגינת ישמרו על המשך המסורת.

דינה בלכמן
תל־אביב

עוד על "הביצה שלא נולדה"

במחלוקת בין אסתר עילם, רות רזניק וסילביה ביז'אווי על התנועה הפמיניסטית בארץ צודקות, לדעתי, כל השלוש. אכן, התנועה הפמיניסטית בישראל היא עדיין "בֵיצה שלא נולדה". יהיה זה טיפשי מצִדנו לנסות ולהאמין שהתחולל שינוי מעמיק בתודעה או שחל שיפור ניכר בחיי הנשים בישראל. כאשר אנו משוות את עצמנו לעולם המערבי, ברור שאין אנו הרבה יותר מאשר "בֵיצה". אך אם נתבונן במזרח אירופה, אסיה ואפריקה נמצא תנועות נשים עם דפוסי התפתחות דומים לשלנו. תנועות אלו, כמו זו שלנו, קיימות זה עשרים שנה; גם הן, כמונו, צמחו באִטיות אך בהתמדה. ולהן, כמו לנו, היו הצלחות מזעריות. אינני חושבת שרות רזניק ואסתר עילם חולקות על ביז'אווי בנוגע לעובדות. אני רואה את המחלוקת כנוגעת לפרספקטיבה. במבט פסימי התיאור שנותנת ביז'אווי משקף את התנועה שלנו; במבט אופטימי – ברור שרזניק ועילם צודקות.

כאשר אני בוחנת את התנועה בישראל נראה לי שהניצחון הגדול ביותר שלנו היה בהשראה שניתנה לדור הצעיר להמשיך בדרך. בשבילי זה סימן ברור לנטייה פוליטית־סוציולוגית מבוססת.

תנועת הנשים בישראל תחגוג את יובל ה־20 שלה בשנת 1990. עתה כדאי לעצור, לבחון את ההיסטוריה שלה ולהתווכח על פירושה. אני מאמינה ש**נ׳גה** הינה הבמה המתאימה לנו לניהול דיונים בינינו, ולדיון הספציפי הזה יש לדעתי חשיבות מְרבית. אחרי שני עשורים של פעילות עלינו להבין ולפרש את הצלחות העבר ואת שגיאותיו כדי לקבוע טקטיקות ואסטרטגיות לפעילות בהווה.

כדי להשלים את המידע, ברצוני להוסיף כמה נתונים לדיון בשינוי חוק ההפלות ולדיון במפלגת הנשים. חוק ההפלות שעבר בשנת 1976 לא היה ניצחון התנועה הפמיניסטית. החוק עבר בחסות מפלגת העבודה והוכתב על־ידי המפד"ל. הדרישה של התנועה הפמיניסטית היתה, ואני מקווה שעדיין הינה, לחקיקה שתאפשר הפלה חופשית. התנועה הגישה גם היא חוק הפלות לכנסת, חוק שכתבה ד"ר ניצה שפירא־ליבאי על־פי מודל חוק ההפלות בצרפת ועל־פי פסיקת בית־המשפט העליון בארה"ב. המגבלות שנוספו לחוק ההפלות בשנת 1979 (ביטול הסעיף הסוציאלי) לא היו אלא החרפה של המפלה שספגנו ב־1976. אלה שעמלו למען חוק הפלות ליברלי הצביעו בסופו של דבר בעד חוק ההפלות של 1976 והכריזו על כך כעל ניצחון. זה היה מִשגה אז וזה מִשגה גם כיום. לא היה קל להימנע בעת ההצבעה על חוק ההפלות ב־1976, במיוחד אחרי שנתיים של עבודה למען שינויו, אך בזמנו נראה לי שזה המעשה הישר היחיד שיכולתי לעשות. ביז'אווי צודקת. עדיין יש מה לעשות בנושא ההפלות, ויש לשאול מדוע חדלה התנועה מלעסוק בנושא זה.

ועניין שני: מפלגת הנשים. אף על פי שהשגנו רק 0.6% מכלל המצביעים (היינו זקוקות ל־1.8% כדי להכניס ח"כ אחת), כל העוסקים במדע המדינה יסכימו כי לתנועה בתחילת דרכה היה הישגנו מרשים. במערכת הבחירות הוצאנו כשליש מהסכום שהוציאו המפלגות שנכנסו לכנסת בשביל מושב אחד, וזכינו בשליש מושב. מְרשימה ביותר היתה פריסת 6,000 הקולות שהשגנו: בין קול אחד לחמישה קולות מכל קלפי במדינה. תוצאות אלו היו מבטיחות ביותר.

מפלגת הנשים לא רצה שוב לבחירות בעיקר בגלל מחסור במשאבים כספיים. בתקופה ההיא עדיין לא היתה תמיכה כספית מארה"ב בארגונים ובמפעלים פמיניסטיים בארץ. הסכום שהשגנו ב־1977 היה חד־פעמי.

הסיפור־בתוך־סיפור של מפלגת הנשים הינו למעשה סיפורה של ויולט חורי ז"ל, שהצטרפה למפלגת הנשים כבר בתחילת ההתארגנות. היה לנו זמן מועט להתארגנות והיה עלינו להכין במהירות רשימת מועמדות לכנסת. ביקשנו מחורי להיות מועמדת של המפלגה, אך היה עליה לברר אם גיסה יהיה מועמד מטעם מפ"ם, שכן במקרה כזה החמולה של חורי היתה מחויבת. כשהגיע הרגע שחורי היתה חופשייה להצטרף לרשימתנו היה מאוחר מדי – הרשימה כבר היתה מוכנה. באסיפת חירום שנקראה לדון בצירופה של חורי במקום שני ברשימה הצביעו מעט יותר ממחצית המשתתפות נגד צירופה.

לוּ היתה חורי מופיעה ברשימה אני משוכנעת שמפלגת הנשים היתה זוכה במושב אחד בכנסת. היא היתה מביאה עִמה לא רק את קולות החמולה שלה, אלא גם פלסטיניות רבות נוספות. מפלגת הנשים היתה מקבלת גם חלק מקולות תנועת השלום. האירוע היה גורלי למפלגת הנשים גם משום שהוא פילג את המפלגה בצורה כה חמורה שלא היה אפשר להמשיך לפעול אחרי הבחירות.

מכתב זה נועד לתרום לעיון רציני ולא מתגונן בהיסטוריה שלנו. איננו יכולות לדעת לאן פנינו מועדות אם לא נדע את עברנו.

מרשה פרידמן,
ברקלי, קליפורניה

פולמוס שהוחמץ

אני מבקשת להודות על ההזדמנות שניתנה לי לענות במאמר המיועד לגיליונכם הקרוב על הכתבה האנונימית "עצרו את רצ, אני רוצה לרדת".

מטעמים השמורים עִמי החלטתי שלא לענות.

מיכל רפאלי
דוברת רצ

עוּבדות – עוֹבדות

בעיתונים נכתב שתנועת רצ החליטה לנקד את ה־ו' בסִסמת הבחירות שלה, "העוּבדות מצביעות רצ". בחיי שהם צודקים: מישהו עוד עלול לחשוב שהעוֹבדות מצביעות רצ. מילא שנשים בטלניות תצבענה בעד רצ, אבל גם נשים וגם עוֹבדות?

גידי רוטשילד
תל־אביב

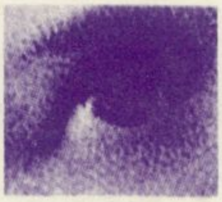
"נשים ושגעון"

קיבלתי בשמחה את גיליון מס' 15. בהתייחס לרשימתה של הגב' לינדה רובינסון (עמ' 42), הייתי שמחה אם תפרסמו רשימת ספרים שעדיין לא תורגמו בנושא זה, ושהם מעודכנים יותר מ"נשים ושִגעון" של ד"ר פיליס צ'סלר.

ענת קפלן
ירושלים

Psychoanalysis and Women, ed. Jean Baker Miller, Baltimore: Penguin, 1973.
Towards a New Psychology of Women, Jean Baker Miller, Boston: Beacon, 1976.
Psychoanalysis and Feminism, Juliet Mitchell, New-York: Pantheon, 1975.
Women and Analysis, ed. Jane Strouse, Boston: G.K. Hall, 1985.
Understanding Women, Louise Eichenbaum & Suzy Orbach, Basic Books, 1983.

בעין פאראנואידית

עתונות מקומית בע"מ
מקבוצת "הארץ"

רח' יוסף קארו 19 (פינת שד' החשמונאים) ת"א 670014
טל: 03'267111. ת.ד 20565 מיקוד 61205. פקס' 265420

מרס 1988

אל ציבור המפרסמים והפרסומאים

הנדון: "יום השישי"

באחרונה התעוררו מספר בעיות הנוגעות לעיצוב מודעות האמורות להתפרסם בעיתון "יום השישי" וזאת עקב אופיים המיוחד של העיתון ושל ציבור קוראיו. לפיכך נבקש להביא לידיעתכם כי אין לכלול במודעות המיועדות לעיתון זה את האלמנטים הבאים:

1. נשים.
2. טלויזיה (וידיאו מותר).
3. מיטות זוגיות, מזרונים וכלי מיטה זוגיים.

אנו מודעים לקשיים שמגבלות אלה מטילות עליכם, אבל נראה לנו כי הכיסוי הטוב שנותן "יום השישי" לאוכלוסיה הדתית (שהיא גורם צרכני פעיל ביותר) מפצה על הטירחה הנגרמת לכם בעטיין.

בתודה מראש
ובברכת חג כשר ושמח

שמואל בצלאל
סמנכ"ל

העיר כלהעיר צומת השרון צפון 1 נתניה כד בקריות ידיעות הגליל ערים